DS 48 .5 A45

'Ālī, Meḥmed
Seyāḥat jūrnālī

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

1978

13/19

Ali, Mehmed

سیاحت ژورنالی

(استانبولدن بغداده و هندستانه)

من سنه ۱۳۰۰ الی سنه ۱۳۰۴

Seyahat jurnali

اثر

عالی بك

طربزون والیء سابق — دیون عمومیه دیرکتوری

طابع وناشری :

رؤف بك کتبخانه‌سی صاحبی

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

استانبول

۱۳۱۴

LIBRARY
SEP 1 5 1967
UNIVERSITY OF TORONTO
DS
48
.5
945

بو ژورنالك مندرجاتی سادهجه حکایهٔ مشهوداتدن وبرمزيتی وار ایسه اوده عراق کبی اوزاق مملکتلرك وباخصوص هندستان شهرلرندن بعضلرينك بورالرجه مجهول اولان احوال وعاداتنه دائر بر فکر اجمالی ويرمسندن عبارتدر.

اثنای راهده (پانورامه) کبی کوريلوب کچيلان وياخود هر کسجه معلوم ظن اولنان مملکتلرك بالطبع يالکز اسملری ذکر ايله اکتفا اولنمشدر.

سیاحت ژورنالی

دیون عمومیه واردات مخصصه اداره‌سی جانبندن مفتش عمومیلکله دیاربکر وسعرد جهتلرینی تفتیشه مأمور اولمش ایدم. اوچیوز سنهٔ رومیه‌سی کانون ثانیسنك اوچنجی پنجشنبه کونی لوید قومپانیه‌سنك اسکندریه پوسته‌سنه کیدن «وستا» نام واپورینه راکباً درسعادتدن حرکت ایلدم.

مدللو دیون عمومیه نظارتچه رؤیت اولنه‌جق بعض مسائل بولندیغی جهتله بیلتمی اوراپه قدر آلدیغمدن ایرتسی جمعه اقشامی ساعت اوچ راده‌لرنده مدللویه واصل اولدم.

مدللو

بوراسی جزائر بحر سفیدك اك لطیف ومعمور آطه‌لرندندر. اهالیسی هردرلو تجارتله اشتغال ایدر چالیشقان وذی ثروت آدملردر. قصبه پیشکاهنده بر لیمان وار ایسه‌ده بیوك سفائنك دخول وخروجنه مساعد دکلدر. یالکز کوچك یلکن سفینه‌لری بارینه‌بیلور. مدللونك زیتونلکلریله پورتقال ولیمون باغچه‌لری و (یره) دینلان کورفزی حقیقةً شایان تماشادر. مملکتك ابنیه‌سی استانبول طرزنده واخشابدر. اسکله وچارسو جهتنده‌کی سوقاقلری ایسه پك طاردر. مع هذا برمدتدنبرو نفوسك تکثریله مملکت توسع ایلدیکنه مبنی صکره‌دن یاپیلان محلات واماکن بالنسبه منتظمدر.

ایوالق

استیجار ایلدیکم صغیر بر واپور ایله بر آره‌لق ایوالق قصبه‌سنه کیتدم. ایوالق مدللونك قارشوسنده وادرمید کورفزنده (یونده) آطه‌سنك تشکیل ایلدیکی بوغازك منتهاسنده واقع بر قائممقاملق مرکزیدر.

قصبه‌نك ذكره شايان بر شيئنی كوره‌مدم . فقط اهاليسنك كاملاً تاجر ورفاه وسعادت ايچنده ياشار آدملر اولديغنی كمال ممنونيتله مشاهده ايلدم . اوكيجه اوراده بيتوتت وايرتسی كونی غايت فنا بر هوا ايله ينه اوصغير واپوره راكباً باته چيقه مدللويه عودت اولندی .

مدللوده پك زياده ثروتله مشتهر پرنسس (لوزينيان) اسمنده برانكليز قادينك اختيار اقامت ايلديكی ايشيدلمشيدی . متصرف لوا آكاه افندی ايله برابر بركون زيارتنه كيتدك . جزيره‌نك غايت كوزل بر محلنده انشا ايتديرمش اولديغی خانه‌ده اقامت ايتمكده ايدی . خانه صيفيه طرزنده صغير برشی ايسه‌ده داخلاً غايت قوللانيشلی ومفروشات وتزييناتی ظريف ومكلف ايدی . پرنسس قرق ياشنده قدر كورينور اوزون بويلی غايت متناسب وحسنا برقادينددر . مبالغه‌لی درجه‌ده خبر ويريلان ثروتيله يالكز باشنه مدللوده اختيار اقامت ايلمسنك سببنی آكلايه‌مدم . روايته كوره مدللو اهاليسندن اولوب لوندره‌ده ايكن پرنسسك كتابت خدمتنده بولنان بردلی قانلينك وطنی پك زياده وصف وثنا ايلمسی پرنسسك مدللويی كورمك آرزوسنی تحريك ايدرك بورايه كلمسنه ومدللويی كوردكدن صكره موقع وهواسندن خوشلانوب اختيار اقامت ايلمسنه باعث اولمش ايمش . [*]

ايشلرمی اكمال ايدرك كانون ثانينك يكرمی دردنجی پنجشنبه اقشامی نصف الليلده خديويه قومپانيه‌سنك (بحيره) نام واپورينه راكباً وازميره متوجهاً مدللودن حركت ايلدم .

ازمير

ايرتسی جمعه كونی علی السحر (ازمير) ه واصل اولدق . ازميرده مأمور يتمجه برايش يوغيدی . اسكندرون خطنه ايشليان واپورلردن برينه راكب اولمق اوزره بورايه كلمش ايدم . پنجشنبه كونه قدر واپور اولمديغنی آكلايوب ريختم اوزرنده (مانظر » « ميل » اوتلنه اينده وموا صلتم كونی والیٔ ولايت ناشدپاشا وسائر مأمورين حكومت ايله ملاقات ايلدم . ازميرده مأمورينندن برچوق احبا ويرلولردن اولكی

[*] مؤخراً پرنسس وفات ايلشدر .

سیاحتلرمده معارفه پیدا ایدلمش خیلوجه اودا و آشنا وار ایدی . یدی کون امتداد ایدن مدت اقامتمده هر آقشام برضیافت ودعوتده وقت کچدی .

شباطك برنجی جمعه کونی مساژری قومپانیه‌سنك « آلفه » نام واپوریله ازمیردن حرکت اولندی. واپورك قوماندانی «ایقاس» اسمنده الفتی لطیف وظریف بر ذات ایدی . یولجی اوله‌رق المانیالی تاجر «سیمون هنچل» و(قره‌دی لیونه) بانقه‌سنك مفتشلرندن «روط» اسملرنده ایکی کشیدن بشقه واپورده کیمسه یوغیدی.

ایرتسی آقشامی کیجه ساعت ایکی راده‌لرنده ردوس جزیره‌سنه مواصلت ایلدك . ایکی ساعت صکره ردوسدن حرکتمزده هوا بوزمغه باشلایوب شباطك دردنجی بازار ایرتسی کوننه قدر فورطنه دوام ایلدی . اوکون اذادن صکره مرسینه واصل اولدق. واپور بوراده یکرمی درت ساعت طورمغله ایرتسی صالی کونی قره‌یه چیقوب مرسین قصبه‌سنی کزدم .

مرسین

(مرسین) آطنه ولایتنك باشلوجه برمخرجیدر. الیوم آطنه ومرسین آره‌سنده موجود اولان تیمور یولنك اولوقت هنوز انشاسنه مباشرت اولنمشیدی. صیغلق ولیمانسزلقدن طولایی واپورلر مملکتدن خیلوجه اوزاق طوریورلر . چهارشنبه کیجه‌سی ساعت بش راده‌لرنده مرسیندن حرکتله چهارشنبه صباحی (اسکندرون)ه مواصلت ایلدك .

اسکندرون

واپور آرقداشلرمزدن موسیو هنچل حلبه کیدیور ایدی . برلکده قره‌یه چیقدق. فقط اسکندرونده حیوان تدارکی غائله‌سی کونك یاریسنی ضایع ایتدردی. بالضروره اوکیجه اوراده قالوب ایرتسی کونی علی‌السحر یوله چیقمغی مناسب کوردك. واپور بوراده یکرمی درت ساعت توقف ایلدیکی جهتله مصره کیده‌جك

اولان وبناءً عليه واپورده قالان ديكر يول رفيقمز موسيو روط بزمله برابر قره‌يه چيقمش ايدى. موسيو هنچلك اورتاقلرندن آلمانيا قونسلوس وكالتى ايدن موسيو (لوزينكر) نام ذات جمله‌مزى اوكله طعامنه دعوت ايلدى. اسكندرون كبى اوتل شويله طورسون منتظمجه بربقال دكانى بيله بولنميان محلده استغنايه محل كوره‌ميوب موسيو لوزينكرك دعوت مهمان نوازانه‌سنى مع التشكر قبول ايلدك.

اسكندرون ليمانى مهم وجسيم طبيعى بر ليماندر. مملكت هرنه قدر قائممقاملق مركزى ايسه‌ده جوارى بطاقلق وبناء عليه هواسى وخيم اولمق حسبيله توسع ايده‌مديكندن كوچك برقصبه حالنده‌در. معهذا بر قاچ ولايته مخرج اولمغله اهميت تجاريه‌يى حائزدر.

موسيو لوزينكرك اكرام ايتديكى اوكله طعامندن صكره موسيو روط ايله برابر مملكتى كورمك اوزره طولاشمغه چيقدق. دكز كنارنده دوزلك برمحلده يوكارينى ايندريوب استراحت ايتمكده بولنان برقطار دوه كوره‌رك موسيو روطه: «هيچ دوه‌يه بندكزمى؟» ديو صوردم. «خير بندم پك آرزو ايدرم. دوه‌جى مساعده ايتسه‌ده شو دوه‌لرك برينه بنسه‌م» ديدى. كندوسى تركجه بيلمديكيچون بن ترجمانلق ايتدم. تركمان دوه‌جى موافقت ايلدى وموسيو روطى يرده ياتان سمرلى دوه‌لرك برينه بنديردى. موسيو روط غايت قصه بويلى بر آدم ايدى. قره‌يه چيقار ايكن باشنه‌ده اوزون سيلندر شابقه كيمش ايدى. شو قيافتده بر اوروپالينك دوه اوزرنده كورونشى تحف بر تضاد حاصل ايلديكنه بناءً كوله‌رك بن آكا باقمقده ايكن دوه‌نك اياغه قالقديغى صره‌ده موسيو روطك شابقه‌سى بر طرفه وكندوسى ديكر طرفه يووارلانديغنى كوردم. مكرسه سمرك اوكنده‌كى طوپاچه طوتمامش ايمش. بولنديغمز بر قوملق اولديغيچون هيچ بريرى انجينمدن قالقدى وبوقضادن كوزى ييلميوب دوشمامك ايچون نصل طوتمسى لازم كله‌جكنى دوه‌جيدن اوكرندكدن صكره تكرار ياتان دوه‌لرك برينه بندى ودوه‌جى دوه‌نك يولارندن طوته‌رق براز كزديردى.

آندن صكره مملكتده كوره‌جك شى وكزه‌جك بر اولمديغندن موسيو روطك دعوتى اوزرينه واپوره عودتله اقشام طعامنى برلكده ايتدك وكيجه كندوسنه وقپودانه بعد الوداع اسكندرونه كله‌رك ديون عموميه دائره‌سنده بيتوتت ايلدم.

شباطك يدنجی پنجشنبه كونی علی‌السحر باركيرلره راكباً موسيو هنچل ايله‌برابر اسكندروندن حركت و اوكله وقتی (بيلان)ه مواصلت ايلدك . اوراده قهوه آلتی ايتدكدن صكره يولمزه دوام ايله آقشام اوستی (قريق‌خان) ديدكلری محله كلدك وكيجه طريق مهندسی مارقوويچ اسمنده‌برذاتك باراقه‌سنده مسافر اولدق . اسكندرون ايله حلب بيننده‌كی شوسه طريقی هنوز دردست انشا ايدی . اسكندروندن بورايه قدری ختام بولمش اولديغندن غايت راحت كلدك .

شباطك سكزنجی جمعه صباحی قريق خاندن حركتله (عميق اووه) يی مرور ايلدك . بورادن ايلرو شوسه‌اولمديغيچون مكاره‌جی‌بزی كسديرمه يوللردن كوتوريور ايدی . قسم اعظمی بطاقلق اولان عميق اووه‌سنی كمال مشكلات ايله كچدك . متعاقباً طاشلق يرلره دوشدك . بورالردن بيك زحمتله مرور ايدرك كيجه ساعت ايكيده (ترمانين) قريه‌سنده بر خانه‌ده مسافر اولدق وشباطك طقوزنجی جمعه ايرتسی صباحی ترمانيندن قالقه‌رق آلتی ساعتده (حلب) ه كلدك .

حلب

يول رفيقم موسيو هنچلدن مفارقتله تهيئه ايدلمش اولان خالی بر خانه‌يه ايندم ويول يورغونلغنی چيقارمق اوزره بر حمامه كيتدم . حمامك قبه‌لری زمين ايله محاذی وبناسی مخزن كبی يرآلتنده ايدی . سببنی صوردم : «حلب جوارنده اورمان مفقود وحطب قيمتداردر . مملكتك سپوركنديلرينی طوپلايوب كلخنلرده ياقه‌رق حماملری آنكله ايصيديرلر . بالطبع بويله چورچوپ ايله مطلوب درجه‌ده حرارت حاصل اوله‌مديغيچون حماملرك بناسنی يرآلتنده ياپمغه مجبوريت كورونمش» جوابنی ويرديلر .

ايرتسی كونی والئ ولايت جميل پاشا ايله ملاقات ايتدم . مشار اليه زيارتمی اعاده وبر قاچ دفعه خانه‌سنده طعامه دعوتله پك چوق نوازش واكرام ايلدی . معلوم اولديغی اوزره (حلب) شهری مركز ولايت ويوز يكرمی‌بيك نفوسی حاوی جسيم بر مملكتدر . چولده‌كی عربان عشائر تدارك حوائج ضمننده حلبه كثرت اوزره كلوب كيتدكلرندن طولايی مملكت بيوك‌برعرب پنازی، حالنده‌در . درونندن (قويق) نهری جريان ايدر . خانه‌لری كاركير ومنتظمدر . سوقاقلری طار اولديغی

کبی یقین وقتـه قدر قالدیرملری‌ده یوغیکن والی جمیل پاشانك همتیله بك چوق سوقاقلره قالدیرم یاپلمشدر . چارسوسی کارکیر کمرلی واولدقجه بیوك ومعموردر. شهری محیط اولان سور محو وخراب اولمش ایسه‌ده مملکتك وسطنده غایت یوکسك وطولانی بر تپه اوزرنده بر ایچ قلعه‌سی موجوددر. حلبه کلور ایکن اوزاقدن اك اول بوقلعه‌ایله درونده امویلر زماننده بنا اولنمش برجامع شریفك درت کوشه‌لی مرتفع مناره‌سی کورینور. حلبده بر خیلی جوامع مشهوره ایله انبیای عظام واولیای کرامدن وحکمداران سالفه‌دن بعضلرینك مقابری واردر. حلب اهالیسی لسان مادر زادلری اولان عربجـه ایله برابر ترکجه‌ده تکلم ایدرلر . اهل ثروتی ومعتبر تجاری چوق اولدیغی مثللو اقمشهٔ ظریفه وحلویات نفیسه‌سی مشهوردر .

جبول

شباطك اون بشنجی جمعه کونی حلب دیون عمومیه ناظری عصمت بکله برابر حیوانلره راکباً چولده وبش آلتی ساعتلك مسافه‌ده واقع (جبول) مملحه‌سنه عزیمت ایلدك . جبول برعرب قریه‌سندن عبارتدر. کوی قاریلرینك دوداقلرینی دقه‌لدکلرندن طولانی غایت مدهش ومستکره بر حال کسب ایلملرندن بشقه نظر دقته چارپه‌جق برشی یوغیدی . ایکی کیجه اوراده قالوب مملحه‌یی معاینه‌دن صکره حلبه عودت ایلدك.

حلبك بوجهتی کاملاً مزروع ومعمور ایدی . عربلرك تارلالری اوفق پارچه‌لردن مرکب ومحدود اولمیـوب کوز آلابیلدیکی قدر مسـافه بر تارلا کبی مزروعدر. بو تارلالرده بش آلتی ساعتلك مسافه‌یه قدرصبانله چکیلان خطوط برباشدن اوبرباشه غایت مستقیمدر . بویله بیوك بر مسافه‌ده صبان خطوطنك هیچ بر یرنده انحنا بولنمقسزین بوصورتله مستقیم اولمسی حقیقةً شایان دقت وحیرت ایدی . مکر تارلالر سوریله‌جکی وقت برنجی صبان خطنی چکمك صنعتیله تعیش ایدر آدملر وار ایمش. بو خط چکلدکدن صـکره آرتق تارلانك صـاحبی آنی تعقیب ایدرك صبـانی سوریور .

محتاج اولدیغم برچادر ایله بعض لوازم سفریه‌یی بعدالتدارك لازم کلنلرله وداع ایدرك شبـاطك یکرمی برنجی پنجشنبه کونی علی الصباح حلبـدن حرکت

ایلدم . رفاقتمده براوشاق ایله ایکی ضبطیه وار ایدی . آقشام اوزری کلیس طریقی اوزرنده (کل‌جبرین) نام قریه‌یه مواصلت ایدرك قریه جوارنده چادر قوروب کیجه‌یی کچوردکدن صکره ایرتسی جمعه کونی اوکله وقتی کلیسه واصل اولدق .

کلیس

(کلیس) حلبه تابع ومرکز ولایته اون ساعت مسافه‌ده برقائممقاملق مرکزیدر . یکرمی بیك نفوسه قریب اولان اهالیسنك قسم اعظمی اسلام وقسم اصغری روم وارمنی وقتولك وپروتستان ویهودی اولوب جمله‌سی ترکجه تکلم ایدر . ایندیکم خانك اوطه‌لری اول درجه توزطپراق ایچنده ایدی‌که ایکی ساعت قدر تمیزلتمدکجه اشیامزی ایندیره‌مدك . پنجره جاملرنده‌کی توزلره کلان کیدن یولجیلردن بعضیلری پرمقلریله یازی یازمشلر . بونلردن بری یازدیغی معناسز بربیتك آلتنه (١٢٩٤) تاریخنی وضع ایتمش ایدی !

قصبه‌یی کزدم . موقعی کوزل ایسه‌ده شایان تذکار برشی کوره‌مدم . ایرتسی صباح ایرکنجه کلیسدن حرکت ایدرك اون ایکی ساعتده عینتابه کلدك .

عینتاب

(عینتاب) کلیسه نسبتله دها بیوك وحلبه یکرمی درت ساعت مسافه‌ده برقصبه‌در . اهالیسی کلیس کبی مختلف ولسانلری ترکجه‌در . بوراده آمریقالیلرك جسیم ومکمل مکتبلری واردر .

حلبدن طوتدیغمز کرا حیوانلری پك لاغر ایدی . شو ایکی کونلك یولده بزه خیلوجه زحمت ویرمش ایدیلر . بوراده آنلری تبدیل ایدرك ایرتسی بازار کونی اوکله وقتی عینتابدن حرکت وآقشامی (کفر بوستان) اسمنده برترکمان قریه‌سنده بیتوتت ودها ایرتسی کون (نزیب) دن مرور ایله ایکندی وقتی بیره‌جکه مواصلت ایلدك .

بیره‌جك

(بیره‌جك) فرات نهرینك صول یقه‌سنده واقع واورفه سنجاغنه تابع اون بیك نفوسلی برقائممقاملق مرکزیدر . نزیبدن کچدکدن صکره چیقیلان برتپه‌دن فرات ایله

بيره‌جك كوريننور. بو تپه‌دن خفيف بر يوقوش ايله فراته قدر بر بچق ساعتلك مسافه‌در. آشاغى طوغرى اينركن صول طرفده (بالقيس) شهرينك خرابه‌سى واردر. بو خرابه‌دن غايت كوزل و جسيم (موزايق) ايشلنمش طاشلر چيقاروب بيره‌جكده خانه حوالي‌لرينه فرش ايديورلر . بيره‌جكك طوپراغى تباشير كبى بياض اولديغندن اوزاقدن كرچخانه خرابه‌سى ظن اولنور . فرات ساحلنه كله‌رك حيوانلرمزدن اينديكمزى كورنجه بيره‌جكدن آلتى دوز و شكلى عجيب وجسيم برقايق كلدى ودرت يولجى و بر مكاره‌جى ايله آلتى حيوادن عبارت اولان قافله‌مزى آله‌رق قارشو يقه‌يه كچوردى . مملكتك فرات اوزرينه ناظر ويوكسك بنالرندن برى ديون عموميه دائره‌سى ايمش . اورايه ايندم وقصبه‌يى كزدم . ضبطيه‌لرمزدن ابراهيم اونباشينك يولده كلور ايكن بيره‌جكى تعريف ايچون استعمال ايلديكى « حاشا افندمزدن الى بوش برمملكت » تعبيرينه كرچكدن ماصدق ايمش !

شباطك يكرمى آلتنجى صالى صباحى بيره‌جكدن حركتله اواقشام (قانلى افشار) قريه‌سنده وايرتسى چهارشنبه آقشامى (تتريش) قريه‌سنده ودها ايرتسى پنجشنبه آقشامى (مشمش) قريه‌سنده بيتوتت ايدرك اوچيوز بر سنۀ روميه‌سى مارتنك برنجى جمعه كونى ايكندى وقتى سيوركه مواصلت ايلدك .

بيره‌جكدن برو شو اوچ درت كونلك مسافه‌ده هيچ بر اورمان و آغاچلق بولنمامسى نظردقتى جالب ايدى . يول اوزرنده تصادف ايديلان تك توك آغاچلرك داللرنده برچوق ستمه باغلرى كوره‌رك سببنى ضبطيه‌دن صوردم . « آغاچ بولنان يرلرده مزار وار ديرلر كردلرك‌ده مزار زيارتنه رغبتلرى زياده‌در بلكه اوراده بر شهيد مدفوندر ديو زيارتكاه كبى دعا واستمداد ايدرلر » ديدى . واقعا بو حواليده آغاجك ندرتنه نظراً آلتنده كيمسه مدفون اولمسه بيله كردلرك يالكز آغاچلره مقدس برشى نظر يله باقمغه حقلرى وار ايسه‌ده ظنمه كوره بوستمه باغلرى حيواناتى سايه‌لنديرن شو بر ايكى آغاجى قضا باللطه‌سندن قورتارمق ايچون زيرتكاه ظن ايتديرمك قصديله چوبانلرك اتخاذ ايلدكلرى برتدبير وحيله اولسه كركدر. وقتيله استانبولك اسكى سوقاقلرينك كوشه اولان يرلرنده بر مزار طاشى بولنديغى كبى.

سيوركه قدر كورديكم و قالديغم كويلرك كافه‌سى كرد كويلريدر . كوندز قهوه آلتى ايچون اينديكم قريه‌لردن (جورنوش) اسمنده بركويك قهوه

خانه‌سنده قریه‌نك امامی (فتح خیبر) منقبه‌سی اوقومقده وباشنه طوپلانمش اولان کویلك آغالری دیکله‌مکده ایدی . آغالرله براز مصاحبت ایلدم . طقسان یاشـنده بر آغانك اوچ زوجه‌سی وار ایکن اوهفته ایچنده اون‌سکز یاشنده برقیز دها آلدیغی بالمناسبه حکایه ایلملری حیرتمی جلب ایتدی .

سیورك

(سیورك) دیار بکره ملحق برقائمقاملق مرکزی واورته حالده برقصبه‌در . اهالیسی کرد وفقط مدنیدر . ترکجه سـویلرلر ایکن کندولرینه مخصوص تحف تعبیرات ایشیدیلور. مثلا بوفقیرایله مصاحبت اثناسنده ایچلرندن برینك «ویرانشهرده بر برادرم واردر ابراهیم اغا تعبیر اولنور » دیمسی کبی. چیقاری یه کیتدی (طشره کیتدی)، بر قیطق (براز) ، آدمك یازیغی کلور (انسـانك آجیه‌جغی کلور) ، نقل کله‌م (نقل ایده‌یم) مثللو تعبیرات چوقدر .

سیورکلیلرك خاندان طاقمی حکومت ایشلرنده مستخدمدرلر. تحصیل وتربیه‌لری مملکتك حالیله متناسبدر. بوحوالیده کوزل عرب آتلری بولندیغی مثللو سیورکلیلر میانندده کوزل بینیجیلر واردر .

ایرتسی کونی سـیورکدن حرکتله آقشـامی مشهور قره‌جه طـاغك اتکنده قره‌باغچه نام قریه‌ده قره‌جه آغا اسمنده برذاتك خانه‌سنه نازل اولدق . قره‌جه طاغ قیش موسـمی غایت صغوق وقاری چـوق بر یردر . آغانك خانه‌سی آ کا کوره یاپلمش پنجره‌سز قراکلق بر اوطه‌لرندن عبارت ایدی . بزه برقوزی کسـدیروب اکرام وعزت ایتدی . ایرتسی کونی خدمتجیلرینه ویرمك ایسـتدیکم بخششی استکثار ایله «بن عاجزانه بورانك آغاسی وخاندانی‌یم . مسـافره ایتدیکم اکرامك اجرتنی بخشـش دیو آدملرمه قبول ایتدیره‌مم . بن ده برکون استانبوله کلور ایسه‌م بالمقابله مسافر ایدوب اکرام وعزت کوسترسـکز » دیه‌رك رد ایلدی . اورادن وداع و مفارقتله ایکندی وقتی دیار بکره مواصـلت و دیون عمومیه دائره‌سـنده اختیار اقامت اولندی .

دیاربکر

نام دیکری (آمد) اولان دیاربکر دجله‌نك صاغ یقه‌سنده غایت یوکسك دیوارلی بر قلعه‌نك درونده یکرمی بیك متجاوز نفوسی حاوی بیوك بر شهردر . وقوعات تاریخیه واحوال جغرافیه وسائره‌سی معلوم ومضبوط اولمغله بوژورنالده بالطبع آنلردن بحث ایتمیز. دجله نهری مملکتك اوکندن آقار. مملکتك زمینی مرتفع اولدیغندن قلعه‌دن دجله‌یه قدر یوقوش آشاغی باغچه‌لر دیدکلری اورمانلر واردر. اهالیسنك قسم اعظمی اسلام وبرمقداری ارمنی وکلدانیدر. کافه‌سی ترکجه وکردجه وبعضاً عربجه سویلرلر. شهرك خانه‌لری قاره طاشدن یاپلمش منتظم بنالردر. یازلری صیجاق زیاده اولدیغی ایچون اهالی طاملرده یاتار . خانه طاملری دوز طپراق ویا طوغله دوشه‌لیدر. خاندان واهالیسندن بك چوق ادیب وظریف وتربیه وتحصیلی مکمل ذوات واردر. ازانجمله سعید پاشانك قوهٔ قلمیه‌سی وادبیاته وتاریخه دائر آثاری معلومدر . بونکله برابر دیاربکر اهالیسنك مزورلکله مشتهر اولمسی شایان تأسفدر . غریبدرکه ینه کندی بینلرنده : « دیاربکرك خانه‌لریله کلبلری واهالیسنك قلبلری قره‌در » دیو مشهور برسوز واردر. فی الحقیقه سوقاق کوپکلرینك همان کافه‌سی سیاهدر . دیاربکرك غرائب احوالندن بری‌ده اوقه‌نك بشیوز درهم اولمسیدر. درتیوز درهملك اوقه‌ده مستعمل ایسه‌ده اهالینك اکثریتله استعمال ایتدیکی قیه « قره‌طاش » دیلان بوبشیوز درهملك قیه‌در. مملکتك عقربی ایله چبانی ودانه‌سی قرق اللی قیه ثقالتنده غایت جسیم ولذیذ اولان قارپوزی مشهوردر . بو چبان بحکمة الله تعالی حلبدن بدأ ایله اورفه و دیاربکر واورادن دجله بویی آشاغی اینه‌رك موصل، بغداد وبصره‌یه قدر برخط اوزرنده واقع مملکتلره مخصوص کیبدر. سعرد وبتلیسده بولنمز. دها غربی دجله بویی ایکی ساحلده بولنان قریه‌لرك بعضیسنده اولور وبعضیسنده اولمز . یرلی واجنبی بوتبیلر بوبابده هردرلو تجارب وتدقیقات اجرا ایتمشلر ایسه‌ده سبب ظهوری هنوز آکلاشیله‌مامشدر. [بغداد سیاحتمزك حکایه‌سی صره‌سنده بوچبانه دائر تکرار تفصیلات اعطا اولنه‌جقدر]

دیاربکرده ولایت تشکیلی هنگامنده ابتدا والی بولنان اسماعیل حقی پاشا

مملكتك كاملاً قلعه ایچنده بولنمسنی توسعنه مانع كوره‌رك قلعه خارجنده محلات حصولیله شهرك توسعنه بادی اولور دیو باب روم خارجنده برچاریكلك مسافه‌ده برحكومت قوناغیله برده قشله بنا ایتدیرمش ایسه‌ده اهالی قلعه خارجنه رغبت ایتمدكدن بشقه انتخاب مصالحك خارج شهرده‌كی حكومت دائره‌سنه كیدوب كلملری مشكل اولیور دیو تظلم ایلدكلرندن حكومت برمدت صكره ینه داخل شهرده‌كی محل قدیمنه نقل ایدلمش وبناءً علیه خارجده‌كی جدید حكومت قوناغیله قشله اولوقتدنبرو خالی قاله‌رق الیوم مشرف خراب اولمشدر [*] .

ینه باب روم خارجنده دجله‌یه ناظر بوكسه‌جك برمحلده ال وقت یاپلمش اولان مملكت بغچه‌سی ده خراب برحالده ایدی . معهذا موقعی وباخصوص قارشوسنده ونهرك اوبر جهتنده كائن (قطربول) قریه‌سیله اطرافنك كوروشی پك مفرح ولطیف اولدیغیچون ینه آره‌صره اهالی اورایه وماردین قپوسی خارجنده واقع كوشكلره چیقوب تنزه ایدر .

دیاربكرلیلرك اشراف وخندانیله حكومت ایشلرنده مستخدم اولانلری استانبولیلر قیافتنده‌در . تجار واصنافی ایله سائر عموم اهالی اچ طونی وعنتری وجبه كیوب اسلامی برریازمه ویاخود آبانی وخرستیانی برر سیاه مندیل صارار . آلافرانغه‌لاشمش اولان خرستیان كنجلری اچ طونی وعنترینك اوزرینه جبه‌یه بدل برر چاكت كیمك موده‌سنی احداث ایتمشلردركه ایجه تحف وكوزه چیركین كورینیور .

دیاربكره مواصلتمك ایرتسی كونی ولایت والیسی سامح پاشا ایله ملاقات ایلدم . مشارالیه زیارتمی اعاده وبرایكی دفعه طعامه دعوتله التفات بیوردی . مدت اقامتم اولان اون كون ظرفنده كوروشدیكم ذواتدن بلدیه رئیسی فتاح افندی وخاندان فیض اله افندی وسلیمان افندی وخیالی افندی وحاجی بكر افندی ایله تلغراف مفتشی غالیار افندی طرفندن نوازش مهماننوازی كوردم .

دیاربكردن سعرده كیتمك ایچون براً عزیمتدن ایسه دجله اوزرنده سعردك اسكله‌سی اعتبار اولنان (عوته) قریه‌سنه كلكله نهراً كیدلمك دها مناسب اوله‌جغی خبر ویرلمسی اوزرینه مارتك اون دردنجی پنجشنبه كونی مخصوصاً احضار وتهیئه ایتدیریلان كلكه راكباً دیاربكردن حركت ایلدم . (كلك) كچی طولوملرندن یاپلمش برنوع صالدر . بونك وشط اوزرنده سیاحتك تفصیلاتی بغداده سیاحتمزك حكایه‌سی صره‌سنده ذكر وتحریر اولنه‌جقدر .

---

[*] بوابنیه اخیراً باارادهٔ سنیه تعمیر اولنه‌رق عساكر شاهانه ایچون قشله ودپوی اتخاذ ادلمشدر .

مارتك اون يدنجى بازار صباحى ساعت ايكيده (عوته) قريه‌سنه ياناشدق . سعرد ديون عموميه مفتشيله بعض مأمورين استقباله كلمشلر ايدى . دكوبمز ايچون كتوردكلرى حيوانلره راكباً ساعت اوچ بچقده عوته‌دن حركت ايلدك . وبرمدت (بهتان) صونى بويجه كيتدكدن صكره غايت صرپ ودیك بر بوقوشدن تپه‌يه چيقه‌رق سعرده درت ساعتده واصل اولدق . مملكتك خارجنده بعض حكومت مأمورلريله برچوق ذوات استقبال ايلدى . مستقبللر ميانده اون اون بش قدر اعمى ديلنجينك برمحلده طوپ اولوب محرمجيلركبى هپ بر آغزدن آلهى اوقوملرى غرائبدن كورلدى . سعردك متمول تجارندن (شماس) برادرلرك خانه‌سنه بزى مسافر ايتديلر . ايكى كون اوراده مسافرتدن صكره برخانه استيجار ايدرك يرلشدم . بتليس واليسى فكرى پاشا دوراً سعردده بولنيور ايدى . كرك كندوسيله وكرك متصرف لوا سليمان پاشا ايله تعاطئ زيارت اولندى .

سعرد

(سعرد) اورته حالده برمتصرفلق مركزيدر . اهاليسى كاملاً كرد ايسه‌ده عربجه‌ده تكلم ايدرلر . فقط قسم اعظمى تركجه بيلمز . قيافتلرى‌وان عباسى‌جنسندن مختلف‌رنكده منسوج انجه برقماشدن الفى بچمى ياپلمش شلوارايله اوزون توكاى‌سياه عبادن معمول برسلطه‌دن وكرد صاريغندن عبارتدر . بللرنده برر خنجر طاشورلر . خانه‌لرى آلچيدن ياپلمش بنالردر . ياز موسمى سعرد دياربكردن دها صيجاق اولور . طاملرده ياتدقلريچون خانه‌لرك اوزرى‌طپراقدر . اوطه‌قپولريله پنجره‌لرى‌غايت‌كوچك اولديغندن انسان قپودن كيرر ايكن ايكى قات اكيله‌رك كيرمكه مجبوردر . يكى ياپيلان بنالرك طرز وشكلى براز اصلاح ايدلمش ايسه‌ده ينه بك چوغى اسكى طرزده قلعه كبى انشا اولنمقده‌در . درون مملكتده درت بش جامع شريف واردر . لكن آلچيدن ياپلمش عادى بنالردر . مناره‌لرى‌ده غرائبدر اوله‌رق كاملاً قبله‌يه‌طوغرى ميال ومنحنيدر .

مملكتك درونى نه‌قدر قسوتلى ايسه خارجى‌ده اوقدر لطيف ودلربادر . بر جهتنده اطرافى طاغلرله محاط واسع براووه وديكرجهتنده برچوق باغلردن صكره

كوز آلابيلديكي قدر بهتان قطعه‌سنك عارضه‌لی اووه ويايلالری كورينور . استيجار واقامت ايلديكم خانه اسكی طرزده ياپيلمش بربنا ايدی . درونده اون بش كون قدر اوطوره‌بيلدم ايسه‌ده هوالرك كشايشيله صيقندی ويرمكه باشلادی . شهرك بركنارنده (عين صليب) صويی جوارنده خرمن يری ديدكلری يوكسك ونظارتی كوزل برمحله چادرلر قوروب چيقدم . عين صليب صويی مملكتده اك زياده شربه صالح كوزل برصودر . سعردده‌ده دياربكر كبی صوقديغی انسانی تلف ايدر عقربلر واردر . آنجق حزيراندن اول ظهور ايتمز . حسب الموسم اوجهتدن امين اوله‌رق برمدت چادر آلتنده ياتدم قالقدم .

سعردك غرائب احوالندن اوله‌رق برمناره ديلنجيلكی كوردم . شويله‌كه : البته ويا طوپليجه برپاره وياخود برراس اينك كبی باشلوجه برشی ديلنمك ايستيان فقير برمناره‌يه چيقه‌رق صباحدن آقشامه قدر «ياربی ! بكا فلان شيئی وير» ديوكونلرجه ندا ودعا ايديور وبعضيسنك‌ده مسئولی اصحاب خيرطرفندن اسعاف ايدلديكی اوليور . برده سعردده برخانه انشا ايديلوركن عمله‌نك آلچی دوكمسی پك تحفدر . اللرنده صاپلری ايكی آرشون قدر اوزون طوقماقلر اولديغی حالده بش آلتی كشی صره ايله ديزيلوب آلچی‌يی اوكلرينه براقه‌رق اولا برنجيسی ايله اوچنجيسی وبشنجيسی طوقماقلرينی هوايه قالديريورلر . آنلر اينديررايكن ايكنجيسی ايله دردنجيسی وآلتنجيسی طوقماقلرينی قالديريورلر . شويله‌كه آلتی طوقماقدن برر آشوری آتلامه اوله‌رق اوچی قالديريلوب اوچی اينديرلديكندن طوقماقلر دور دائم برحركت حصوله كتوره‌رك كوزه خوش كورينيور . طوقماقجيلر بوايشی كورركن تغنی‌ده ايديورلر اما آهنكلری و سسلری ديكلنمور حالده دكلدر .

بوحواليده اينك واوكوز وطانه مثللو حيوانانه نقليات خدمتی اجرا ايتديريليور . فقط بونلرك صرتنه باركير كبی سمر قونميوب ذخيره وكمور وسائره هكبه شكلنده چفته كوزلی چواللر ايله تحميل ايديليور .

سعرد داخلنده برچوق مملحه واردر . بومملحه‌لر قويولردن عبارت اولمقله موسمنده قوغه‌لرله صو چكيله‌رك باميه وياخود پرنج تارلالری كبی اوجاق اوجاق ياپيلمش حوضلره دوكيلور وصيجاقلر باصنجه بوحوضلرده صو انجماد ايدرك طوز اولور . بونلری كورمك اوزره نيسان ايچنده سعرده ملحق (شروان) قائممقاملغنك

مركزی اولان (كفره)یه و(زرق) و(صاحه) و(حوزيار) و (كوركور) و(مالفان) قریه‌لرینه و (صاسون) قائمقاملغنك مركزی اولان (خطو) يه عزيمت ايدرك بش اون كون دوردن صكره (غرزان) قطعه‌سندن طولاشوب نيسانك يكرمی بشنجی پنجشنبه كونی سعردده عودت ايلدم . شو طولاشديغم يرلرك اطافتی قابل تعريف دكلدر . اشجار و اثماری مبذول و اراضيسی منبت و هواسی لطيف اولديغی مثللو اهاليسی ده غيور و مقدام و مهمان‌نواز آدملردر و بشلوجه يدكاری اتمككاری قوزی كبابی ايله آيراندر .

كرد قادينلری خانه‌لری داخلنه مخصوص خدمتی ايفا ايلدكدن صكره ترلالرده يالك قوجه‌لريله برابر چاليشورلر و ارككلردن زياده ايش كوررلر . بو قادينلرجه تستره اهتمام يوقدر . بونكله برابر محافظهٔ عرض وناموسه اعتنالری پك زياده‌دور . بر دليقانلی بر قيزك عرضنه تسلط ايدر ايسه ايكيسنی بردن تلف ايدرلر ايمش . مكركه دليقانلی قيزی قاچيروب درحال بشقه بر قريه‌ده نكاح ايده .

« معرفتنامه » صاحبی ابراهيم حقی حضرتلريله مشار اليهك مرشدی شيخ اسماعيل فقيراه وشيخ ممدوح فقيراه وشيخ مجاهدكی مظنهٔ كرامك تربهٔ شريفه‌لری سعردك شرق جهتنده واقع « تللو » قريه‌سنده‌دور . بر آرالق كيتدم زيارت ايتدم وابراهيم حقی حضرتلرينك تربه‌داری مشايخ قادريه‌دن شيخ حمزه افنديدن بر چوق عزت و اكرامی كوردم . « حوزيار » قريه‌سنده‌ده ويس القرنی حضرتلرينك مقامی ديو بر زيارتكاه موجوددر .

كردلر تربه زيارتنه زياده‌سيله منهمكدرلر . حتی هر تربه‌نك سنه‌ده اوچ كون وياخود بر هفته زيارت موسمی واردر . اوكونلرده صباحلری ارككلر و ايكندی وقتی قادينلر زيارت ايدر و تربه جوارنده طوپلانوب تكيه دورويشانی كبی ذكر وتهليل ايتدكدن صكره غرائبدن اوله‌رق يورطه طوقشديررلر .

غرزان قطعه‌سنده (زوق) قريه‌سنده او حوالينك الك نفوذلی اشراف وخاندانندن فتاح پاشا اسمنده بر ذات ايله سعردده ملاقات ايتمشيدك . مملحه‌لری طولاشديغم صرده مخدومی سيف الدين بكی (مالفان) قريه‌سنه قدر كوندروب خاصةً خانه‌سنه دعوت ايتمكله دعوتنه اجابت ايلدم . فقط بر مدتدر ايراد وعقارينه سكته كلوب مضايقه ايچنده بولنديغنی ايشتمشيدم . كندوسنه بار اولمامق اوزره آدملرمزله حيوانلرمزی بشقه يرده براقديغم حالده خاندانلغه منافيدر ديو قبول

ایتمدی. جمله‌سی قوناغنه جلب ایلدی . حال‌بوکه حیوانلرك یدیکی آر په وصمانی قرض صورتیله قوکشـولرندن آلمش اولدیغنی صکره‌دن خـبر آله‌رق زیاده سـیله متأثر ومتأسف اولدم .

فتاح پاشا سکسان یاشنه وارمش اولدیغی حالده قوای وجودیله ذکاسـنه اصلا خلل کلامشیدی . غایت خوش‌صحبت ونکته سنج ایدی .

ینه غرزان قطعه‌سنده (جومانی) قریه‌سـنده حاجی حمو آغا اسـمنده بر ذاته مسافر اولدق . حمو آغا کرد آغالرینك اذکیاسـندن چفتی چبوغی برنده صـاحب ثروت ایدی . حسن اغا اسـمنده غایت مسـتعد و پدرینك اموری حسن اداره ایدر برده مخـدومی واردر . مهمانnوازلقلریله بزی ممتدار ایلدیلر . سـعردده مأموریتمـه عائد ایشـلرك کثرتنه مبنی ایکی بچق آیدن زیاده اقامته مجبور اولدم . بومدتده ولادت همایون حضرت پادشـاهی یوم مسعودی تصادف ایلمکله سعردجه امثالی کورلمامش صورتده چادرلرمزی دوناته‌رق دیاربکردن بالخاصه جلب ایدیلان فشنکلرله اجرای شهر آیین ایلدك .

مایسك یکرمی آلتنجی بازار کونی بتلیسه متوجهاً سعرددن حرکت و (کچید) نام محلده کیجه بیتوتت ایلدم . سعرد ایله بتلیسـك آره‌سی غایت لطیف دره‌لرله طاغلق واورمانلقدر. ایرتسی کونی اوکله‌دن صکره بتلیسه برساعت مسافه‌سی اولان (دلیکلی طاش) ه مواصلتمده احبای قدیمه‌مدن اولوب اسـتقباله کلان عدلیه مفتشی صالح‌افندی (١) ومکتوبیٔ ولایت طاهر بك (٢) ایله ملاقات اولندی . برازایلروده والیٔ ولایت فکری پاشا طرفندن استقباله کوندریلان مخدومی‌ایله ارکان ومأمورین ولایتـدن بر چوق ذواته ملاقی اوله‌رق شهره جوار رکز و تهیئـه ایدلمش اولان چادرده بر آز استراحتدن‌صکره ساعت سکزبچقده بتلیسه داخل اولدق . طوغریجه حکومت قوناغنه بالعزیمه والی پاشا ایله کوروشدم . بعده صالح افندی اقامت ایلدیکی خانه جوارنده نظارتی کوزل برتپه‌جکده مخصوصاً رکز ایتدیرمش اولدیغی چادرلره بزی اسکان ومهمان ایلدی .

---

(١) موصل والیلکندن منفصل صالح پاشادر .

(٢) بودخی موصل والیلکندن منفصل طاهر پاشادر .

٢

بتليس

(بتليس) برچوق درەلرله تپەلرڭ مجتمع اولديغی نقطەده بنا اولنمش برشهردر . سكنەسی قرق بيك رادەسندەدر . درەلر مناسبتيله بالطبع هر طرفدن صولر جريان ايدر . خانەلری باغچه و آغاجلق ايچنده ومتفرق بر حالدەدر . بو خانەلرڭ باغچەلريله آغاجلقلرينڭ لطافتندن بشقه موجود اولان بش درەنڭ شهر خارجندەكی مجرا ومنبعلرينه طوغری غايت كوزل اورمانلر ومسيرەلر واردر . هله (آلتون غربال) درەسيله (سفربك باغچەسی) نام محل و (عويق) و (خمسی) محلەلرينڭ مواقعی پك لطيف وكورمكه شاياندر . خانەلرڭ بناسی صابون قالبی كبی منتظم يونمه طاشلردن ايسەده صنايع معماريەدن محرومدر . بوراده قيش زياده اولديغندن طاملرده كرەميد يرينه طپراق مفروشدر . اوطەلرڭ طوانلری‌ده تخته قاپلو دكلدر . يكپاره قواق آغاچلرندن كيريشلر كورينور . كرڭ بورانڭ وكرڭ سعرد و دياربكرڭ خانه طاملرينه مفروش اولان طپراق قيش موسمنده ياغموری و قاری يدكدن صكره بهار موسمنڭ حرارتيله چاتلايوب بوزلديغنه مبنی هرسنه بهارده (لوغ) تسميه ايتدكلری سيلندر شكلنده برطاشله طامڭ طپراقلرينی تسويه ايدرلر . آنڭ ايچون هرخانەنڭ طامنده برر (لوغ) بولنور و (لوغجی) ديو بر صنف خلق بوخدمتی ايفا ايله تعيش ايتمكدەدر . شهرڭ يانده چادر رسمنده غايت يوكسك واشجار ونباتاتدن خالی برطاغ واردر . وقتيله بتليسده حكومت ايدن خانلر دشمن عسكرينی كوزتمك اوزره بو طاغڭ تپەسنده اليوم آثاری موجود برقله درونته بكجی اقامه ايتدكلری ايچون اسمی (ديدەبان) در . داخل مملكتده خانلر زماننده ياپلمش (شرفيه) اسمنده مصنع برجامع شريف ايله دها اسكی زماندن قالمه برده قلعه موجوددر .

بتليسده دليكلی طاشه طوغری انشاسنه باشلانمش اولان شوسه طريقڭ شهر داخلندەكی قسمی يكرمی اوتوزمترو قدر مرتفع برتپەنڭ اتكندن دره بويی كيدر . بو تپه مملكت داخلندەكی تپەلردن بری اولوب اوزرنده برده محله واردر . دره بويی طريقڭ توسيعيچون بو تپه يوقاريدن آشاغی قطع و تراش ايدلديكی صرەده

طریقك بر یاننده دیوار کبی قالان مقطوع محلده ایکی طبقه مزارلر ظهورایتمشدر . بو مزارلرك بر طبقه‌سی تپه‌نك سطحندن اون مترو قدر آشاغی طپراغك ایچنده ودیکر طبقه‌سی برنجی طبقه‌دن بش آلتی مترو دها آشاغیده‌در . روش حاله کوره اعصار سالفه‌ده مملکتك قبرستانی اوراسی اولدیغی وانقلابات ارضیه‌دن ناشی برنجی دورك مزارلغی طپراق آلتنده قالدیغی مثللو دور ثانیده‌ده عینی حال وقوع بولدیغی آکلاشیلیور . آنجق ایکی دورك قبرستانی برمحلده تصادف ایتمسی غرائبدندر .

بتلیسده شیخ محمد افندی اسمنده مظنه‌دن بر ذاتك زیارتنه کیتمش ایدم . کردلرك مشایخه اولان حرمت ورعایتلرینك درجه‌سنی بوراده کوردم . زیارته کلنلر خانه‌نك قپوسندن کیررایکن اللرینی قاوشدیروب یره باقه‌رق کمال خضوع وخشوع ایله نردباندن چیقدقدن صکره شیخ افندینك اوطه‌سنه کلنجه یرلره قپانه‌رق یانه واریورلر واللرینی آیاقلرینی اوپه‌رك قارشوسنده ال پنچه دیوان طوریورلر .

عدلیه مفتشی صالح افندی خرپوت ودیاربکر ولایتلری عدلیه مفتشلکنه تحویل مأموریت ایلمکله بتلیسه مواصلتمدن برهفته صکره موش طریقیله حرکت ایده‌جك ایدی . یوم حرکتندن برکون اول مسافراولدیغم چادرلری ترك ایله بتلیس اشرافندن منتش اوغلی علی آغا زاده یوسف آغانك خانه‌سنی بالاستیجار اورایه نقل ایتدکدن صکره ایرتسی کونی یعنی حزیرانك اوچنجی کونه مصادف اولان اوچ یوز ایکی سنه‌سی رمضان شریفنك ایکنجی بازار ایرتسی کونی هم کندوسنی تشییع ایتمك وهم‌ده موش جهتارینی کورمك اوزره مکتوبیٔ ولایت طاهربکله برابر یوله چیقدق . اوکون هوانك مخالفتنه مبنی بتلیسدن پك اوزاق کیده‌میوب بر ایکی ساعت مسافه‌ده واقع (قاخری) کوینده هوانك سکونت بولمسنی بکلمکه مجبوراولدق . بعده اورادن (باش خان) نام محله کله‌رك چادر قوروب کیجه قالدق .

صالح افندی عائله‌سیله برابر سیاحت ایتدیکی جهتله آهسته کیتمکده ایدی . کندوسیله اوراده وداع ایدرك طاهر بکله برابر علی السحر باش خاندن حرکت واون درت ساعت یول کیدرك اذان وقتی موشه برچاریك مسافه‌سی اولان (تلکقوانق) اسمنده بر ارمنی قریه‌سنه مواصلت ایلدك . رمضان کونی بویله بی وقت شهره کیرمامك اوزره بو کویده چادر قوروب یاتدم . طاهر بك موش متصرفی صالح باشانك برادری ایدی . کندوسی بزمله کویده قالمیوب شهره عزیمت ایلدی . بن ده

ایرتسی چهارشنبه کونی موشه کیتدم و او آقشام متصرف پاشانه افطار و طعامدن صکره کیجه ینه تلکقوانق قریه‌سنه عودتله چادرده یاتدم .

موش

(موش) شهری یکرمی بشبیك قدر نفوسی حاوی اووه‌یه ناظر مهمجه بر قصبه‌در و خانه‌لری استانبول طرزنده بنالردر . موش اووه‌سی باش خاندن صکره (راخوه) دینیلان بوغازدن بدأ ایله طولاً آتلو کیدیشی اون بش ساعتدن زیاده امتداد ایدر غایت جسیم و واسع بر اووه‌درکه صیق صیق کرد وارمنی کویلریله مملو و معموردر . بو اووه‌یه (چقور اووه) دخی دینور . مشهور قره صویك منبعی ده بوراده‌در . موش قصبه‌سنك قارشوسنده اووه‌ده برقاچ کوی واردرکه اهالیسی بالنسبه مدنی اولدقلرندن ارککلرینك پك چوغی بزم قیافتده‌در . قادینلری ده آلافرانغه فستان کیرلر .

پنجشنبه صباحی بتلیسه عودت ایتمك اوزره طاهر بکله برابر تلکقوانقدن حرکت ایلدك . اثنای راهده (خاصکوی) نام قریه‌ده صالح افندی‌یه تصادف اولندی . وان کولی ایله نمرود طاغنی کورمك ایچون اووه‌نك صول طرفنه کیتمك لازم کلمکله برخیلی جسیم و معمور ارمنی کویلرندن کچه‌رك یاتسو وقتی (ارون) قریه‌سی جوارینه کلدك . کیجه‌نك قرانلغی مناسبتیله کوی کورنمیور ایدی . صاغ طرفده برچوق ایشیقلر مشاهده ایدرك حیوانلرمزی او طرفه چویردك ایسه‌ده پرنج ترلالری بطاقلقلرینه دوشوب یولی غائب ایتدك . نهایت کمال مشکلات ایله برخیلو خندقلردن و بطاقلقلردن مرور ایدرك ایشیق بولنان محله واصل اولدق .

مکر بوراسی (ارون) قریه‌سی دکل ایمش . کورینان ایشیقلر برطاقم کوچرلرك چادرلری اوکنده یاقدقلری آتشلر ایمش . فقط چادرلرده برجان یوغیدی . سببنی ضبطیه‌دن صوردم . « کوچرلرك تکالیف امیریه‌دن بر چوق بورجلری واردر اوزاقدن بزی کوردیلر تحصیل مأمورلری ظنیله صاقلاندیلر بونلر هر وقت بویله یاپارلر لکن قاریلری بوراده‌در » دیه‌رك آرامغه باشلادی وفی الحقیقه چادرلرك آرقه‌سنده کیزلنمش اولان قاریلری بولدی . ارون قریه‌سنی بونلردن صوردق . « ایشته شو طرفده برچاریکلك مسافه‌ده‌در » دیو قرانلقده کوره‌مدیکمز براستقامتی

اللريله كوستردیلر . بواشارت کویی بولمغه کافی دکل ایدی . باخصوص کاور ایکن برچوق بطاقلقلره دوشه‌رك یولی غائب ایتدك . ارككلرندن برینك بهمه‌حال بزمله برابر کلوب کویی کوسترمسی لازم کله‌جکنی سویلدك . ارككلرینك حیوانلریله برابر یایلاده بولندقلری جوابنی ویردیلر ایسه‌ده ضبطیه بوجواب ایله قناعت ایتمدی و « اویله ایسه سزلردن برینك اوکمزه دوشه‌رك یولی کوسترمسی ایجاب ایدر » دیو قارینك برنی‌حیوانینك اوکنه قاتدی . دیکر قاریلر بونی کورنجه فریاده باشلادیلر . آنلرك فریادی اوزرینه صاقلانمش اولان حریفلرك بری میداننه چیقمغه مجبور اولدی واوکمزه دوشه‌رك بزی (ارون) کوینه کوتوردی . اوکیجه اوراده یاتوب ایرتسی جمعه کونی (بوریان) قریه‌سندن مرور ایله نمرود طاغنك تپه‌سنه چیقدق .

نمرود طاغی

(نمرود طاغی) نك وقتیله بریانار طاغ اولدیغنی کوستر برچوق اثرلر مشهود ایدی . زروه‌سنده (قراتر) دینیلان آغزی غایت جسیم ومدهش بر قویو شکلنده واوتوز قرق مترو چقورده بیوك برکول کبی درونی صو ایله مملو ایدی . قراترك آغزی دائراً مادار تخمیناً اون دقیقه‌ده طولاشیله‌بیلور . طاغدن اینه‌رك ایکندی وقتی وان کولنك کنارنده واقع (طادوان) اسمنده برارمنی قریه‌سنه کلدك وکولك کنارینه چادر قووروب کیجه قالدق .

وان کولی

(وان کولی) جسیم بردکزدر . قارشو یقه‌دن وان طاغلری خیال کبی دومان ایچنده کورنمکده ایدی . کویلیلردن بالق استدك . « بوکولده بالق چیقمز بزده بالق طوتمق بیلمیز » جوابنی ویرملری تعجبمزی موجب اولدی . قریه پیشکاهنده تیمور اوزرنده بریلکن قایقی طوریور ایدی . قایغك دومنی بولنمامسی نظر دقتمی جلب ایتمکله نصل سیر وسفر ایلدیکنی صوردم . روزکار قایغك کیده‌جکی جهته اسر ایسه اوزمان یلکن آچوب کیدر اولدیغنی خبر ویرملری دها زیاده حیرت

ویردی . کولك صوینی ثعابقه‌تلمش کبی جیویق برصودر . سواحلی بتون سونکر طاشی‌ایله مملو ایدی . نمرود طاغنك اوته طرفنده وکولك صول‌جهتنده (اخلاط) قصبه‌سی‌کورینیور ایدی . بوقصبه‌نك لطافت هواسی‌مشهوراولمغله بتلیس اهالیسنك ایوجه یشار طاقمی یازلری بورایه‌کلورلر ایمش .

اوکیجه (طادوان) ده شدتلی یغمور وروزکار ایله برفورطنه چیقدی. چادرلر-مزك ایپلرینی وقازیقلرینی سوکه‌رك باشمزه ییقدی وبتون کیجه بزی راحتسز ایتدی . ایرتسی کونی طادواندن طوغریجه بتلیسه عودت واوکله وقتی مواصلت ایلدك .

—

سعرددن بتلیسه کلور ایکن وبوکره بتلیسدن موشه کیدر ایکن بك چوق یرلرده جسیم وکارکیر خان خرابه‌لری کوردم . بو خانلر الیوم قائماً موجود وخرابلقلری متروك اوللرندن عبارتدرکه جزؤی تعمیر ایله ایشه یارایه‌بیلورلر . بوخانلرله ینه بوحوالیده کوریلان برچوق چشمه خرابه‌لرینك میرمیراندن خسرو پاشانك آثار وخیراتندن اولدیغی خبر ویریلیور . (رحمةالله علیه)

—

تموزك یکرمنجی جمعه ایرتسی اقشامی بتلیسدن حرکت ایدرك پازار ایرتسی صباحی سعرده عودت ایلدم . بتلیسك طاغلر ایچنده وزمینی مرتفع بر محلده بولنمسندن طولایی حزیران وتموزده بیله هواسی لطیف وسرین ایدی . سعردده ایسه بالعکس هوایی صیجاق بولدم . حرارت هوانك شدتی چادر آلتنده اقامته مساعد دکل ایدی . اوکیجه سعرد دیون عمومیه مدیری احمد ندیم افندینك خانه‌سنده مسافر اوله‌رق اصول بلده وجهله طامده یاتدم وایرتسی صالی کونی سعردجه اولان ایشلره ختام ویروب کیجه‌دیاربکره متوجهاً حرکت ایلدم . شدت حرارت کوندز سیاحته مانع ایدی . کیجه‌لری کیدوب کوندزلری استراحت ایدرك و (سعرطان) و (هوپ) و (بلیدر) و (سنان) و (بسمل) و (هولان) قریه‌لرندن کچه‌رك درت کونده یعنی تموزك یکرمی یدنجی جمعه ایرتسی صباحی ساعت ایکیده دیاربکره کلدم .

—

دیاربکرده اون کون قدر اقامتدن صکره اوچ یوز بر سنه‌سی اغستوسنك بشنجی پازار ایرتسی کونی دیاربکر دیون عمومیه مفتشی مهران افندی ایله برلکده ماردین طریقیله چوله متوجهاً حرکت ایلدك . بو سیاحتدن مقصدمز چولده

وعربان وعشائر النده بولنان (بواره) مملحه‌سنك تحت انضباطه اخذی چاره‌سنك تحریسی ایدی . ماردینه کیده‌جك اولان ولایتك باش مهندسی موسیو فوره وکریمه‌سی وبابا حضرتلرینك بوحوالی‌یه مأمور وکیلی(مونسنیور التمایر) ایله برلکده یوله چیقدق . اوکیجه (آق پیکار) ه کلدك . ایرتسی صباح (خانیك) قریه‌سنه مواصلتله اقشامه قدر استراحتدن صکره اقشام اوزری خانیکدن قالقدق ودرت ساعت قدر یول کیدرك کیجه (شیخان) صویی کنارنده چادر قوروب یاتدق . کوندزلری هوا اودرجه‌ده صیجاق ایدی‌که خانیك قریه‌سنده جریان‌ایدن برکوچك ایرماغك اوزرینه وبیوجك بر آغاجك سایه‌سی آلتنه چادرمی قورمش ایکن صویك سرینلکی و آغاجك کولکه‌سی هوانك حرارتی تعدیل ایده‌مدی . نفس آله‌میوردم . ایرتسی چهارشنبه صباحی ساعت ایکیده ماردینه واصل اولدق .

ماردین

(ماردین) قصبه‌سی دیاربکر طرفندن چوله منتهی اولان طاغلرك منتهاسنده وتپه‌ده چوله ناظر طولانی واون بشبیکه قریب نفوسی حاوی بر متصرفلق مرکزیدر . دیاربکر جهتندن کلور ایکن بسیط بر یوقوش کبی اووه‌لرله متعدد باغ وباغچه‌لرینك کورونشی پك لطیفدر . چول جهتی ایسه دیوار کبی قیالردن عبارت واوچورمدر . قصبه‌دن چول کوز الابیلدیکی قدر دوم‌دوز کورینور . چولك ماردین جهتی برطاقم کویلرك مزروع اراضیسیله معموردر . اهالیسنك لسانی عربجه ایسه‌ده اکثریسی ترکجه‌ده تکلم ایدر . عشائردن بشقه سنجاق داخلنده‌کی قصبات وقرا اهالیسی کاملاً کرددر .

مواصلتمزکونی ماردین اشرافندن سلیمان پاشازاده داود بکك خانه‌سنده براز استراحت ایتدکدن ومملکتی کزدکدن صکره آقشام اوزری حیوانلرمزه راکباً چوله حرکت ایلدك . اوکیجه برکرد قریه‌سنده قالدق . ایرتسی کونی صباحلین (کیکی) اسمنده جسیمجه بر قریه‌ده براز استراحتدن صکره اوکله‌وقتی چولده شمر عشیرتی شیخی (فارس) ك خیمه نشین اولدیغی محله واصل اولدق .

شمر عشيرتی

(شمر) بین النهرین دور وتعیش ایدر غیر مسکون برعشیرتدر . مجموع نفوسی اوتوزبیك تخمین اولنور. (الجربه) و(الزیدان) و(العمر)اسملریله اوچ‌فرقه‌یه منقسم اولوب بغداد وموصل ولایتلریله زور سنجاغنه تابعدرلر . بو فرقه‌لرك شیخلری یکدیکرینك قرنداشی ویا قرنداش چوجقلریدر . بناءً علیه بینلرنده خصومت یوقدر . دشمن دائمیلری اولان وفراتك اوته طرفنده حلب وبرالشام حوالیسنده بولنان (عنزه) عشیرتنك تعرضنه قارشو دائما متفقدرلر . عنزه عشیرتی ایسه شمرك ایکی اوچ مثلی نفوسه مالك جسیم برعشیرتدر . شمرلیلر قیش موسمنده بغداد جوارنده ودها آشاغیلرده بولنورلر وفقط فراتك‌اوبر یقه‌سنه کچه‌مزلر . یازلری‌ده موصل‌واورفه وماردین‌طرفلرینه چیقارلر . عرب آتلرینك اك کوزللری بوعشیرتك حیواناتیدر . کلیتلو قویون ودوه‌لری‌اولدیغندن جوار شهرلره یاغی وتره‌یاغی‌و آت واغنام کوتوروب صاتارلر ومحتاج اولدقلری ملبوسات وذخائری بالتدارك ینه چوله چکیلورلر. آندن بشقه اخذ واعطا ایچون بونلرك بولندقلری‌محللره دائما بك چوق تجار کیدوب کلور .

کورمکه کیتدیکمز (فارس) اون‌بیك نفوس قدر شمرلیلرك رئیسیدر . برقاچ آتلو ایله اوغلی محمدی استقبالمزه کوندرمش ایدی . نزدینه واردیغمزده بزی چادرینه آلدی واورته پرده مزین بردوه اکرندن تهیئه اولنمش محله اقعاد ایلدی . عربلرك چادرلری سیاه قیل چوال نوعندندر . فارسك کندوسنه مخصوص اولان چادر مبالغه‌سز اللی آلتمش آرشون طولنده ویکرمی بش اوتوز آرشون عرضنده ومتعدد دیرکلی غایت جسیم تنته‌کبی اتکسز برچادر ایدی . کونش نه طرفدن کلور ایسه ایپلرینی چکه‌رك چادری اوطرفه یاتیرورلر . عائله‌سنه مخصوص حرم دائره‌سی اولمق اوزره بر کناری پرده ایله تفریق ایدلمش ایدی . چادرك ایچنده بر یانده عشیرتك رؤسا و امراسی اعتبار اولنان اللی آلتمش قدر عرب علی مراتبهم صره ایله اوطورمقده وبر یانده متعدد زنجی عرب کوله‌لرك کیمسی تیموردن معمول جسیم کفچه شکلنده بر قهوه تابه‌سیله یانمقده اولان آتشك اوزرنده قهوه قاورمقده

وکیمسی کفچه‌نك هردفعه‌قاوردیغی مقدار قهوه‌یی همان دیبکده‌دوکمکده وکیمسی‌ده تازه دوکلمش قهوه‌یی درحال اوزون برونلی ابریق شکلنده‌کی جزوه‌لرده پشیروب ظرفسز بیوك کوتاهیـه فنجانلرینك دیبنه بر یوطم قدر قویه‌رق حضـاره اکرام وتوزیع ایلمکده‌ایدی . بزه‌ده بوقهوه‌دن ویردیلر . اصولی بیلمدیکم ایچون قهوه‌نك آزلغنه تعجب ایدرك بر یوطمده بتوروب فنجانی عرب کوله‌یه اعاده ایتدم ایسه‌ده تکرار بر یوطم قهوه دها قویدی ویردی . آنی‌ده ایچدم . ینـه اولمقدار قهوه قویدی . باقدم که بویله‌لکله ابریقـده‌کی قهوه‌یی کاملاً بکا ایچوره‌جك . اوچنجی دفعه‌سنده فنجانی اعاده ایتمدم المده طوتدم . لکن عرب کوله کیتمیوب قارشومده طوریور ولسـان حال ایله بکا « شو ابریقی بتورمدکجـه بورادن کیتمم » دیور کبی کلیور ایدی . نهـایت کوله‌نك شرندن یانمده بولنان شیخ فارسه التجـا ایدرك او قورقنج قهوه ابریقنی باشمدن دفع ایده‌بیلدم .

فارسك چادرنده بولندیغمز مدتده آدملرمز بزم چادری بر کناره قورمشـلر ایدی . براز استراحت ایچون بزیمزه کلدك . هوا او درجـه‌ده صیجاق و کونش اودرجه‌ده مؤثر ایدی‌که عادی بزدن یاپلمش اولان چادرمز عربلرك قیل چادرلری کبی حرارت شمسه مقاومت ایده‌مدیکندن نفس آلمق قابل اوله‌میوردی . میزان الحراره‌یه باقدم . اللی درجه حرارت کورنجه عادتا اورکدم . بر قوغه صو جلب ایدوب مندیلمی ایصـلاته‌رق باشمه قویمقده ایدیسه‌مده مندیل بش اون ثانیـه‌ده قوپ قوری کسیلیوردی . یارم سـاعت صکره شیخ فارس بزی طعـامه دعوت ایلدی . کمال ممنونیتله بالاجابه قیل چادرك سایه‌سنه التجایه مسارعت کوستردم .

عربلرده قیام وقعود ایله تکریم وحرمت اولمدیغی جهتله اولجه کوردیکم آلتمش قدر رؤسای عرب یرلرنده اوطوروب نارکیله‌لرینی ایچمکده وجمله‌سی بردن غوغا ایدر کبی یوکسك سسله مصاحبت ایتمکده ایدیلر . یالکز شیخ فارس بزی استقبال ایدرك اولکی اوطوردیغمز محله اقعـاد ایلدی . متعاقباً درت عرب کوله اوکمزه غایت بیوك بر لنکر کتوردی . بو لنکر لبـالب پلاو ایله مملو واوزرنده کبـاب ایدلمش برقره‌جه موضوع ایدی . لنکر کلنجه شیخ فارس یرندن قالقوب یالکز بو فقیر ایله رفیقم مهران افندی‌یه « بسم اه » دیو لنکری ارائه ایدرك کندوسی قارشو- مزده آیاقده طوردی . لنکرك جسامتنه وطعامك کثرتنه وبعده مهران افندی ایله

یکدیکرمزك یوزینه باقه‌رق حیرتمزدن انکره المز وارمدی . هله شیخك قارشومزده دیوان طورمسی بسبتون بزه شاشقینلق ویردی . هرنه قدر فارسك بزمله برلکده طعام ایتمسنی رجا ایلدم ایسه‌ده موافقت ایتمیوب «بزده عادت بویله‌در» دیدی . نهایت یالکز باشمزه بوغازمزدن کچمیه‌جکنی بیان واصرار ایلمه‌مز اوزرینه اوطوران عربلره توجه ایدرك «ابن فلان ابن فلان» دیو یدی سکز نفرینی چاغردی . آنلر بزمله برابر انکرك اطرافنه دیزلدیلر وخمسه مبارك ! پلاوه کیریشدیلر . شیخ فارس یمك یدیکمز مدتجه آیاقده طوردی . بویدی سکز عرب ایله برابر پلاودن وکبابدن خیلوجه اکل ایدرك چکلدیکمز حالده لنکره هنوز ال اورولمامش کبی ایدی . بز قالقدقدن صکره شیخ فارس رؤسادن سکز اون کشی‌یی دها اسملریله چاغروب سفره‌یه اوطورتدی . الحاصل صره ایله سکزر اونر عربلرك کافه‌سی اولنکرك موجودینی یدیلر . قره‌جه‌نك قرنتیسیله براز پلاودوکوندیسی قالمشیدی . برکنارده طوره‌قده اولان سکزر اونر یاشنده بش آلتی دانه چپلاق کوله چوجقلری فارسك اشارتی اوزرینه میمون کبی لنکرك ایچنه آتیله‌رق پلاو قیرنتیلریله کمیکلری یغما ایدوب بتوردیلر .

طعامدن صکره فارس یانمزه کلدی اوطوردی وبزه اکراماً بردوه کسمك ایستیور ایدیسه‌ده بلکه دوه اکلنه آلشمامشز دیو قره‌جه اکرام ایلدیکندن طولایی قصورینك عفوینی رجا ایتدی . اکرام ونوازشنه بیان تشکر وممالحه ایشنی مذاکره ایلدکدن صکره آقشام اوزری کندوسیله وداعلاشوب اورادن مفارقت ایتدك . برساعت قدر کیتدکدن صکره آرقه‌مزدن شیخ فارسك اوغلی محمد کلدی وهدیه اوله‌رق بزه برطای کتوردی . عرب مشایخنه هدیه کوتورمك عادتدر . ماردیندن حرکت ایتمزدن اول اون اوچ لیرا قیمتنده برتفنك اشترا ایدرك فارسه اهدا ایلمشیدم . بوطای آکا مقابل اولمغله مع الممنونیه قبول ویدکمزه آله‌رق یولمزه دوام ایلدك .

آغستوسك اونجی جمعه ایرتسی کونی ماردیندن حرکتله ایرتسی بازار کونی دیاربکره کلدك . هوا غایت صیجاق ایدی . شهرده اقامت ممکن اوله‌مدیغندن دیاربکرك قارشوسنده یعنی دجله‌نك صول یقه‌سنده (قوس) نام محلده خیالی افندینك کوشکی پیشکاهنده خیمه نشین اولدم .

—

خربوت ودياربكر عدليه مفتشلكنه تحويل مأموريت ايلمسندن طولايى بتليسده كندوسندن مفارقت ايلديكمز صالح افندى اغستوسك يكرميسنده دياربكره كلدى . عائله‌سنى خربوتده براقوب يالكز كلش اولديغيچون قوسـده يانمزه چادر قوره‌رق بزه آرقداش اولدى .

چادرلرمز دجله ساحانه قريب خالى برترلاده مركوز ايدى . يتاق چادرمى بوترلاده بولنان جسيم برچنار آغاجنك آلتنه قوردرمشيدم كه آغاجك سايه‌سى كوندزلرى حرارت شمسدن چادرى بردرجه‌يه قدر محافظه ايديورايدى . بركون عادت اوزره اوكله طعامندن صكره برازاويقو اويومق ايچون يتاغمك اوستنه اوزانديغم صره‌ده باش ياصديغمك حركت ايتمكده اولديغنى حس ايدرك يرمدن قلقدم وياصديغمى قالديردم . برده نه كوره‌يم ؟ جسيم بريلان چوركلنمش ياتيور ! المده‌كى ياصديغى يلانك اوستنه فيرلاته‌رق چادردن ديشارى فرار ايلدم . يلان سوزيلوب قاچدى وچنار آغاجنك كوكنـده بر دليكه كيردى . بونى كورنجـه آرتق اوراده كيم طورور ! همان چادرلرمزى طوپلاتوب خيـالى افنديك كوشكنه التجـا ايله بر مدت اوراده بيتوتت ايلدك .

—

بوحواليجه مأمور اولديغم ايشلره ختام ويروب درسعادته عودت ايتمك اوزره ايكن ديون عموميه اداره‌سنجه بغداده قدرعزيمتمه لزوم كوسترلدى . لوازم سفريه تداركنه تشبث ودجله اوزرندن نهراً عزيمت ايچون لازم كلان كلكك اعمالنى سپارش ايلدم . شمر شيخى فارسك اعطا ايلديكى طـاينى درسعادته كوتورمك استر ايدم . بغداد سياحتى بوكا مانع اولمغله ديار بكر واليسى سامح پاشايه تقديم ايتدم . مشاراليه‌ده بالمقابله بزه اوچ اوطه‌لى ديركسز برچادر هديه ايلدى .

دیاربکردن بغداده

(دجله نهری)

دجله نهرینك بر قسمی دیاربکره یکرمی دورت ساعت مسافه‌ده وشرق جهتنده واقع (چپار) طاغندن کلان و بر قسمی‌ده ارغنی داخلنده (کیدان) قریه‌سندن نبعان ایدوب نهرلردن حصوله کلور . دیاربکردن صکره بتلیس وسعرد طاغلرندن جریان ایدن دجله‌یه منصب اولان بطمان وبهتسان (ویاخود بوتان) ورضوان نهرلریله حکاری جبالندن اقن برطاقم انهار صغیره و (زاب) و(دیاله) انهارجسیمه‌سی انضمام ایلدیکندن اشاغی طوغری کیتدکجه دجله کسب جسامت ایدر وبصره داخلنده (قورنه) نام محلده فرات نهری ایله برلشوب ارتق اندن اشاغی بصره کورفزنه‌قدر حاصل اولان نهر کبیره (شط العرب) دنیلور .

دجله‌نك صویی غایت خفیف ولذیذدر . فقط بصره‌ده وقوعبولقده اولان جزر ومد حسبیله شط العربه دکز صویی قارشدیغندن (قورنه)دن اشاغی بالطبع طعم ولذتی تغیر ایدر . دجله‌نك منبعلرندن بصره کورفزینه قدر طولی بیك ایکی یوزقرق کیلومترو حساب واعتبار اولنور .

کلك

بغداده کیتمك اوزره سپارش ایلدیکم (کلك) اوچ یوز بر سنه‌سی ایلولنك ایکنجی بازار ایرتسی کونی حاضر اولمشیدی .

دیاربکردن آشاغی بغداده طوغری دجله‌نهری اوزرنده سیاحت ایدنلرك معلومی اولدیغی وجهله (کلك) دنیلان شی کچی طلوملرندن یاپلمش برنوع صالدر . طلوملری نفسله ششیروب یان‌یانه باغلادقدن صکره اوزرینه باغچوان صریقی دیدکلری آغاچلردن برر آرشون فاصله ایله صاغلی صوللی کیریشلر وضع ایدرك آنك اوستنده‌ده اینجه چبوقلردیزوب مربع الشکل بر صال تشکیل ایدرلر که اسمی کلکدر . بو کلکلرك قطعه‌سی نهرصوینك آزلغنه چوقلغنه کوره اولور . مثلا بهار موسمنده صولرك کثرتنه مبنی ایکی اوچ یوز طلوملغه قدر کلك یاپارلر . دیاربکردن موصله قدر دجله نهری بوندن بیوك کلکه متحمل دکلدر . فقط موصلدن آشاغی نهر وسعت وجسامت کسب ایلدیکی جهتله سکز یوز

وبيك طلوملغـه قدر كلك ياپيلور . بوكلكلر صولرك چوق زمانـده خيلى يوك قالديررلر . بونكله برابر طلوملر آنجق برقارش قدر صويه باتار . عادى صالار كبى زياده صوچكمز . صولرك آزموسمنده بيله يوز اللى طلوملق بركلك بيك بش يوز ايكى بيك قيه قدر يوك تحميل ايده بيلور .

كلكك بالاده تعريف ايتديكمز طرزانشاسنه نظراً اوزرنده انسان اوطوروب طوره بيلور حالده دكل ايسه ده اكثرى تجار مالى نقل ايتدكارى جهتله يولجيلر امتعه دنكلرينك وذخيره چواللرينك اوستنده ياتوب قالقارلر. فقط صورت مخصوصه ده كلك ياپديران سياحين كلك اجرتنك خارجنـده بر قاچ يوز غروش صرفيله كلكك اوزرينه كوندزك حرارتندن وكيجه نك رطوبت وبرودتنـدن محافظه اولنـه بيله جك وايچنده بارينـه جق قدر بر (تنته) ياپديررلر . بو تنته التى دوز تختـه دوشـه لى بر نوع چارطاقدن عبارتدر كه اوزرى واطرافى قبا كرد كليملريله اورتيله رك محفوظجه براوطه شكلنده اولور .

برده كلك هر وقت صو اوزرنده كوريلور وحاضر بولنور مرا كبدن دكلدر. يولجى واشيا ظهورنده بالخاصه سپارش اوزرينه اعمال اولنور. بونك ده ايكى سببى واردر. برى طلوملر صو اوزرنده مدت مديده طوره مز . چونكه صو كسيمندن يوقارى قالان قسمى تأثير شمس وهوايه طيانه مز چاتلار . بناءً عليه هر بار صولايوب باقمق استر . ديكرى ده كلك يالكز صويك آقنديسـيله آقوب كيدر اولديغيچون كيتديكى يردن عودت ايده مز . موردنده بوزيله رق آغاچلرى صاتيلور وطلوملرى قره دن كيرو كتوريلور . ايشـته بو ايكى سببدن طولايى يولجى واشيا ظهور ايدوبده صورت مخصوصه ده اصمارلنمدقجه كلكجيلر حاضر كلك بولنـديرمزلر . حتى ديار بكر كبى باشاو بر شهرك اوكنـدن آقان دجله نك بريقه سـندن ديكر يقه سـنه كچه بيلمك ايچون بيله كلك بولنمز . كاوب كچنلر صو مساعد ايسـه پياده وحيوانلى اوله رق كچيد محللرندن ودكل ايسـه ديار بكردن يارم سـاعت اوزاق بر يرده واقع كاركير كوپريدن كچمكه مجبوردرلر .

كلكك ايكى كوركى واردر . فقط بوكوركلر كلكى يورومتك ايچون دكلدر . بوينه پاله سى كبى دومن يرينه استعمال اولنور.

بغداده قدر سياحت حسب الموسم يكرمى كوندن زياده امتداد ايده جكى جهتله

بونه اوزون مدت عادی برتته ایچنده بارنمق مشکل ایدی . بناءً علیه کلککك اوزرینه وضع اولنمق اوزره جاملی وچارچوه‌لی اوچ پنجره وبر قپویی ودروننده خلاوکیلارکبی لوازمی حاوی و آره‌صره تنزه ایچون نردبان ایله اوزرینه چیقلمق اوزره اوستی دوز واطرافی پرمقلقلی تخته‌دن کوزل براوطه انشا ایتدیردم .

یاپدیردیغم کلك یوز اللی طلوملق ایدی . اوطه‌نك احاطه ایتدیکی محلك خارجنده آنجق ایکی نفر کلکجینك مانوره‌لریله براوشاغك بارینه‌بیلمسنه کفایت ایده‌جك قدر بر قالدی . ایکی صندوق و اوچ چادردن عبارت اولان اشیامزی تحمیله وبالخصوص مطبخ کشادینه امکان اولمدیغنی کورنجه آچیقده قالان اشیا و آدملرمزی براً حسنکیفه قدر کوندروب اوراده دیکر برکلك دها انشا ایتدیرمکی تصور ایلدم . چونکه براً ایکی کونلك مسافه‌سی اولان حسنکیفه صولرك آزلغی حسبیله کلك آنجق آلتی کونده واصل اوله‌جق ایدی . بناءً علیه بزم مواصلتمزه قدر حسنکیفده برکلك انشا وتهیئه ایدیله‌بیلور ایدی . بوصورتله قرار ویره‌رك مطبخ ادوانی ایله آشجی‌یی کلککك برکوشه‌سنه صیقشدیروب اشیایی ترك ایله حاضر بولنان احبا وسائره‌یه وداع ایتدکدن صکره (قوس) دن کلکه یول ویردك . بش دقیقه ایلرووده (قرقلر تپه‌سی) دینیلان برونی دور ایدر ایتمز شدتله اسن قبله روزکاری کلکك ایلرولمسنه مانع اولدی . برونك قارشوسنده (عجم کولی) دیدکلری محلده توقفه مجبوراولدق . وداع ایتدیکمز ذوات کلکك طوردیغنی کورنجه نزدمزه کلدیلر وبوزمش اولان هوانك کشایشنه انتظاراً ایکی کون قاله‌رق اشیا و آشخانه ایچون بوراده برکلك دها انشاسیله برلکده آلوب کوتورمکی توصیه ایلدیلر . بوصورت واقعا مناسب ومعقول اولمغله موافقت ودیکر کلکك یاپلمسنه قدر آرتق قریه‌یه چیقمیوب کلکك ایچنده اقامت ایلدم .

اصمارلدیغمز یوز طلوملق دیکر کلك آنجق ایلولك آلتنجی جمعه کونی حاضر اوله‌بیلدی . جمعه ایرتسی‌ایسه عید اضحی ایدی . آرتق برکیجه دها قاله‌رق بیرام کونی شعائر دینیه‌یی ایفادن صکره اقشام اوزری عجم کولندن حرکت ایلدك . بولمزك اوزرنده ودیاربکره بریچق ساعت مسافه‌ده بولنان (چاروقی) قریه‌سنه چیقوب اورادن حیوان ایله دیاربکره عودت ایتمك اوزره مفتش مهران افندی بزه کلك آرقداشلغی ایتدی . روزکارك مخالفتندن ناشی چاروقی‌یه آنجق اوچ ساعتده کله

بیلدك . مهران افندی وداع ایله کیجه دیاربکره عودت ایلدی . بزده اوراده قالدق . یول ایچون تدارك ایتدیکمز اسپرمچت مومل‌ری عجم کولنده طوردیغمز چند کون ظرفنده قوللانیلوب آزالمشیدی . سکز اون دسته قدر مومك قره‌دن یتشدیرلمسنی مهران افندیدن رجا ایتدم . چاروقی قریه‌سندن شفقله برابر حرکتله ایکندی وقتی برخیلی مسافه قطع ایتدك ظننده ایکن سپارش ایلدیکم مومل‌ری حامل اولان آدم یولده کلکه یتیشه‌رك اوچ ساعتده دیاربکردن کلدیکنی سویلینجه «آز کیتدك اوز کیتدك دره تپه دومدوز کیتدك برده آرقه‌مزه باقدق که بر آرپه بوینی یول کیتمشمز» تکرلمه‌سی خاطرمه کلدی . آقشام اوزری (ارزو اوغلی) قریه‌سیله (هوجتی) قریه‌سی بیننده برقومسالده قالوب کیجه‌یی کچیردك .

ایرتسی کونی ساعت برراده‌لرنده (هولان) قریه‌سی اوکنه کلدك که بوقریه دیاربکره درت ساعت مسافه‌ده‌در . حتی سعرددن براً عودت ایدرکن برکیجه اوراده قالمشیدم . ساعت اونده دیاربکره سکز ساعت مسافه‌سی اولان (بسمل) قریه‌سنه واره‌بیلدك . بوکویك اهالیسی ترکمان ودوه‌جیلکله مشهوردرلر . بسمل و (ترکلی) قریه‌لرینی براز دها ایلرو کچه‌رك خالی برمحلده آرام وکیجه‌یی امرار ایلدك .

کلك مرور ایدر ایکن صویك آزلغندن طولایی نهر بالقلری قاچه‌جق بر بوله‌میوب کندولرینی کلکك اوستنه آتیورلر ایدی . اوللطه‌سز وزحمتسز آیاغمزه کلان کفال بالقلریله آره‌صره قهوه‌آلتی ایدر ایدك .

ایرتسی صالی کونی‌که ایلولك اونجی ودیاربکردن حرکتمزك دردنجی کونی ایدی ساعت ایکی بچقده (بوجه‌لی) قریه‌سی پیشگاهنه کلدك . بهارده سعردك اسکله‌سی اعتبار اولنان (عوته) قریه‌سنه نهراً کیدر ایکن دیاربکردن راکب اولدیغمز کلکه ساعت بشده یول ویردیکمز حالده آقشامی یعنی یدی ساعت صکره بوقریه‌یه واصل اولمشیدق . ایشته بو یدی ساعتلك مسافه‌یی بودفعه الی ماشاءاللّٰه درت کونده قطع ایده‌بیلدك . اوکیجه ساعت ایکی راده‌لرنده (بطمان) صوینه جوار (زیوی) اسمنده وصاغ یقه‌ده برقریه اوکنده قالدق . آیك اون دردی وهوا راکد اولمغله مهتاب غایت لطیف ایدی . اوطه‌نك اوستنه چیقوب مهتابه قارشو آقشام طعامی ایتدم .

دیاربکردن آشاغی دجله‌یه دوکیلان انهار صغیره متعدد ایسه‌ده بوموسمده

پك چوغی قورتقده‌در . بونلردن دائمی الجریان و مهمجه‌لرینك بری (بطمان) صوییدر . بوصو بتلیس ولایتی داخلنده واقع (قولب) طاغلرندن کلوب دیاربکرله سعرد بیننده (بشیری) قطعه‌سندن کچه‌رك دجله‌یه منصب اولور .

ایلولك اون دردنجی چهارشنبه صباحی زیوی قریه‌سندن حرکتمزده کلکجی محمد بطمان صوینك آغزینه تقربمزی وبونقطه‌ده مهمجه بر (قپو) دن کچه‌جکمزی اخبار ایلدی . (قپو) تعبیری معناسندزده آکلاشیله‌جغی‌اوزره کچید دیمك اولیور . انهارده کچید ایسه صویك آز زماننده نهرك یتاغنده طاشلق وتپه اولان یرلر میدانه چیقوبده الك چقور قالان وصویه مجرا اولان محللره اطلاق اولنیور . بو کچیدلر غایتله طار اولدقدن بشقه زمینی یوقوش ویا اوچورملی اولانلرینك صوبی شدتلی بر آقندی ایله چاغلیانلر کبی یوکسکدن دوشه‌رك شلاله تشکیل ایدر . بعض کره صویك یتاغنده جسیم قیالر اطه کبی میدانه چیقارکه بونلرك آره‌سندن اکری بوکری طولاشه‌رق کچمك لازم کلور . الحاصل بوموسمده کلکله دجله اوزرنده سیاحتك باشلوجه تهلکه‌لرندن بری بوقپولردر . واقعا برقاچ‌دقیقه صکره برچاغلیان سسی کلمکه باشلادی . کلکجیلر اطرافده حاصل اولان قیالرك آره‌سندن حسن صورتله کچه‌بیلمك اوزره مانوره‌لر اجرا ایدیلر . تمام قپو محلنه کلندکده کلك بر سرعت خارق العاده ایله صویك آقندیسنه قاپلدی ودهشت ویره‌جك صورتده شلاله‌لردن کچدی ایسه‌ده اوشدتله صویك مجراسنی تعقیب ایده‌مدی . برقیایه چاربه‌رق طوردی . کمال مشکلات ایله کلکی یوزدیره‌بیلدك . بوصرده برچوق طلوملر زده‌لندی . برکناره چکیلوب خساراتمزی تعمیره باشلادق . بو تعمیر بش ساعت‌قدرامتداد ایلدی .

طوردیغمز محل (مدیات) طاغلری سلسله‌سنك دجله‌یه منتهی اولدیغی نقطه ایدی . بوطاغلرك نهر بوینی تعقیب ایدن قسمی دیوار کبی دوز وغایت یوکسك وتباشیر کبی بیاض بر نوع کسمه قیادن عبارتدر . بوراده شایان دقت وغایت عجیب بر شی نظر دقتمه چاربدی . شویله‌که : زمیندن اوتوز قرق مترو ارتفاعنده‌کی قیالرك ایچنده اویولمش عادتا اوطه‌لری وحجره‌لری وبرقتدن دیکر قاته چیقمق‌ایچون نردبانلری حاوی برچوق انسان مسکنلری وار ایدی . بونلر الیوم یالکز قارتال یواسی اوله‌بیلور . یوقسه انسان اوارتفاعه چیقوبده اسکان ایده‌مز . زیرا کرك

آشاغیدن وکرك یوقاریدن هیچ بر یولی ایزی یوقدر. عادتا دوز دیوارك ایچنده اویولمش آشیانهٔ طیور حالندهدر. شو حالدن اکلاشلدیغنه کوره وقتیله نهرك مجراسی بشقه جهتده ایمش. بر آرهلق انقلابات ارضیه ایله بو طاغلرك بر طرفنی صولر آلوب کوتورمش و بناءً علیه قیا ایچلرندهکی بوخانهلرك نصفی ومدخل ومخرجی ییقیلوب محو اولهرق یالکز آثاری قالمشدر.

دجله صویی آزالدیغی وقت ایکی ساحلنده قالان قومماق محلره و نهرك اورته یرلرنده حاصل اولان آطهلرك اوزرینه جوار قرا اهالیسی طرفندن بوستان اکیلور. بو قوملقلر بالطبع منبت و محصولداردر. کلکی تعمیر ایچون طوردیغمز محلدهکی بوستانلرك صاحبلری ویاخود بکجیلری اولان کردلر بر خیلی مدت اوراده قالدیغمزی کورنجه شاید کیجهلمکه مجبور اولورزده قاون قارپوز سرقت ایدرز خوفیله نزدمزه کلوب «بورامی طاشاق یردر کیجه قالهجق اولورسهکز بلکه هوا بوزار کلککز ینه خساردیده اولور دها ایلروده کیجه بارنمغه الویرشلی بر یر واردر اورایه قدر کیتسهکز ایو ایدرسکز» دیو صورت خیرخواهانهده استثقال ایلدیلر. ذاتاً تعمیراتمز آقشامدن اول ختام بولدی. اورادن حرکت ایلدك. بر ساعت قدر کیدر کیتمز غایت شدتلی بر روزکار چیقدی و هواده بلوطلر ظهور ایدوب بر فورطنه باشلادی. بولندیغمز نقطهده کلکی ساحله ربط ایدرك قالمغه وکیجهیی اوراده کچورمکه مجبور اولدق. فورطنه بتون کیجه دوام ایتدی. طوردیغمز محل ایصسز وخالی بر آغاجلق کناری ایدی. روزکارك شدتندن آغاج داللرنده حاصل اولان کوراتی ایله بیغوشلرك مخوف صدالری واوزرمزدن سرعتله آقوب کچن قاره بلوطلرك کوروتشی غایت مدهش ایدی. اویانق بولندیغم حالده بر قورقیلی رؤیا کوریورم ظن ایدیور ایدم.

ایرتسی کونی هوا کسب سکونت ایتدی. علی السحر اولدیغمز یردن حرکتله یولمزه دوام ایتدك. ایکی طرفمز یوکسك دیوار کبی طاغلق ایدی. بر آرهلق بر قیا دیبنده اون بش یکرمی قدر کوچرلره تصادف ایلدك. بر خیلی مدت خالی یرلردن کچدکدن صکره انسان یوزی کورمك وانسان سسی ایشیتمك خوشه کیدیور. حیدوده بیله تصادف اولنسه بشاشتله تلقی اولنهجق.

بر آز دها کیتدکدن صکره اوکلهوقتی بر کناره یناشوب طعام ایتمکده ایکن خلی وغیر مسکون ظن ایتدیکمز بر قیالغك آرهسندن بر قاچ کرد ایله بر قویون سوریسی ظهور ایتدی.

مكر اوقيالق آلتی‌خانه‌لی (قریشا) اسمنده دفترخاقانیجه مضبوط ومقید برکوی ایمش. قیالرك ایچنده غایت مرتفع وانسان کزه‌مز یرلرده قرتال یواسی‌کبی کورینان دلیکلر کویك خانه‌لری ایمش. نواله‌مزدن ات توکنمش ایدی. بو کویلیلردن بر قویون صاتون آلمق استدك. موافقت ایتدیلر. فقط مجیدیه‌یی اون طقوز غروش حسابیله آله‌جقلرینی بیلدیردیلر. بوکاده قانع اولمیوب قویونی یوز یکرمی غروشدن آشاغی ویرمدیلر. ایصسز طاغلرده و قیا ایچلرنده یشایان شو آدملرك بویولده مدنیلره مخصوص اینجه آلش ویرش طولاندیریجیلغی‌ده اللرندن کلدیکنه باقدم‌ده تعجب‌ایلدم وحقیقةً ذکی وقابلیتلی مخلوق اولدقلرینه بنده قانع اولدم.

بعدالطعام کلکه یول‌ویردك. یارم‌ساعت ایلروده تپه‌نك‌برنده برخرابه‌کوروندی. کلکجی محمددن صوردم. «بوکا علودینو قلعه‌سی دیرلر. علودینو [علاءالدین دیمك اوله‌جق] مشهور بر حیدود ایمش. بونك بر کوشکی‌ده (جزره) جوارنده دجله کنارنده‌در. بو حیدود وقتیله کوشکندن دجله‌نك او بر یقه‌سنه بر زنجیر کروب کلان کچن کلکاری توقیف ایله حموله‌سنه کوره برر باج آلمدقجه صالیویرمز ایمش. خیلی وقت اوغراشلمش ایسه‌ده حقندن کلنه‌مامش. نهایت جزره مسلمی برکلکه چارشفلی قادین قیافتنده قرق قدر مسلح قواس قویوب علودینونك کوشکی اوکندن کچورمش. حیدود امثالی‌کبی بوکلکی‌ده توقیف ایدرك باج استدکده کلکده اسیر جاریه‌دن بشقه مال اولمدیغی واستر ایسه ایچلرندن برینی سچوب آلمسی‌جوابی ویرلدیکندن برینی انتخاب ایچون علودینو کلکك ایچنه کیرنجه قواسلر طوتوب باغلامشلر ودیاربکرده قزیغه اوریله‌رق بوصورتله اوحوالی شرندن خلاص اولمش» دیدی. (العهدة علی الراوی). فقط جزره مسلمنك حیدودی طوتمق ایچون قاری قیافتنده قواسلر کوندرمسی تدبیرینه کلکجی محمدك حیران‌اوله‌رق آغزینك صولری اقدیغی طرز افاده وروش حکایه‌سندن اکلاشیلیور ایدی.

ساعت سکز راده‌لرنده ایدی‌که صاغ یقه‌ده (مردس) اسمنده برکویك اوکندن کچدك. بو کویده باغدن باغچه‌دن اثر یوغیدی. احتمال‌که طاغك او بر جهتنده اراضیٔ مزروعه‌سی اوله. کلکجی محمد قریه درونده ایکی قاتلی ونجره‌لری جاملی منتظمجه بر خانه کوستره‌رك «کویك اغاسی عبدی اغانك خانه‌سیدر» دیدی. بو عبدی آغا اورالرجه نفوذلی وزنکین برآدم ایمش. نه فائده‌که حسن طبیعته مالك

دكل . زيرا كرك خانه‌سنك حوليسنده وكرك بتون قريه درونده سايه ايده‌جك برتك آغاج بيله يوق ايدى . عبدى آغا زنكين آدم وكويك صاحبى اما « دنياده بر ديكينى آغاجم يوق» ديو يمين ايتسه حانث اولمز .

بر ساعت ايلروده وصول طرفده (شكفتان) اسمنده جسيمجه بر كوى دها كورندى . بو كويلر حسنكيفك پيشدارلرى ايدى . بالاده ذكر اولنان مديات طاغلرينك سلسله‌سى بو موقعده ختام بولدى . اوچ ساعت قدر دها اطرافده بر قاچ كوى كوره‌رك يول كيدوب آقشام اذانندن صكره (حسنكيف) ه واصل اولدق .

مملكت كورنمزدن اول نهرك ايكى يقه‌سنده مزروع تارلالر وبعض آغاجلقلر مشاهده اولنيور ايدى . هوا غايت راكد و لطيف اولوب غروب شمسى متعاقب بر آغاجلق آره‌سندن آى طوغمقده ومرعادن عودت ايدن برسورى قويون ايجه‌لى قالينلى چينغراق سسلرينه آهنك ايدرك مله‌مكده واوزاقدن ينه بر (قپو) چاغليانك مرلديسى بو آهنك طبيعته اشتراك ايلمكده ايدى . آقشام وقتلرينه مخصوص اولان حال انذهال ايله شو لطيف تماشايه طالدم . بردن بره كلكك آلت اوست اولمسى واو صره‌ده ضبطيه عمر اونباشينك آهنكسز سسيله فريادى شو حسيات شاعرانه‌يه خلال ويردى . مكرسه مرلديسنى ايشتديكم چاغليانه كلمشز . قپودن كچر ايكن شلاله‌نك ارتفاعى كلكى شدتله صارصديغى كبى عمر اونباشى‌يى‌ده تپه‌دن طرناغه قدر ايصلاتوب صيرصيقلام ايتمش ايمش .

حسنكيف

اسم صحيحى (حصن كيفا) اولان (حسنكيف) ماردين سنجاغنه تابع مديات قضاسنك آلتى كويلى برناحيه‌سيدر . وقتيله حسنكيفك جسيم ومعمور اولديغى اليوم مشاهده اولنان آثارندن آكلاشيليور . نهرك ايكى ساحلى برطاقم ابنيه آثاريله مملودر . ايكى جامع شريف خرابه‌سيله مناره‌لرينك وجسيم بر كوپرى بيقنديسيله برقاچ تربه ابنيه‌سنك حاوى اولديغى صنايع معماريه حقيقةً جالب نظر دقتدر . هله درت اياغنك ايچى بر طاقم اوطه وكاشانه‌لرى حاوى اوله‌رق ياپلمش اولان كوپرى شايان تماشادر . حسنكيف اليوم

برر بر اوطه‌سندن عبارت آلتمش یتمش خانه‌یی حاوی برکویدر . عقربی برصوقشده انسانی اولدیرمکله مشهور اولدیغی کبی قیه‌سی ده آلتی یوز قرق درهمدر .

کلکمزی بر کناره چکوب کیجه یاتدق وایرتسی جمعه صباحی حرکت ایتمزدن اول برآز زاد وذخیره تدارکی ایچون چارسو و بازار صوردق ایسه‌ده اویله شی اولمدیغندن برصوغان دانه‌سی بیله بولمغه موفق اوله‌مدق . نهایت مختار ایله حکومتك کاتبی امدادمزه یتشه‌رك بزه بر قیه ساده یاغ بوله‌بیلدیلرکه اوقه‌نك آلتی یوز قرق درهم اولدیغی بوندن آکلایوب اوکرندك و ساعت ایکی راده‌لرنده جسنکیفدن حرکت ایلدك .

آره‌صره شدتلی روزکارلرچیقه‌رق یولمزه مانع اولقده‌ایدیسه‌ده ینه‌دوام‌ایله برچوق طاشلق ومخاطره‌لی قیولردن کچوب ساعت طقوزبچقده (شی) قریه‌سی‌پیشکاهنه‌واون‌برده (حندوك) کوینه و آقشام ساعت بر بچقده (بیله‌کا) قریه‌سنه کله‌رك اوراده توقف وایرتسی کونی ساعت ایکی راده‌لرنده (عوته) قریه‌سنه مواصلت ایلدك . بوقریه بالاده حکایه ایدلش اولدیغی اوزره سعردك اسکله‌سیدر . سعرد دیون عمومیه مدیری احمد ندیم افندی ایله مفتش دیمتریادس‌افندی ملاقاة ایچون عوته‌ده بوفقیری بکلمکده ایمشلر . بالطبع اوکون یولمزه دوام ایتمیوب کیجه‌سی‌ده اوراده قالدق . عوته قریه‌سنك موقعی غایت کوزلدر . آرقه طرفنده (بهتان) طاغلریله نهر بویی برطاقم آغاجاقلر زمرد کبی پك لطیف کورینور .

ایلولك اون‌بشنجی بازارصباحی‌مدیر ومفتش‌افندیلره وداع ایله عوته‌دن‌قالقوب برآز ایلروده بولنان (بهتان) نهرینك دجله‌یه منصب اولدیغی محلدن کچدك . بهتان صویی بوحوالینك مهمجه انهارندن اولمغله دجله‌یه انضمام ایدرك صولری وآقندی‌یی تزیید ایلدیکندن بوندن صکره کلك بالنسبه سرعتله کیتمکه باشلادی . بهتان نهرینك آغزنده نیم جزیره شکلنده بر برون اوزرنده (تیل) اسمنده بر خرستیان قریه‌سی واردر . بوقریه‌نك اوکنده نهر بویی مشهود اولان جسیم دیوار خرابه‌لرندن آکلاشلدیغنه کوره اوراسی اسکیدن مستحکم برمحل ایمش .

برآز دها ایلروده (موهینه) اسمنده برقریه جوارنده کردك بری « فلانك کلکی بومیدر » دیونام وشهرتمك تصریحیله خطاب‌ایلمسی اوزرینه « نیچون‌صوردك » دیو سؤالمزه «چلیك قریه‌سی آغاسی علی آغا تشریفکزه منتظردر ایلرویه قوشوب

کندوسنه خبر ویره‌جکم » جوابی ویرمسی موجب تعجب اولدی . زیرا اورالرده علی آغا اسمنده طانیدیغم هیچ کیمسه یوغیدی .

دها ایلروده دجله‌نك صول یقه‌سنده بر جاده ایله برخان کورندی . بو جاده بهتان قطعه‌سیله سعرد بیننده‌کی طریق اولوب اومحله (شبله) دیدیلور ایمش. آندن صکره ساعت درت راده‌لرنده نهرك صاغ یقه‌سنده بولنان (چلیك) قریه‌سنه واصل اولدق وقهوه آلتی ایتمك اوزره برکناره یناشدق .

بزه منتظر اولدیغی خبر ویریلان علی آغا کلکه کلدی وبزی خانه‌سنه دعوت ایتدی . کندوسی اوزون بویلی یکرمی بش یاشنده قدر کنج برآدم ایدی . آرقه‌سنده قرمزی ایپکلی قطیندن برعنتری واوزرنده قلابدانلی بر مشلح وباشنده اوزرینه کفیه صاریلی برفس وار ایدی . چند سنه مقدم کردستان جهتنه مأمور اولان اصلاحات قومیسرلری طرفندن درسعادته کوندریلان امرای اکراد صره‌سنده بوعلی آغاده استانبوله کوندرلمش وفقط برکیه ترکیه اوکرنه‌مکسزین وطننه عودت ایلمش ایمش. درسعادتده مدت اقامتنده استانبوللیلردن معاملهٔ غریب نوازی کورمش اولدیغیچون اورادن کلن کچن استانبوللی یولجیلری استقبال ایله اکرام وعزت کوسترمکده ایمش . علی آغانك همشهریلرم حقنده‌کی حسیات متدارانه‌سنه بیان تشکر ایدرك خانه‌سنه قدر کیتمکدن عفو ایله کلك درونده قهوه آلتیمزی ایتمکه مساعده ایلمسنی رجا ایلدم وکندوسنی‌ده بزمله برابر طعامه آلیقویدم .

اثنای مصاحبتده اورالرك احوالندن صوردم ایسه‌ده ادارةً وسیاسةً بیلنمسی لازم کلام شیلردن بیخبر اولدیغنی آکلادم . اوجوارده (بهتان) جهتنده تفنکك کچیلری کورمشیدم . بونلرك اهمیتندن وچوغالمسنه غیرت ایلملری لزومندن بحثله بعض نصیحتده بولندم .

چلیك قریه‌سی مدیات طرفندن بهتان قطعه‌سنه کیدن طریقك کچید محلیدر . یولجیلری نهرك بریقه‌سندن دیکر یقه‌سنه نقل ایچون قریه بیشکاهنده اون بش یکرمی طلومدن معمول بر کوچك کلك طوریور ایدی . اوآرالق ظهور ایدن بر قاچ یولجی بوکلکله قارشو یقه‌یه نقل ایدلدی وبارکیرلرده صوده یوزدیریله‌رك کچو-رلدی ایسه‌ده بونلرله برابر بولنان درت رأس مرکب دیکر حیوانلرله برلکده صوریه اورلیوب بوجهتده ترك اولندی . مرکبك صوده یوزمدیکی معلومدر .

« كلده اشكى صودن كچور » ضرب مثلى خاطرمه‌كله‌رك بونلرك نصل امرار ايدیله‌جكنه انتظار ايديوردم . يولجيلرى قارشـو يقه‌يه براقدقدن صـكره عودت ايدن كلكجيلر بومركبلرى دوكه دوكه بيك مشكلات ايله صويه صوقديلر و آياقلرى صودن كسلمزدن اول يولارلرينى قاصه‌رق باشلرينى كلكك كنارينه صيقيجه ربط ايتديلر : شويله‌كه مركبلرك چكه‌لرى كلكك اوزرنده وكوده‌لرى صويك ايچنـده ايدى . بو صورتله كلكه يول ويروب چكه چكه قارشـو يقه‌يه كچورديلر . شـو حاله باقدمده اشكى صودن كچورمه‌نك مشكل اولديغنى بيلديرن ضرب مثلى موافق حقيقت بولدم .

بهتان نهرينك آغزنده‌كى (تيل) قريه‌سـنده كورديكم خرابه اثرلرينه دائر معلوماتى اولوب اولمديغنى على آغادن صـوردم . « حضرت سـليمان زماننده جن طائفه‌سى طرفندن بنا ايدلمش برقلعه ايمش » جوابنى ويردى . استانبولده كوريلان اسكى بنالره هرنه عصردن قالمش اولور ايسه اولسون بين العوام « جنوز زماننده قالمه » ديلديكى كبى بسبللى بورالرده‌ده آثار عتيقه‌يه جنلر ويريلر اثرى ديديور!

چليك قريه‌سنك اطرافنده قبه‌لى برقاچ تربه وارايدى . على آغانك اجدادندن بعضلرينك مزارلرى ايمش . بالاده بالمناسـبه ذكر اولنديغى وجهله كردلرك تربه زيارتنه انهماكلرى پك زياده‌در . هرنرده‌ده برقبه‌لى تربه وبرهيئتلى مزار كورسـه‌لر بالخاصـه طوروب دعا ايدرلر واطرافنـه برچوق ستمه باغلرى باغلارلر ، اوراده مدفون اولان كيمدر اصلا صورمزلر .

ساعت بشده على اغايه وداع ايدرك چليك قريه‌سندن قالقدق وحين حركتمزده على اغا برجسـيم بالق اهدا ايتمكله مع التشكر قبول ايلدك . بوقريه‌دن اشـاغى دجله بونى ايكى كچـه‌لى زمرد كبى يشيل ومعمور طاغلرله محاط ايدى . بوطاغلر بعضاً ايكى طرفدن ساحله قدر ياقلاشوب ديوار شكلنى آلور وبعضاً برر ديرسـكله يكديكرندن تباعد ايدرك ساحلدن اوزايوب نهره‌طوغرى بررخفيف اتك صاليوير ايدى . اتك ديديكمز بودوزلكلرده اوچر بشر خانه‌لى برچوق كويلر وار ايدى .

بهتان قطعه‌سـنك كردلرى غايت مطيع وچاليشقاندرلر . قيافتلرى ده سـائر كردلره بكزه‌مز . باشلرينه كچه‌دن معمول اوزون وسيورى بركلاه وارقه‌لرينه غايت اوزون يكلى كوملك كيرلر . ايشسز بولندقلرى وقت بوكوملكلرك يكلرى يره

قدر سوریور . برایشله مشغول‌ایکن یکلرینك ایکی اوجنی یکدیکرینه دوکوملیوب اکسه‌لرینه آتارلر .

ساعت اون بر راده‌لرنده صول طرفده ساحلده بر کوچك بنا کوروندی ومتعاقباً کوکرد قوقوسی استشمام ایدلدی . مکر قاپلیجه ایمش . وقت آقشام اولمغله کیجه‌له‌مك اوزره اورایه یناشدق . قره‌یه چیقوب حمامی کوزدن کچوردم . باغچی کلبه‌سی کبی عادی طاش دیواردن یاپلمش مربع‌الشکل بربنا اولوب اورته‌سنده صیجاق معدن صویی مملو بر حوض وار ایدی . قپوسی آچیق اولدیغیچون حماملقدن زیاده یولجیلره خان وحیوانلرینه آخور اوله‌رق قوللانلدیغی بیسلمکندن آکلاشیلیور ایدی . کلکجی محمد حمام پیشاهنده توقفمزدن بالاستفاده حمامه کیردی . قوقودن [کلکجینك دكل . کوکرد قوقوسندن] اوراده طوره‌میه‌جغمزی اکلایوب محمد قاپلیجه‌دن چیقار چیقمز کلکمزی اون دقیقه قدر ایلرویه سوره‌رك برمناسب نقطه‌ده قالدق .

بوراده نهرك صاغ یقه‌سی دیوار کبی یوکسك قیالق ایسه‌ده هر طرفده یوزلرجه منبعلردن صولر آقدیغیچون قیالر بتون یشیل اوتلر وصارمشقلر ایله مستور ایدی . بوقیالغك برکوشه‌سنده کورینان بر بنا خرابه‌سنك نه‌اولدیغنی کلکجی محمددن صوردم . « شوقیالرك ارتفاعنی ومنبعلرك دیوار کبی دیك وصرپ یرلرده اولدیغنی وصولرك دجله‌دن بشقه بریره آقمدیغنی کوریورسکز . اکر جناب حق بومنبعلردن قوللرینك استفاده‌سنی مراد بیورمش اولیدی بسیط یرلرده یارا- تور ایدی. حریفك بری ارادةاللهه‌قارشو کله‌رك‌ایشته‌شو کوردیککز یره‌بوندن‌برایکی سنه مقدم بردکرمان یاپدی . آلتی آی مرور ایتمدن ومصرفنی چیقارمدن بریلدیرم دوشدی. دکرمانی خراب وکندوسنی تلف ایتدی» دیدی . محمدك جدی برطور وادا ایله بویولده فیلسوفانه بیان مطالعه ایدیشی کوره‌جك برشی ایدی.

ایلولك اون آلتنجی‌پازارایرتسی‌کونی‌صباحلین اورادن حرکت ایلدك. نهرك صاغ طرفی‌اوچ‌چاریکلك‌مسافه‌یه قدر بالاده‌تعریف‌اولندیغی‌وجهله‌مختلف‌ارتفاعده یکلرجه صومنبعلرندن مرکب ساسبیللرله مملو ایدی . دجله‌نك‌فیضان وارتقاسنده بومنبعلرك قسم کلیسی صو ایچنده قاله‌جغی‌جهتله محمدك دیدیکی کبی فی‌الحقیقه انسانلرك بونلردن استفاده ایده‌بیلمسی مشکل ایدی . دها ایلرو طوغری ایکی ساحلك طاغلری

يكديكرينه ياقلاشوب نهر طارلشمغه باشلادی . برساعت صکره (کرداب) دنيلان محله واصل اولدق . بوراده دجله‌نك اورته‌سنده صويك سطحيله برابر اطه کبی جسيم برقيا کورندی . بوقيا نهرك قسم اعظمنی طوته‌رق ايکی يانندن برطار کچيد براقش وبناءً عليه صويك آقنديسی کسب شدت ايلمش اولديغندن اوزرمزه طوغری قوشوب کلور دهشتلی بر جانوار کبی کورينه‌يور ايدی . کلکجيلر هرنه‌قدر طاشه طوقنمدن کچمك اوزره مانوره ايتديلر ايسه‌ده اقندينك شدتنه مقاومت ممکن اوله‌مدی . قيانك بر کوشه‌سنه چارپه‌رق کلکك بش اون طلومی سوندی وبردانه‌سی‌ده قيانك اوستنده قالدی . بوندن‌يکرمی اوتوز سنه‌مقدم بغداده نهراً بعض مهمات حربيه کوندرلديکی صره‌ده کلکلرك بری بو طاشه چارپه‌رق نهره بر طوپ دوشمش واو وقتدنبروده بو قيايه (طوپ‌طاشی) ديرلر ايمش .

واقعا مخاطره‌لی بر کچيد ايدی . بزده آز قالدی طوپ يولنه کيده‌جك ايدك . بر طلوم فداسيله اوجوز قورتلدق . بو حوالی‌يه (کرخ‌ديوان) ديورلر . بو طاغ آره‌لری اوقدر طولامباج يرلر ايدی‌که صيق صيق طولاشيلان بورنلر نهرده‌کوچك کوچك حوضلر تشکيل ايديور ايدی . هرسکز اون دقيقه‌ده بر ديرسك دونوب يکی بر حوض ايچنده بولنه‌يوردق .

ساعت درت بچق راده‌لرنده کلکجی محمد بالاده‌حکايه‌سی سبق‌ايدن علاءالدينك کوشکی اوکنه کلديکمزی بيلديردی . فی‌الحقيقه نهرك صاغ طرفنده ساحلدن بر قچ آرشون مرتفع بر قيانك اوستنده مربع‌الشکل کارکير بر بنا کورندی . اليوم سقفی منهدم وفقط درت ديواری قائم ايدی . اورته‌سنده‌کی بيوك وايکی‌يانده‌کيلری کوچك واوزرلری کمرلی نهره ناظر اوچ پنجره‌سی وار ايدی . وضعيتنه ودجله‌نك او نقطه‌ده زياده‌جه طارلشمسنه باقيلورسه واقعا بو کوشکك حيدودلغی کندوسنه اکننجه اتخاذ ايتمش برينك مسکنی اولديغی وکلکچينك حکايه‌سی پکده بيانه آتيله‌جق مخيلاتدن اولمديغی آکلاشيلور ايدی .

بورادن آشاغی مرتفع طاغلر نهردن اوزاقلاشمغه باشلادی وايکی طرفده بسيط ومفرح اراضی کورندی . ساعت اون راده‌لرنده بهتانك مشهور (فندق) قريه‌سی اوکندن کچدك . موقعی غايت کوزل واغاجلقلی بر قريه‌در . ابنيه‌سی کارکير ايکن برآرالق خراب اولمش وآندن صکره

اهالی ابنیهٔ عتیقه‌یی اعمار ایتمیوب عادی خانه‌لر انشاسیله توطن ایلمشلردر . منهدم بر قلعه اثری‌ده موجوددر . بریقه‌دن دیکر یقه‌یه کیدوب کلمك ایچون فرات نهرنده کوردیکمز رسمده آغاجدن یاپلمش التی دوز معونه کبی برده قایق وار ایدی . بورادن صکره دجله‌نك یوزی بیوجك بر نهر شکلنی آلمغه و مخاطره‌لی قپولر باجه‌لر آزالمغه باشلادی . برآز ایلروده دجله‌نك کچید محلی اعتبار اولنان (منصوریه) قریه‌سی پیشکاهندن مرور ایله بعدالغروب ساعت برده نهرك صاغ جهتنده واقع (جزره) یه واصل اولدق .

—

جزره

(جزره) نك اسم صحیحی (جزیرهٔ ابن عمر) در . ماردینه تابع قضا مرکزیدر . جزیره تعبیرینك سببی‌ده دجله‌نك فیضاننده قلعه‌سنك خندقلرینه صو کیروب مملکت بر آطه شکلنده قالدیغی ایچوندر . قلعه‌سی آل جنکیز بناسی ایمش . قصبه کاملاً قلعه داخلنده‌در . اهالیسی ماردینلولر کبی عرب وکرد لسانلریله تکلم ایدرلر ایسه‌ده کرد لسانی دها غالبدر . قصبه‌دن قارشو یقه‌یه کیدوب کلمك ایچون دوبه اوزرینه یاپلمش براخشاب کوپری واردر . ایلولك اون یدنجی صالی کونی اوراده قالوب کلکمزی تعمیر وزاد وذخیره‌مزك نواقصنی اکمال ایلدك .

ایرتسی چهارشنبه صباحی کوك کورلیوب شمشك چاقمقده و یغمور یاغمقده ایدیسه‌ده کلکك یولنه مانع اوله‌جق روزکار اولمدیغیچون هوانك بوزمسنه باقمیوب جزره‌دن حرکت ایتدك ویارم ساعت ایلروده نهرك صول یقه‌سنده آغاجلق ایچنده کورونشی غایت لطیف (حصیردلان) اسمنده بر قریه ایله برآز دها ایلروده (بافی) اسمنده جسیم و کارکیر بر کوپری خرابه‌سی اوکندك کچرك درت ساعت قدر یغمور التنده یول آله‌بیلدك . آنجق قورقدیغمز شدید روزکار ظهور ایله یغمور بلوطلرنی طاغیدوب کلکك یولنه مانع اولدی . بر چاقیللق کنارنده طوردق . چاقیللق کلکك طلوملریچون مضر بر محل اولمغله یدك چکرك ایلرولمك استدك ایسه‌ده ساحلك هرجهتی یدك چکمکه مساعد اولمدیغنه بناء بولندیغمز یرده توقفه مجبور اولدق . هوا ایسه کیتدکجه کسب اشتداد

ایدرك قاسم فورطنه‌لری رنکنی آلدی . آشاغی طرفه طوغری اوزاقدن کورنمکده اولان مشهور (جودی) طاغنه باقه‌رق آقشاملدق . روزکار ایسه کیجه یاریسنه قدر دوام ایتدی .

شو زمان مدنیتده یلکن کمیسیله سیاحت ایتمکی خاطرمزه بیله کتورمیز . حال بوکه یلکن کمیسی کلکه نسبتله واپور کیبدر . روزکار سیر وحرکتنه مانع اولمز . کلك ایسه بالعکس روزکار ایله یرندن قیملدانه‌میور . بوکا « یل اوفوردی » فائده ایتمیور . یالکز «صوکوتوردی» لازم !

ایرتسی پنجشنبه کونی هوانك سکونتندن بالاستفاده بر آز یول الا بیلمك اوزره شفقدن اول حرکت ایلدك . جزره‌ده ملاقات ایتدیکم ذواتدن ومحلی خاندانندن محمود افندی یولمزك اوزرنده دجله کنارنده (ریحانی) نام قریه‌ده مشهور ومنتظم بر باغچه‌سی اولدیغندن بحثله بکا ایکن بر آز اوغرایوب تنزه ایتمه‌مزی رجا و کندوسی صالی کونی بر آاورایه کیدرك منتظر اوله‌جغنی افاده ایلمش ایدی . حالبوکه روزکارك مخالفتی بزی ایکی کون جزره‌ایله ریحانی قریه‌سی بیننده سورندیردی . آرتق هوانك مساعده‌سنی فوت ایتمامك اوزره باغچه صفاسندن صرف نظر ایلمکی خیرلو کوردم . باغچه حرکت ایتدیکمز نقطه‌دن یارم ساعت ایلروده ایدی اما دها صباحه بر بچق ساعت وار ایدی . اویله بیوقت مسافرلك اولمیه‌جغیچون طورمیوب یولمزه دوام ایتدك . کلکجی محمدك افاده‌سنه کوره برباغچه‌نك مثلی دنیاده یوق ایمش ومیوه‌لری استانبولده بیله بولنمز ایمش . حتی قبوقسز وچکردکسز شفتالولر اولور ایمش!... الله صاحبنه باغشلاسون . نه یاپه‌لم ؟ او نادر میوه‌لر قسمتمزده یوق ایمش .

اوچ ساعت ایلروده نهرك کچید اعتبار اولنان برمحلنده (میران) عشیرتنك یایلادن چوله مرورلرینه تصادف ایتدك . قاری ارکك چولق چوجق سکز اون بیك نفوسك برچوق حیوانات مختلفه‌ایله دجله‌نك بریقه‌سندن دیکریقه‌سنه مروری حقیقةً شایان تماشا بر شی ایدی . برقسمی اوته یقه‌یه کچمش ودیکر قسمی هنوز برو یقه‌ده مجتمعاً بکلمکده وبر طاقی‌ده آره یرده نهرك کچید ویردیکی بر ایکی محلندن انسان وحیوان قطارلریله بر ساحلدن دیکر ساحله زنجیر چکلمش کبی قول قول آقوب کچمکده ایدی . کلکمز بونلرك آره‌سندن مرور ایدرك یولنه دوام ایلدی .

برقاچ ساعت دها کیتدکدن صکره دجله‌نك صول طرفنده جزره‌یه تابع (پشخابور)

اسمنده بیوجك بر قریه پیشکاهنه کلدك . بوقریه ناحیه مرکزی ایمش . ماردیندن موصله کیدن جاده بورادن مرور ایدیور . تاتار ویولجیلری برساحلدن دیکرساحله کچورمك اوزره فندق قریه‌سی اوکنده کوردیکمز نوعدن برده قایق وار ایدی . کویك خانه‌لری اولدقچه بیوك وکارکیر اولوب اهالیسنك رفاه و ثروت صاحبلری اولدیغنی کوستریور ایدی . هوانك مساعده‌سندن استفاده ایدرك کیجه ساعت بره قدر کیتدك وچوله همحدود اولان طاغلردن (قره‌چاق) و (بوطمه) طاغلرینك آره‌سنه تصادف ایدن بر نقطه‌ده طوروب کیجه‌لدك .

ایرتسی صباحی ساعت اونده حرکتله ساعت‌درت بچق راده‌لرنده صاغ طرفده بر عرب کویی اوکندن کچر ایکن او جوارده خیمه‌نشین اولان بربلوك عساکر نظامیه نفراتندن بری یوزه‌رك کلکمزه قدر کلدی وموصلده بر عسکر ضابطنه ویرلمك اوزره بزه بر مکتوب تودیع ایلدی .

بو محلدن آشاغی آرتق صاغلی صوللی ایکی یقه‌ده اوفق تفك عرب و یزیدی کویلری واردر . عربلرك مسکنلری سیاه قیل چادر ایله (صریفه) دیدکاری حصیردن یاپمه کلبه‌لردن عبارتدر . او کیجه (بوطمه) طاغی قربنده بر عرب قریه‌سی اوکنده قالدق . کویك بوستانلرندن بر آزقاون قارپوز صاتون آلمق ایستدك ایسه‌ده هنوز اولمامش دیو صاحبلری صاتمدی. قارشو یقه‌ده‌کی بوستانلردن برعرب چوجغی نهره ایکی قاون براقوب کندوسی یوزه‌رك وقاونلری کوکسیله ایته‌رك کلکه کتوردی . فی الحقیقه خام ایمش . چوجغه بش اون پاره بخشش ویروب قاونلردن صرف نظر ایلدك .

ایلولك یکرمی برنجی جمعه ایرتسی صباحی شفقله برابر اولدیغمز یردن قالقدق . ساعت ایکی راده‌لرنده بوطمه طاغنك نهره ناظر ومرتفع برمحلنده تربه کبی کورینان قبه‌لی بر بنانك بلال حبشی رضی‌الله تعالی عنه حضرتلرینك مقامی اولدیغنی کلکجی محمد طرفندن خبر ویرلدی . بعد وارتفاعی زیارتنه مساعد دکل ایدی . برساعت صکره ینه روزکارك مناسبتسزلکندن طولایی (بابنیت) اسمنده بر قریه پیشکاهنده توقفه مجبور اولدق . بو قریه کارکیر بنالری حاوی بیوجك بر ترکمان کویی ایدی ، اهالیسندن حیدر اوغلی زینل اغا اسمنده سکسان یاشنی متجاوز برپیر فانی مصاحبت‌ایچون نزدمزه کلدی واورالرك احوالنه‌دائر بزه شویولده معلومات‌ویردی :

« بورادن موصله قره‌دن قرق سکز ساعتدر . بو جوارده (بابنیت) دن بشقه ترکمان قریه‌سی یوقدر . جزره‌دن بورایه قدر برقاچ عرب کویندن ماعدا یتمش قدر (یزیدی) کویلری واردر . بلال حبشی حضرتلرینك مقامی دینلان محلدن هرسنه کوز موسمنده برطوپ صداسی کلور . طوپك شدتندن بتون کویك خانه‌لری صارصیلور . طوپك صداسندن بشقه‌دومانی‌ده کوریلور . تجربه‌مزه کوره بودومان هانکی طرفه متوجه اولور ایسه او سنه اوجهتده برکتسزلك ویاخود برخسته‌لك وقوع بولور . طوپ صداسی ودومانی چیقان محلده وقیا ایچنده بردلیك موجود ومشهوددر . طوپك آتلمسنی متعاقب کیدیلوب معاینه ایدلدکده دلیكك آغزی سیاهلانمش کورینور وباروت قوقوسی استشمام اولنور . »

زینل اغانك شوغریب حکایه‌سنی دیکله‌دکدن صکره کندوسیله وداعلشوب ساعت سکزده اورادن حرکت ایلدك ایسه‌ده بابنیتدن آشاغی نهرك یتاغی پك زیاده طاشلق وقیولر صعب المرور ایدی . بریاندنده روزکار کسب شدت ایلدی . طوره قالقه نهایت بر ساعت قدر ایلرولیه‌بیلدك واقشام اولمغله بولندیغمز نقطه‌ده کیجه‌لدك . بز ایسه بتون کون یول الدقدن صکره کیجه اسکی موصل دیدکلری محلك آلت طرفلرنده قاله‌رق ایرتسی کونی موصله کیره‌بیله‌جکمزی حساب وتخمین ایدیور ایدك . حال بوکه طوردیغمز محلدن اسکی موصله دها بش ساعت استر ایمش . آرتق یکی موصله حق ایرشدیره! طوغریسی بوموسمده کلك سیاحتی کوزل شی ایمش!

ایرتسی صباحی ساعت اون بر راده‌لرنده حرکت ایتدیکمزی یاتدیغم یردن حس ایلدم ایسه‌ده تن پرورلك ایدوب قالقمدم . بش دقیقه کچر کچمز یتاغمدن اوطه‌نك طوانسه قدر فیرلایوب ینه یتاغمه دوشدم . مکر بر قیودن کچیور ایمشز اما بوقیودن کچمك دکل یاردن اوچمق ایدی . ینه صویك یوزینه بر قاچ طلوم ساچدق . کلکجینك بری یوزه‌رك کیتدی طوپلادی . ساعت بشه طوغری (اسکی موصل) دنیلان بر عرب قریه‌سی پیشکاهنه کلدك . بو اسکی موصل حضرت عمر رضی الله تعالی عنه حضرتلرینك زمان خلافتلرنده اعمار ایدلمش اولان (حدیثه) نامشهوردر . متین ومستحکم وفقط متروك برقلعه‌سی موجوددر . نهر بوبی اسکی

شهرك خرابەلری کورینیور ایسەده بو خرابەلر عادی دیوار ییقندیلرندن عبارتدر .

ساعت طقوز رادەلرنده صول یقەده ایکی سواری کوردك . بونلر کلکه سسلندیلر وموصلدن استقباله کوندرلدکارینی وایکی کوندنبرو اورالرده طولاشوب بزی بکلمکده اولدقلرینی بیلدیردیلر . بوراسی قرەیه چیقمغه مساعد اولمدیغندن عودت ایلملری کندولرینه بیلدیریلەرك بزده کلکله یولمزه دوام ایتدك . برساعت ایلروده صول یقەده اساسی تمامیله صویك ایچنده مثلث الشکل بربنا اثری کورندی . حال حاضری اساس دیواری اوزرینه برصره دیزلمش طاشلردن عبارت اولمسنه باقیلور ایسه یاپلمقده ایکن تعطیل ایدلمش بربنایه بکزر . طاشلر ایکیشر آرشون مکعبنده غایت جسیم وبیاض مرمر اولوب سهولتله نقل ایدیلور شیلر دکل ایدی . بواثرك نه اولدیغنی ونه زماندن قالدیغنی اوکرنەمدم . براز دها ایلرولدیکمز صرەده اورتەلغی برفنا قوقو استیلا ایلدی . ینه کوکردلی برمعدن صویی منبعنه یاقلاشدیغمز اکلاشلدی . بعده برکنارده طوروب کیجەلدك وبتون کیجه کوکرد قوقوسندن معذب اولدق : اسکی موصلدن برو نهرك بویی صیق صیق عرب کویلریله معموردر .

ایلولك یکرمی اوچنجی پازار ایرتسی صباحی شفقدن اول کلکه یول ویروب صاغ یقەده کوکردلی صومنبعنك بولندیغی (حمیدات) قریەسنك وساعت برارادەلرنده صول یقەده (قره قویون) اسمنده وعادتا قصبه طرزنده جسیمجه برکویك اوکندن مرور ایلدك . براز دها ایلروده ینه صول قولده (رشیدیه) دیدکاری محلده برایکی چادر کورندی . موصل دیون عمومیه مدیرینك بزی استقبال ایچون اورایه کلمش اولدیغی خبر ویرلمکله یناشوب قرەیه چیقدق . چادرلر موصل ردیف بیکباشیسی سلیمانیەلی اسماعیل بکك ایمش . بزی قارشولیوب چادرنده قهوه وشربتله اکرام وعزت ایلدی . اورادن کلکی موصله کوندروب بزده مدیر افندی ایله برابر حیوانلره راکباً قرەدن یوله چیقدق وایکی ساعتده موصله واصل اولدق .

—

موصل

اللی بیکه قریب نفوسی جامع ومرکز ولایت اولان (موصل) شهری دجله نهرینك صاغ یقه‌سنده وممالکتك قسم اعظمی قلعه ایچنده‌در . قلعه‌نك نهر اوزرینه آچیلان قپوسنك اوکنده بر یقه‌دن دیکر یقه‌یه دوبه اوزرنده بر اخشاب کوپری واردر . موصله کلان کلکلر کوپری‌یه یناشور وبناءً علیه نهر یولجیلریله قره یولجیلری بو کوپریدن کچه‌رك شهره داخل اولورلر . شهره کیریلنجه غایت غلبه‌لك بر میدانجق کوریلورکه مملکتك چارسو وبازار محلیدر . اك بیوك دکانلر قهوه‌خانه‌در . وهر زمان ابابل طولیدر . شهر جهتنده‌کی قلعه دیوارینك اوزری بیله بویدن بویه قهوه‌خانه‌لردر . چارسو دکانلری یالکز دکان صاحبنی استیعاب ایده‌بیله‌جك قدر بدستان دولابی کبی کوچك وایچلرنده‌کی امتعه وسائره اونسبتده جزؤیدر . او کوچك دکانلرده صاتیلان اشیادن زیاده دکانجیلرك باشلرینه صاردقلری غایت بیوك آبانی صاریقلر انسانك کوزینه چارپار . هله بعض دکانك اشیای موجوده‌سنه نسبتله صاحبنك صاریغی البته دها قیمتداردر .

شهرك قپوسندن بو بازار محلنه کیرر کیرمز خلقك شماتت وعربده‌سنه وسسلری عیوقه چیقارجه‌سنه باغریشه‌رق اللریله قوللریله ایتدکلری حرکات واشارانه باقوب یکدیکریله مضاربه ایدیورلر ظن ایتدم وبونلرك آره‌سندن کچوب کیتمکده تردد ایدرك یانمده بولنان دیون عمومیه مدیرینه « شو غوغانك ایچنه کیرمسه‌ك » دیدم . مدیر افندی تبسمله بو کورلتینك غوغا اولمدیغنی وعادتا یکدیکریله مصاحبت وآلش‌ویرش ایتدکلرینی بیلدیردی .

موصل کوپریسنك قارشو یقه‌یه منتهی اولدیغی نقطه‌دن ایلرو قره‌ده جسیم ویوکسك بر کارکیر کوپری دها وار ایدی . قره‌ده بویله متین ومنتظم بر کوپری بولنمسنك سببنی صوردم . صولرك یوکسلدیکی زمان قارشو یقه‌ده کورینان دوزلك صو آلتنده قاله‌رق مرور وعبور کسب صعوبت ایلدیکیچون نامق پاشانك بغداد والیلکی هنکامنده انشا ایدلمش اولدیغنی اوکرندم .

حکومت قوناغی شهرك خارجنده وآلت باشده دجله اوزرنده جسیم واخشاب

بر بنادر. حکومت دوائر ومأمورینی کاملاً استیعاب ایتدکدن صکره فضله قالان قسمی والیلرك حرم دائره‌سیدر. بوقوناق اینجه بیراقدار اوغلی محمد پاشا زماننده قپو التی جرائمندن یاپلمش ایمش. جوارنده‌ده عساکر شاهانه قشله‌سی واردر.

موصله مواصلتمده طوغریجه حکومت قوناغنه کیدرك والی تحسین پاشا ایله کوروشدم. مأمورین حکومتدن مرکز متصرفی حمدی ومکتوبجی مختار بکلر ودفتردار نظیف افندی وعدلیه مفتشی حافظ رشدی افندی ومحکمهٔ بدایت جزا رئیسی ناجی افندی احبای قدیمه‌دن اولمغله جمله‌سنه بردن اوراده ملاقی اولدیشمه ممنون اولدم. والی پاشا بوفقیری اوکله طعامنه آلیقویدی. حکومت قوناغندن چیقوب، قوماندان پاشا ایله‌ده ملاقاة ایتدکدن صکره مملکت ایله حکومت قوناغنك آره‌سنده‌کی آچیقلقده وشط کنارنده چادرلرمی قوروب یرلشدم.

کلکلرمز دیاربکردن موصله قدر طوتلمش وبناءً علیه بوراده ایشلری تمتش ایدی. بزی بغداده قدر کتورمك اوزره اون لیرایه دیکر ایکی کلك سپارش ایلدم. دیاربکرده یاپدیرمش اولدیغم اوطه کندی مالم اولمغله جدید کلکلرك برینه وضع ایدلمك اوزره قره‌یه چیقارتدم.

موصله مواصلتمك ایرتسی کونی حمامه کیتدم. عادی قره‌طاشدن وقره ساقزدن یاپلمش برحمام ایدی. ذاتاً آیدینلق آله‌جق تپه جاملری پك آز اولمغله ایچروسی زندان کبی قراکلق ودلاکلری قیرصقاللی عربلر ایدی. حمامك ایچنده موجود اولان ایکی کوچك قورنه‌یی بندن اول کلنلر ضبط ایلمش اولدقلرندن دلاك بر سطیل ایچنده صو کتوردرك باشمی ییقامغه ووجودمی ده باشم کبی صابونلادقدن صکره بعضاً آچیق اللریله «شاپ» وبعضاً‌ده یومروقلریله «کوم» دیو اوره‌رق عرب هواسی اصولنده صرتمده ضربوقه چالمغه باشلادی. لایقیله استحمام قابل اولمدیغنی آکلایوب همان بر قاچ طاس صو دوکندم چیقدم. صغوقلقده قورونددیغم صره‌ده بر نارکیله ایله قهوه ایستدم. حماجیلر متحیرانه یکدیکرینك یوزینه باقدیلر ونارکیله ایله قهوه‌یه بدل یانمه براوجاق یلپازه‌سی کتوروب قویدیلر. مکر موصللیلر حمامدن چیقار چیقمز دجله اوزرنده‌کی یوکسك قهوه‌خانه‌لره کیدرك نارکیله وقهوه‌لرینی اوراده ایچرلر ایمش. حمامده مشتریلره اوجاق یلپازه‌سندن بشقه برشی ویرمیورلر.

حمامدن چیقدقدن صکره مملکتی کزدم و جامع کبیر شیخی محمد افندی اسمنده معظمه‌دن برذات ایله ملاقات ایلدم. ظریف ومبارك بر آدم ایدی. شهرك خانه‌لری طوغله‌دندر. ایچلرنده قپو وپنجره سوه‌لری مرمردن یاپلمش منتظم ومتین بنالر بولنور. موصل اهالیسنك زنکین طاقمی فس اوزرینه انجه آبانی صاریق صارار وبوی کورکی ویا جبه وشلوار کیر. اورته صنف باشلرینه صاری ایپك کفیه صاروب آرقه‌لرینه مشلح کیر. آشاغی طاقم یموق ایپلکندن مائی ایله بیاض ویا قرمزی ایله بیاض رنکده شطرنجلی طوقومه مندیل وعقال قوللانور. عربلرك جیم حرفنی کاف کبی تلفظ ایتدکلری معلوم ایسه‌ده بو حوالی اهالیسی کاف وقاف حرفلرینی جیم کبی تلفظ ایدیورلر. مثلا قریه‌یه «جریه» وکبیر یرینه «چبیر» وباکر کلمه‌سنه «باچر» دیورلر.

چادرمزه عودتمزده والی پاشا زیارتمزه کلدی وفقیری برابر آلوب آقشام طعامنه قوناغنه کوتوردی. ایرتسی چهارشنبه کونی مرکز متصرفی حمدی بکله برابر حیوانلره راکباً موصلك قارشو یقه‌سنده کائن مشهور (نینوا) خرابه‌سیله او جوارده مدفون اولان (یونس) علیه السلام حضرتلرینك مرقد شریفلرینی زیارته کیتدك. نینوا خرابهٔ جسیمه‌سنك آثار عتیقه تحری ایدنلر طرفندن آچلمش بر جهتنده مرمردن بر بنا حوالیسنك دیوارلرنده‌کی (بارهلیه‌ف) دینلان قبارتمه طرزده محکوك رسملر ایله بر قپو اوکنده ینه مرمردن ایکی ارسلان موجودی ایدی. آندن بشقه کوره‌جك بر شی یوغیدی. خرابه پك واسع اولوب قسم اعظمنده تحریات وحفریات اجرا ایدلمامشدر. حضرت یونس علیه السلامك تربه‌لری نینوا خرابه‌سنك مقابلنده واقع (بعوره) اسمنده بر قریه‌ده ایدی. بعد الزیاره شهره عودت و داخل مملکتده انبیای عظامدن (شیت) و(دانیال) و(جرجیس) علیهم السلام حضراتنك مرقدلرینی زیارت ایلدك. ایرتسی کونی موصلدن حرکتم مقرر اولمغله بو زیارتلردن صکره حکومت قوناغنه کیدرك والی پاشا ایله رسم وداعی اجرا وسلیمانیه متصرفلغندن بالانفصال درسعادته عودت ایتمك اوزره او کون موصله کلمش اولان کواکبی زاده عطاالله افندی ایله بالتشرف معارفه پیدا ایلدم. [١]

ایلولك یکرمی آلتنجی پنجشنبه کونی ساعت اوچ رادهلرنده فقیری تشییع ایدن احبا ایله بعد الوداع جدید کلکلرله موصلدن حرکت ایلدك. بو کلکلرده ینه یوز

[١] مشارالیه الیوم بغداد والیسیدر.

اللیشر طلوملی ایدی اما طلوملر تمام ششیرلمش اولدیغیچون اولکی کلکلرك ایکی مثلی قدر بیوك ایدی . بغدادده کراسته بولنمدیغندن ناشی بو حوالیدن کوندریلور . بناء علیه کلکجیلرمز بغداد سیاحتندن بالاستفاده براز کراسته کوتوروب صانمق اوزره کلکلرك اوستنه چالی چرپی یه بدل منتظم تختەلر فرش ایتمشلر ایدی .

موصلدن آچلدقدن صکره حکومت قوناغنك آلت طرفندە برعدد خورما آغاجی کوروندی . عربستانه مخصوص اولان بو لطیف میوەلی ظریف آغاج بو حوالیده مبذول دکلدر . موصلدن آشاغی ایکی ساحل برچوق عرب صریفه و خیمەلریله مملو وشنلکلیدر . عرب کویلرندن بشقه آره صره ابنیەسی کارکیر بیوك قریەلر واردر . بورالرده نهر بویی کوریلان بوستانلرده قاون قارپوزدن زیاده بال قباغی رنکنده غایت بیوك حلواجی قباغی حصوله کلیور . آندن بشقه کلیتلو عجور یتشدیریورلر . عجورلر مبالغەسز آصمه قباغی جسامتنده اولیور .

—

عربلرك ترلالرینی صولامق ایچون نهر بویی انشا واستعمال ایلدکلری صو دولابلری شایان تعریفدر . شویله که : ساحلده نهرك یتاغندن بدأ ایله بعضاً نصف دائره و بعضاً قله کبی مدور اولەرق طوغلەدن برقویو انشا ایدرلر . ارتفاعی زمینك سطحندن برمقدار یوکسکدر . بوقویو دیوارینك قرەده بولنان قسمنده یعنی آرقەسنده طوپراغی قازوب سکز اون آرشون بوینده خفیف بریوقوش حصوله کتوررلر . بویوقوشك اوست باشی قویونك ارتفاعنه محاذی اولوب آلت باشی طوپراغك ایچنه طوغری اینر . قله شکلنده بولنان قویونك آغزینــه کیریش طرزنده برآغاج وضع ایدرك بوآغاجه اسقا اولنەجق اراضینك وسعت ومقدارینه کوره بردن بشــه آلتی یه قدر مقرەلر ربط ایدرلر . بومقرەلرك هر برینــه طانه واینــك طلومندن جسیم قربالر معلقدر . هر قربانك ایپنی بر اوکوز ویاخود بارکیر چکر . یعنی ایپك اوجی حیوانه باغلی اولدیغندن حیوان یوقوشك اوست باشنه چیقنجــه قربا صویه اینوب طولار وحیوان یوقوشك آلت باشنه ایندکده قربا یوقاری چیقوب صوینی بوشالتور . بین العرب اراضیٔ مزروعەنك مقداری صو دولابلرینك حاوی اولدیغی قربالره کوره حساب ایدلمك عادتدر . مثلا « فلانك ترلاسی شوقدر بکرەلکدر » دیرلر . « بکره » کلمەسی

ایسه مقره دیمك اولدیغی معلومدر .] صو چکیلور ایکن بومقره‌لر عادتا سفائن مقره‌لری ویاخود قوش جیولدیسی کبی اینجه وسرعتلی برسس چیقارر وغرائبدن اوله‌رق کافه‌سنك سسی و آهنکی بردر .

—

موصلك اوست طرفنده‌واقع اولوب ذکری سبقت‌ایدن (حمیدات) قریه‌سنده‌کی کوکرد منبعنك قوقوسی هربار غرب روزکاریله موصله قدر کلدیکی مثللو آلت طرفده واقع (حمام علی) ویاخود (حمام‌العلیل) دنیلان قاپلیجه‌نك کوکرد قوقوسی‌ده شرق روزکاریله کلور . بناءً علیه موصلده دائما کوکرد رایحه‌سی اکسك دکلدر . ساعت سکز راده‌لرنده ایشته بوحمام علینك اوکندن کچدك . بناسی بهتان قطعه‌سنده کوردیکمز قاپلیجه‌نك عینی ایدی . فقط هرسنه حزیرانده بوحمامه اطرافدن برقاچ بیك نفوس کلور ایمش . حال‌بوکه حمامك بناسندن بشقه اطرافده اصلا ابنیه اثری یوغیدی . بونجه نفوس چادر آلتنده بارنمغه وزاد وذخیره‌لرینی برلکده کتورمکه مجبور اولدقلرندن خسته‌لرك ضودن بکلدکلری فائده‌یی چادر آلتلرنده قوری اکمك یه‌رك چکدکلری سفالته فدا ایتدکلری اکلاشیلیور .

اقشام اوستی (نمرود کوپریسی) دینلان محله کلدك . بوکوپرینك وجودی اولمیوب نهرك برنقه‌سندن دیکرنقه‌سنه‌قدر صواچنده مشاهده اولنان بردیوار تماندن عبارتدرکه وقتیله اراضی‌یی سقی وارواایچون صونی یوکسلتمك‌اوزره یاپلمش برسدك‌خرابه‌سی اولدیغی اکلاشیلیور. حسب‌الموسم صولرك آزلغندن ناشی برآرشون ارتفاعنده شلاله حاصل ایدیور ایدی. مخاطره‌سزجه کچیلور بریرندن طاشلره سورته‌رك مرور ایلدك ویدرم ساعت ایلروده برکنارده طوروب کیجه‌لدك . اوکیجه شدتلیجه برسنمه بنی راحتسز ایتدی .

ایرتسی صباحی ایرکنجه حرکت ایدوب ایکی‌ساعت ایلروده (عوینه) دیدکلری محله کلدك که بوراده‌ده نمرود کوپریسی کبی برشلاله وار ایدی . بوشلاله دیکرندن دها مهم ومخاطره‌لی اولمغله کلکی برکناره یناشدیردیلر واشیانك بر قسمی ایله بنی قره‌یه چیقاردیلر . اقشامکی سنمه تکرر ایدرك یوریمکه مقتدر اوله‌مدیغمدن کلکجینك برینی صرتنه آلوب شلاله‌دن ایلرو کلکك یناشه‌جغی محله کوتوردی . واقعا کچید

محلی بك يوكسك ايدی . كلكلر صويك ايچنه كيررجه‌سنه آلت اوست اوله‌رق كچديلر. بوصره‌ده برشيشه معدن صويی ايله آشجينك، اوجاق اوزرنده براقديغی برات تجربه‌سی نهره دوشدی. حمد اولسون بشقه زيانمز اولمدی.

ساعت بشده صول يقه‌ده (زاب) صوينك شطه‌منصب اولديغی محلدن وطقوز بچق راده‌لرنده صاغ طرفده (سلطان عبدالله) ديدكلری قريه پيشكاهندن وساعت اون‌برده (منكوبه) اسمنده وغروبدن صكره‌ده (جبر) اسمنده جسيمجه ايكی قريه اوكندن كچدك. سلطان عبدالله مشاهير مظنه‌دن ايمش. تربه‌سی قريه‌نك مرتفع بر محلنده كورينه‌يوردی. شط بويی اشبو قريه‌لردن بشقه صيق صيق عرب صريفه وچادرلريله وبرچوق كوكردلی معدن صويی منبعلريله مملو ايدی. اواقشام غروبی متعاقب هلال قمر مشاهده اولندی‌كه ايرتسی جمعه ايرتسی كونی بيك اوچ يوز اوچ سنهٔ هجريه‌سی محرمنك غره‌سی ايدی. اقشام طعامی ايچون طورمدق. مطبخ كلكی بزه تقرب ايدوب يمكمزی آله‌رق هم طعام وهم‌ده يولمزه دوام ايلدك وكيجه‌ساعت اوچده بركناره يناشوب قالدق.

ايرتسی كونی ايركنجه حركتله ايكی ساحل بويی برچوق عرب قريه‌لرينك اوكندن آقوب كيدرك ساعت طقوز بچقده‌موصله تابع وصاغ يقه‌ده واقع (شركات) قلعه‌سی ديلان برناحيه مركزينه كلدك. بوقلعه خان شكلنده دوت كوشه بربنادر. درونده برمقدارعسكر وارايدی. متعاقباً (خانوقه) اسمنده بيوجك برقريه‌اوكندن كچدك. آندن‌صكره باشلوجه برشی كوره‌ميوب كيجه ساعت اوچه قدر كيتدك.

ايرتسی بازار كونی ساعت اوچ راده‌لرنده (زاب اسفل) صوينك دجله‌يه‌منصب اولديغی محلدن مرور ايلدك. (كركوك) داخلنده واقع (آلتون كوپری) قضاسندن مرور ايلديكيچون بوصويك بر اسمی‌ده (آلتون كوپری صويی)در. برساعت ايلروده (جبل حمرين) كورندی. بوجبلك سلسله‌سی شطك صاغ جهتندن بدا ايدرك بر ايكی ساعتلك مسافه‌دن صكره صول جهته كچوب (خانقين) جوارنده (قلعهٔ زينان) ديلان محلدن اعتباراً حدود ايرانيه‌يی تشكيل ايدر و(عماره) حذاسنده ايران حدودندن ايچری كيره‌رك خوزستان قطعه‌سنده (شط الجاموس) نام بطاقلغه منتهی اولور. جبل حمرينك صول طرفده‌كی قسمنك بدايتنه (جبل مقحول) ديرلر.

ساعت آلتی رادەلرنده جبلك یماجنده (قلعهٔ جبار) اسمنده بر خرابه كوروندی . دها ایلروده شط كنارنده برقاچ كویلی عرب بزم كلدیكی كورر كورمز فریاد وفغانه باشلادیلر . نه ایستدكلرینی صوردم . شمر عشیرتی افرادینك بر كون اول كویلرینی باصوب صویمش اولدیغندن بحثله تظلم واستمداد ایتدكلرینی اكلادم . بیچاره مشتكیلره بوبابده امداد ومعاونت ایده‌بیلمك اقتدارمزك مافوقنده بر شی اولمغله بالطبع كندولرینه حكومته مراجعت ایلملرینی توصیه ایدرك یولمزه دوام ایلدك .

بورادن اشاغی ساحل بویی بر چوق قطران ونفت منبعلری واردر . صویك یوزی، عادتا یاغلانمش كبی ایدی . برمدتدنبرو صول طرفه كچمش اولان جبل حمرین ساحلدن اوزاقلاشمغه باشلادی. نهرك ایكی طرفی بسیط وایچه یاپراقلی چاملق كبی بر نوع چالیلق ایدی . عرب كویلری‌ده آزالدی . آره‌صره چالیلقلرك ایچنده یابان طكوزلری كورینه‌یور ایدی. كیجه ساعت درده قدر كیتدك . چالیلقلردن محروقات طوپلایان عربلرك اقشامدن صكره ساحل بویی یاقمقده اولدقلری آتشلر صویه عكس ایدرك بوغاز ایچنك آتش بالقجیلرینی آكدیریور ایدی . كیجه بر كنارده قالدق. بورالرده چقال پك چوق اولمغله بونلرك صباحه قدر (آ. آ. آ. آی) دیو باغرملری بزه اویقو اویوتمدی .

ایرتسی صباح حركت ایتمك زمانی كلدیكی حالده كلكلرك حركت ایتمدیكنه تعجبله اوطه‌دن طیشاری چیقه‌رق سبب توقفمزی اوكرنمك ایستدم . مكر اوراده احتطاب ایدن عربلردن كلكجیلرمز بر ایكی همشهری بولوب صباح كبی مصاحبته طالمشلر . سس چیقارلمسه هیچ حركت ایتمك ارزوسنده دكللر ایدی . كندولرینه بر (ظلغیت) ویره‌رك یرلرندن قالدیردم وساعت بره طوغری حركت ایده‌بیلدك .

برساعت‌قدر ایلروده وتكریته درت‌ساعت مسافه‌ده اولان برمحلده نهرك صویی چكلدیكندن‌طولایی قره‌یه اوطوروب قالمش برواپور كوروندی . بویله خالی محللرده آثار مدنیتدن اولان واپورك كورلمسی طوغریسی خوشمه كیتدی. دجله اوزرنده یالكز بصره‌دن بغداده قدر واپورلر ایشلدیكی معلوم ایسه‌ده بویله موصل جوارینه قدر واپور كلدیكنی بیلمز ایدم . عجبا هانكی قومپانیه مالیدر (ادارهٔ نهریه) واپور-

لرندمیدر دیو دوشونمکده ایکن واپور کلکمزی کورنجه باندیره سنی کشاد ایلدیکندن انکلیزلرک بربکلک سفینه سی اولدیغی آکلاشلدی وتمام واپورک حذاسنه تقربزده قپودانی برچفته کیک صنداله‌را کبا یانمزه کله‌رک حال وخاطر وحوادث صوروب مصاحبته باشلادی. آدمجکز پوسته‌سز وتلغرافسز خالی بر یرده قاله‌رق احوال عالمدن وقت وزمانیله خبردار اوله‌مدیغیچون کچن کلکلره بویله تقرب ایله حوادث صوریور . بز ایسه یکرمی کوندن زیاده نهر اوزرنده‌یز . ویره‌جك تازه حوادثمز یوق ایدی .

بالمقابله کندوسنی استجواب ایدرك واپورك (قومت) اسمنده هندستان دونتماسنه منسوب وانکلتره دولتنك بغداد جنرال قونسلوسنك معیتنه مأمور بر (ستاسیونر) اولدیغنی وایلك بهارده صولرك ارتقاسندن بالاستفاده بغداددن حرکتله کمیجیلره ادمان و تعلیم ایچون اورایه قدر کلمشلر ایسه‌ده بردن بره صولرك چکلمسندن ناشی واپور اوطوروب قالدیغنی وفیضان زمانی واپور یوزمکه باشلاینجه بغداده عودت ایده‌جکنی اوکرندم . قپودان قیرصقاللی وقرمزی یوزلی قوی البنیه‌وذی شکیمه برذات ایدی . بسبللی ایشسز کوجسز اش بجق آی شو صورتله چولده تبدیل هوا واستراحت ایتمی کندوسنه یارامش. انکلیزجه‌ایله آلمانجه‌دن بشقه‌لسان بیلمیور ایدی . کندوسیله بعدالوداع یولمزه دوام ایلدك .

رفقتمده هیچ دکزو مراکب بحریه کورمامش دیاربکرلی برکاتب ایله برده خدمتجی‌وار ایدی . بن قپودان ایله مصاحبت ایدر ایکن و اپوره حیرتله باقمقده ایدیلر . قپودانك مفارقتدن صکره بونلر اطرافمی آلوب استنطاقه باشلادیلر : بو واپور نه ایله یوزر ؟ آتشی نره سنده یانار ؟ قاره‌سی هانکیسیدر ؟ آرقه‌سنده‌کی کسکین تخته (دومن) نه‌در ؟ صندال قدرمی کیدر ؟ افندی یوقاری صونی نصل چیقه بیلور ؟ سؤاللرینه برساعت قدر جواب ویره‌رك وقت کچوردم .

او آرالق صاغ طرفده یوکسه‌جك بریرده تربه شکلنده بربنا کوروندی . (امام کریم) تربه‌سی دیو معروف بر زیارتکاه ایمش . آشاغی طوغری ینه عرب کویلری مشاهده اولنمغه باشلادی ایسه‌ده موصل جواری کبی صیق دکل ایدی . بو کویلرك تزلالرنده داریدن بشقه مزروعات اولمدیغنه نظراً اهالیسنك سرچه‌دن قورقار مقوله‌دن اولمدقلری آکلاشیلیور . مع هذا هرتزلاده

چليدن ياپلمش يوكسه‌جك برر چارداق وار . اوزرلرنده برر عرب آياقده طورارق صباحدن آقشامه قدر قوشلری اوركيدوب قوغيور . جانلی قورقولق .

سعدو مغاره‌سی

تكريته برساعت قاله صاغ قولده مغاره كبی بر ير كوروندی ومتعاقباً ضبطيه تفنكه وكلكجيلر چقماقلی كهنه طبانجه‌لرينه صاريلوب سلاح آته‌جق كبی طاورانديلر . نه‌وار ديو صوردم . ضبطيه « بورايه (سعدو) مغاره‌سی ديرلر لعنتلمه بر يردر سعدو برمضرجندر وبومغاره‌ده ساكندر يولجيلر كچرايكن سلاح آتميه‌جق اولورلر ايسه مطلقا باشلرينه برفلاكت كلور » ديدی . « باروتك ايجادندن اول يولجيلر نه‌ياپار ايدی ؟ بويله مناسبتسز فكردن وازكچك . بيهوده باروت وقورشون تلف ايتميك . باخصوص قورشونك چولده برينه تصادف ايتمك احتمالی واردر » ديه‌رك بونلری سلاح آتمه‌دن منع ايلدم . يارم ساعت كچركچمز چول طرفنده هوا بردن‌بره قراردی . روزكار قصرغه كبی چولدن اويله توزقالديرمشيدی‌كه باقدقجه دهشت ويريور ايدی . كناره طار وار بيلدك . بوره باشلادی . هيچ بويله شدتلی بوره كورمدم . كلكجيلر كلكی ساحله ربط ايدرك اتمز مشلحلرينی باشلرينه چكوب يوز اوستی يره ياتديلر وبوره كچنجه‌يه قدر باشلرينی قالديرمديلر . بوحال يكرمی دقيقه قدر دوام ايتدكدن صكره هوا آچلدی . فقط روزكارك شدتندن نهرده حاصل اولان طالغه‌لر كلكی صودن برمتروقدر قره‌يه چيقاروب چاقللرك اوستنه اوطورتمش وچولدن كلان قوملر يرده ياتان كلكجيلری عادتا طپراغه كوملمش كبی اورتمش واوطه‌مك ايچنی طولديرمش ايدی . كمال مشكلات ايله كلكی صويه ايندردك وبر ساعت قدر طولمش اولان قوملری تميزلمكله اوغراشدق . يوزمی يقار ايكن صقالمدن يغمدن عادتا چامور آقيور ايدی . يانمزصره كلمكده اولان برذخيره كلكی پارچه‌لنوب يكرمی چوالدن زياده بغدای نهره كيتدی .

كندومزه چكی دوزن ويردكدن صكره يولمزه دوام صره‌سنده ضبطيه ايله كلكجيلر منازعه‌يه باشلاديلر وغوغانك اوجنی بزه اولاشديرديلر . مكرسه بو دهشتلی بوره (سعدو) نك باشی آلتندن ايمش . چونكه سلاح آتلمسنه مساعده ايتمامشم ! . . .

واقعا شوبوره‌نك تمام سعدو مغاره‌سنی کچرکچمز ظهوری کلکجیلرله ضبطیه‌نك اعتقادینه تقویت ویره‌جك اتفاقات غریبه‌دن ایدی . آرتق حریفلره نه سویلسه‌م ونه‌دلیل کتورسه‌م فائده ویرمیه‌جك وبوندن بویله ظن واعتقادلرینه اصلا خلل کلیه‌جك . شایان دقت شوراسی‌که بووقعه‌یی هر واردیغمز یرده حکایه ایدرك کندیلری کبی سعدویه ایناناندلرك افکارینه قوت ویره‌جکلر ودها غریبی شوکه بنی‌ده شاهد کوستره‌جکلر ! . . . بونلره « یانمز صره کلان بغدای کلکی مغاره‌یه سلاح آتمشیدی . نیچون پاره‌لنوب بزدن زیاده خسار کوردی ؟ » دیو مدافعه ایتمك ایستدم ایسه‌ده کلکجیلرك بری « اوکلك ده بزم شرمزه اوغرادی » دیو عنفله جواب ویره‌رك کلکك خسارندن طولانی عادتا مسئولیت معنویه آلتنده بولندیغمی آکلاتدی . آزاجق دها سویلسه‌م ذخیره کلکنك خسارینی تضمینه بورجلی‌اولدیغمی ادعایه قالقیشه‌جق ! . . . قباحتلی کبی بوینمی بوکوب سکوت ایلدم .

تکریت

ساعت اون بره طوغری تکریته واصل اولدق . (تکریت) عراقك اك اسکی وتاریخجه مشهور شهرلرندندر . الیوم بغداد ولایتنه مربوط (سامرا) قضاسی داخلنده برکوچك ناحیه مرکزیدر . مملکت برصرت اوزرنده وخانه‌لری کرپچدندر . یاننده برخراب قلعه ایله برقاچ خورما اغاجی کورینه‌یور ایدی . سکنه‌سنك چوغی کرکوك واربیل طرفلرندن کلمش اولدقلریچون ترکجه سویلرلر . وزی مأموری کلکمزه کلدی کوروشدی . آندن بشقه مأمور یوزی کورمدك . غالبا بونك‌ده کلیشی توتون تحریسی ایچون ایدی اما جسارت‌ایده‌میوب کلیشنه عادی زیارت رنکی ویردی . اوراده طوردیغمز صره‌ده خدمتکارلرمزدن دیار بکرلی اوخان برآرالق چای پشورر ایکن اسپرتو لامبه‌سنی دویردی . آز قالدی کلکی طوتشدیره‌جق ایدی . کلکجیلرله ضبطیه بو قضانی‌ده (سعدو) یه حمل ایدرلر دیو قورقومدن اوخانی شدتلی تکدیر ایدرك آغز پاطیردیسیله حریفلرك بیان مطالعه ایلملرینه میدان ویرمدم .

کیجه ساعت بشده تکریتدن حرکت ایلدك . ایرتسی چهارشنبه کونی ساعت

اون ایکی راده‌لرنده صول‌طرفده (دور) قریه‌سنك اوكندن كچدك . قریه‌ده برایكی قبه‌لی بنا ایله برمناره‌لی جامع شریف كورونیوردی . بوقبه‌لی بنالرك بری محمدالدور ابن سید كاظم حضرتلرینك تربه‌سی وقریه‌نك (دور) اسمیله موسوم اولیشی‌ده بوندن طولایی ایمش . كویك كنارنده سكزاون خورماآغاجندن عبارت براورمانجق واز ایدی . برخورما آغاجی موصلده وبر ایكی دانه‌سنی دون تكریتده كورمشیدم . بوكونده بوراده طوپلیجه براورمان حالنده كوره‌رك غایت نظر ربا بولدم .

سامرا

یارم ساعت ایلروده وصول یقه‌ده اسكی بغداد دنیلان‌وخلفای عباسیه زماننده معمور اولان (سامرا) نك خرابه‌لری كورنمكه باشلادی . بورادن سامرایه قدر سكز اون ساعتلك مسافه نهر بویی وایچرولره طوغری چول كاملاً خرابه ایله مملودر . بوخرابه‌لردن اسكی بغدادك جسامتنه ودوت ملیونه قدر سكنه‌سی اولدیغنه دائر تاریخك ویردیكی خبرك صحتی آكلاشیلیور . براز ایلروده قائماً طورر جسیم دیوارلر كوروندی . خرابه‌لرك كافه‌سی عادی صاری طپراق‌طوغله‌دن عبارتدر . مرمر وسائر نوع طاشدن وباخصوص صنایع معماریه‌دن اثر بولنمامسی خلفای عباسیه‌نك‌ذهنمده بولدیغم‌مكنت‌وعظمت مشهره‌سنی كوچلتدی . وبرقاچ ساعت‌اول سامرایه تقربمز كلكجیلر طرفندن خبر ویرلدیكی‌صره‌ده‌ذهنمده حاضرلدیغم خیالات شاعرانه بوخرابه‌لرك مشاهده‌سیله صابون نفاحه‌سی‌كبی سونوب محووزائل اولدی .

سامرایه قریب برمحلده وصاغ طرفده (قلعهٔ عاشق) اسمنده برقلعه اثری وصول یقه‌ده (قصر معشوقه) اسمنده مسدس الشكل برقصر خرابه‌سی وار ایدی . بونلر مرور زمان ایله یوجیلرلساننده الیوم برطاقم حكایه‌لره بادی اولمشدر . شویله كه امرادن برینك قیزینه متقابلادن بری تعشق ایدوب فقط ازدواج امیدی منقطع اولمسیله قیزك ساكن اولدیغی قصره مقابل شطك قارشو یقه‌سنده برقلعه بنا ایدرك اورادن مخاصمه‌یه قالقشمش ایمش . برروایتده‌ده كبرادن برینك كوزده جاریه‌لرندن برینه برفقیر امالهٔ نظر محبت ایلمسندن طولایی جاریه‌نك اقامتكاهی اولان قصرك مقابلنه ذكر اولنان قلعه بنا اولنوب عاشق جسور اورایه قونلمش ایمش .

ساعت ونده سامرایه مواصلت ایلدك . (سامرا) هرنه‌قدر قائمقاملق مرکزی ایسه‌ده برایکی یوزخانه‌لی کویدن عبارتدر. تجارت وصناعت وحتی زراعت کبی شیلردن محرومدر . اوراده مدفون اولان (امام علی الهادی) واوغلی (حسن العسکری) حضراتیله امام علی الهادینك همشیره‌سی حلیمه‌خاتونك وحسن العسکرینك زوجه‌سی نرکس خاتونك مرقد شریفلری شیعیلرجه اك بیوك زیارتگاهلردن اولدیغیچون هرسنه کلیتلو زوار کلوب کیدر . بناءً علیه سامرا اهالیسی خانجی‌طاوغی کبی یولجی فضلاتیله کچینور . حتی کلکدن چیقدیغمزصره‌ده برطاقم اصناف دکان وترازولرینی براقه‌رق اوزرمزه قوشوب ال اچدیلر .

امام‌لر حضراتنك مدفون اولدقلری تربه فوق‌العاده مزین اولمغله اویله برکوی اچنده غریب برتضادحاصل ایدیور ایدی . تربه‌نك بناسی بیوجك برجامع شریف قدردر . قبه‌سنك اوزرمی قورشون یرینه کاملاً آلتون قاپلامه طوغله‌در . برقاچ ساعتلك مسافه‌دن کونش کبی ضیادار کورینور . درونی هند وایرانکاری اك ظریف ولطیف صنایع معماریه ایله اول درجه تزیین وتصنیع ایدلمشدرکه سیر و تماشاسی حیرت‌ویرر . تربه‌نك جوارنده وینه اوجسامتده برجامع شریف واردر . بونك‌ده قبه‌سیله برابر خارج دیوارلری الوان متنوعه ایله رنکارنك چینی دیدیکمز کاشیدن یاپلمشدر. درونده امام مهدینك اختفا وغیبوبت ایلدیکی قویو موجوددر.

بعدالزیاره خارج قصبه‌یه چیقه‌رق خلفای عباسیه‌دن معتصم باللهك بنا کرده‌سی اولان (جامع الجمعه)نك خرابه‌سنی کزدم. بوجامع شریف مبالغه‌سز یکرمی بیك کشی استیعاب ایدر جسامتده‌در . اوزری آچیق اوله‌رق بنا ایدلمش درت دیواردن ودیوارلری‌ده بالاده تعریف ایتدیکمز طرزده طوغله‌دن عبارت والیوم قائماً موجوددر . جامع شریفك قربنده اون بش یکرمی مترو قدر مرتفع کله شکری رسمنده وشرفه‌سز برده مناره‌سی واردر . بونك اوزرینه چیقمق اچون نردبانه بدل مناره‌نك خارجنده هلزونی بر یول یاپلمشدر .

سامراده بولندیغ مدتجه قضانك قائمقامی افندی ایله تحریرات کاتبی بوفقیره رفاقت ومهماندارلق ایلدیلر . اقشام اوستی اذان وقتی بعدالطعام سامرادن حرکت ایتدك . بورادن اشاغی شطك یوزی بغداده بوستان وذخیره نقل ایدن کلکلرله مملو ایدی . بتون کیجه طورمیوب یولمزه دوام ایلدك .

ایرتسی چهارشنبه صباحی (خان مزراقجی) دیدکاری محل حذاسنه کلدیکمزی خبر ویردیلر ایسه‌ده بومحل خریطه‌ده کوسترلمامش اولدیغندن بولندیغمز نقطه‌یی تخمین وحساب ایده‌مدم . ساعت سکز راده‌لرنده (شط ادهم) صوینک آغزینه کلوب اولدیغمز موقعی خریطه‌ده بولدم و سامرادن برو ایچه یول آلدیغمزی اکلادم .

شط بویی ایکی ساحلده بالاده تعریف ایتدیکمز عرب کویلریله صو دولابلری صیقلاشمغه باشلادی . بوکویلردن برطاقم قادینلرله چوجقلر صاتمق اوزره باشلرینه بر قاب ایچنده سود ویغورت آلوب صوده یوزه‌رك و بعضیسی بر تچی طلومنی شیشروب آت کبی اوزرینه بندکدن صکره ایاقلرینی کورك کبی تحریك ایدرك کلکمزه کلیورلر ایدی . عرب چوجقلری اکثریا بوستان کلکلرینه مسلط اولیورلر. بونلری دفع ایچون کلکلردن بعضاً سلاح وبعضاً طاش آتیورلر ایدی . بوقاریلرده تصادف ایتدیکمز بوستان کلکلرنده چاقل طاشلری ییغندیسی کوره‌رك صفره آلمشلر ظن ایدر ایدم . مگر بوطاشلر کلکه مسلط اولان عرب چوجقلرینی تهدید ایچون سلاح مدافعه ایمش . معهذا چوجقلر سلاحه طاشه قولاق آصمیورلر کلکدن برقباق اولسون آشورمدقجه آرقه‌سنی براقمیورلر .

روزکار چیقدیغیچون اوکون (شط ادهم)دن بك اوزاق کیده‌مامش اولدیغمز حالده اذان وقتی برکنارده طوردق . میزان‌الهوادن وغروب شمسك ارائه ایلدیکی علائمدن روزکارك دوام ایده‌جکنی کشف ایله کلکجیلره خبر ویردم ایسه‌ده بوکهانته اعتماد ایتمدیلر وکیجه کلکه یول ویردیلر . فقط روزکارك دوامی قوهٔ کاشفه‌مزی کلکجیلره تصدیق ایتدیردی وفن رمل وجفره انتسابم اولدیغنه قویاً اعتقاد حاصل ایدرك ایچلرندن بری فال باقدیرمق آرزوسنی بیله درمیان ایلدی . بولندیغمز نقطه بغدادك (خالص) قطعه‌سی ایدی . کیجه مهتاب غایت لطیف ایدیسه‌ده روزکاراوطه‌دن دیشاری باشمزی چیقارمغه وکلکجی‌یه فال آچوب برآز اکلنمکه مانع اولدی .

ایرتسی پنجشنبه صباحی بن دها اویقوده ایکن کلك حرکت ایتمشیدی . ساعت بر صولرنده اقشامدنبری دوام ایدن روزکارك شدتنه مقاومته چالیشان کلکجیلرك شمدیله کوزمی آچار آچمز یورغانك اوستنده برفندق فره‌سنك صچرایوب کزدیکنی کوره‌رك تعجب ایلدم . منخوسك کیرمدیکی دلیك یوق . ساعت ایکیده سامرا ایله

بغدادك وسطى اعتبار اولنان وشطك صول جهتنده بولنان (سنديه) قريه‌سى پيشكاهنه قدر كله‌بيلدك ايسه‌ده روزكارك شدتنه مبنى دها ايلرو كيده‌ميه‌جكمزى اكلايوب اوراده طورمغه مجبور اولدق . ايشته بونقطه‌ده بغدادك مشهور خورما اورمانلرى باشلادى. بواورمانلرى تماشا ايله روزكارك سكونتنه انتظار ايتمكده ايكن كلكجيلردن برى «روزكار اقشامه طوغرى طورسه‌بيله انجق بازار كيجه‌سى وياخود صباحى بغداده واره‌بيلورز . حالبوكه سنديه قريه‌سندن بغداده قره‌دن اون بر ساعتلك مسافه‌در . اكر ايسترايسه‌كز براً كيده‌بيلورسكز » ديجه واقعا بوكويدن باركيرلر تداركيله قره‌دن عزيمت ايتمكى واوكيجه‌يى يول اوزرنده‌كى كويلرك برنده كچوره‌رك ايرتسى جمعه صباحى بغداده كيرمكى خيرلو كوردم وضبطيه ايله اوشاغك برينى ورده كرك كيجه يولده وكرك بغداده حين مواصلتمزده درحال لازم اوله‌بيله‌جك اشيانى برابر آله‌رق سنديه قريه‌سنه چيقدم . كويده اجرتلرينى پيشين آلدقجه حيوانلرى چيقاروب كوسترمديلر . ضرورى پاره‌لرينى ويردم . برده نه كوره‌يم ؟ اكرسز پالانسز لاغر ايكى دولاب باركيريله ايكى مركب ايمش ! بركت ويرسون كلكلرمز هنوز حركت ايتمامشيدى . اشيا ميانده بولنان حيوان طاقملرينى چيقارته‌رق آرتق حيوانلرك لاغرلكنه باقيوب ساعت آلتيده سنديه‌دن حركت ايلدم .

كويدن آيرلدقدن صكره شطك صاغ جهتنده وساحلدن خيلوجه اوزاق بريرده قبه‌لى بربنا كورندى. شيخ (جنيد)ك تربه‌سى ايمش. زيارتنه كيدن مجنونلرى ايواتمك خاصه‌سنه مالك اولديغنى سويلديلر . بوخاصه‌لى تربهٔ شريفه‌نك بويله چول اورته‌سنده ومدنى يرلردن اوزاق برمحلده بولنمسنه تأسف اولنور !

اقشام اذانى وقتى (جديده) قريه‌سنه كلدك وبرخان حواليسنده چادر قوروب كيجه‌يى كچوردك . بتون كيجه روزكارك شدتيله برابر اودرجه‌ده هوا صغوق ايدى كه تعريف ايده‌مم . بغداد كبى صيجاق براقليمده وباخصوص تشرين اول بدايتنده بويله صغوق غرائبدن ايدى . ايرتسى تشرين اولك دردنجى جمعه صباحى شفقدن اول ضبطيه ايله اوشاغك نزله مقدمه‌سى اوله‌رق صيقجه صيقجه آقسرمه‌لرندن اوياندم . درحال بر آتش ياقديروب براز ايصيندقدن صكره (جديده) قريه‌سندن ساعت اون ايكيده يوله چيقدق واوچ ساعت قدر يكديكرينه ملاصق درجه‌ده بقين وخورما اورمانلريله محاط كويلردن كچرك كيتدك . ساعت اوچ بچغه طوغرى

بغداد شهرینه برساعت مسافه‌سی اولان وشطك صاغ جهتنده بولنان امام موسی الکاظم حضرتلرینك تربه وجامع شریفنك دورت عدد مناره‌لریله براز ایلروده‌صول جهتده‌بغداد شهری جوامع شریفه‌سنك قبه‌ومناره‌لری خورما اغاجلرینك آره‌سندن کورنمکه باشلادی .

—

بوسیاحتنامه‌نك دیاربکر فصلنده بر نبذه بیان اولندیغی اوزره بغداده کیدنلر مطلقا بر چبان چیقاررلر . بوچبانه ظهور ایتدیکی مملکتك اسمیله (حلب چبانی، دیاربکر چبانی، بغداد چبانی) دینلدیکی کبی بغدادده براسمی‌ده (خورما چبانی) در. آلتی آیدن بر سنه‌یه قدر دوام ایدر . خورما چبانی ارکك و دیشی اعتباریله ایکی نوعدر . ارکك نوعی برویاخود ایکی وفقط بیوجك اولور . دیشیسی عادی قان چبانلری کبی صغیر وفقط متعدد اولور . کوچك چوجقلرك (بسبللی دریلری نازك اولدیغیچون) یوزلرنده ظهور ایدر . بناءً علیه بغدادلیلرك ویاخود چوجقلقده بغدادده بولنمش اولنلرك علی‌الاکثر یوزلرنده چبانك براقدیغی اثر کوریلور. بوچبان بیوکلرك (بسبللی یوزلرینك دریلری قوی اولدیغیچون) یکده یوزلرینه مسلط اولمیوب اللرنده وایاقلرنده ظهور ایدر ایسه‌ده بعضاده برونك اوجی واغزك کناری وجهه‌نك اورته‌سی کبی مناسبتسز یرلرده باش کوستردیکی واقعدر . سائر چبانلر کبی بوخورما چبانك شدتلی آغریسی صیزیسی اولمز . ظهور ایتدیکی یرده اولا بر قاشنمق حس اولنور وقاشیننان یرك دریسی بیاض انجه صوغان زاری کبی قات قات آچلمغه باشلایوب نهایت برپاره حالنی کسب ایدر. بوپاره‌یی هرکون بر ایکی دفعه ییقایوب تمیز طوتمقدن بشقه التیام پذیر ایده‌جك هیچ بر علاجی یوقدر . مدت معلومه‌سنی اکمال ایدنجه‌یه قدر دوام ایدر مستکره برشیدر. بناءً علیه یوزده وکوزه کورینور بریرده ظهور ایتمسنی بالطبع انسان آرزو ایلمز .

بغداده کیدن بریولجی بغداد شهرینی ایلك دفعه اوزاقدن کوردیکی آنده اعضای وجودندن هر هانکیسنی تحریك ایدر ایسه چبانك اوراده ظهور ایتدیکی کویا مجرب ایمش !.. (جدیده)دن حرکتمزی متعاقب بوروایت خاطرمه کلدی . کاه استهزا وکاه اینانه‌جق کبی تردد واشتباه ایله بلااختیار اعضای وجودمدن

ضررسز فرض ایتدیکم صول قوللی چبان قورقوسیله تحریکه باشلادم ! اوچ بچق ساعت اودرجه‌ده تحریك ایتمشم‌که بغدادی کوردکدن صکره وازکچمك ایستدیکم حالده طبیعت ثانیه حکمنی آلمش کبی اوکون آقشامه قـدر آره صره صول قولم حرکت ایتـدی طوردی وایکی ماه صکره چیقاردیغم چبان ایسـه صاغ بالدیرمده ظهور ایلدی ! . . .

اعظمیه

ساعت درت بچقده نهرك صول یقه‌سـنده کائن (اعظمیه) قصبه‌سنه واصـل اولدق . امام اعظم ابو حنیفـه حضرتلری بوراده مدفون اولدیغیچون قصـبه‌نك اسمی مشار الیه حضرتلرینه نسبت ایدلمشدر . اعظمیه‌یه دجله کنـارندن کلدیکمز جهتله‌شط اوزرنده‌کی کوپرینك وخورما آغاجلری آره‌سندن امام‌اعظم حضرتلرینك تربه و جامع شریفلریله صول یقـه‌ده امام موسی الکاظم حضرتلرینك بالاده ذکر ایلدیکمز تربه وجامع شریفلری، قبه‌ومناره‌لرینك کورونشی فوق‌العاده نظربا ایدی . اعظمیه‌یه داخل‌وجامع شریف پیشکاهنده‌کی میدانه‌واصل اولدقده‌حیواندن اینه‌رك توزمی طوپراغمی تمیزلیه‌جك وتربهٔشریفه‌یی زیارت وجمعه نمازینی ادا ایچون آبدست آله‌جق بر یر آرادم ومیدانه ناظر قپوسی آچیق بر بنـا کوروب درونده و پنجره‌لرینك اوکنده‌کی غلبه‌لکدن خان ویاخود قهوه‌خانه ظنیله ایچرو کیردم . مکر بوراسی امام اعظم حضرتلرینك تربه‌داری ومتولیسی نعمان افندینك خانه‌سی ایمش . کندوسی غایت مکرم و خاندان و قپوسی دائمـا آچیق اولدیغندن درونـنده‌کی غلبه‌لك جمعه مناسبتیله تربهٔ شریفه‌یی زیارته کلان احباسـندن عبارت ایمش . آغالری بو فقیری قپودن قارشولیوب یوقاری چیقـاردیلر . بولـندیغم محلك نره‌سی اولدیغنی هنوز آکلایه‌مدیغم حالده آبدست آله‌جق بر یر صوردم . قارہ صقاللی و باشی عمـامه‌لی بشوش و نازك بر ذات یانمه کله‌رك «نمازه دها وقت وار . غالبا یولدن کلیورسکز . بر آز استراحت بیورکز بعـده آبدست آورسکز . جامع شریفه‌ده هپ برلکده کیدرز » دیجه بوراسـنك خان ویا قهوه خانه اولمدیغنی آکلادم و بیان معـذرت واظهار محجوبیتله کیم اولدیغنی ونره‌ده بولندیغمی سؤال ایتدیکمده کندوسنك تربه دار نعمان‌افندی اولدیغنی وخانه‌سنده بولندیغمی سویلدی وقهوه‌ونارکیله اکرامندن

صكره اوستمی باشمی تمیزلمك و آبدست آلمق اوزره بنی بشقه بر اوطه‌یه كوتوردی و متعاقباً خدمتجیلری اوكمه بر تبسی ایله مكمل طعام كتوردیلر . طوغریسی بو ذاتك شو غریب نوازلغنه و خاندانلغنه متحیر ومتندار اولدم . زیرا بنم كیم اولدیغمی بیلمدیكی و نره‌دن كلوب نره‌یه كیتدیكمی هنوز صوروب آكلامدیغی حالده مجرد بر مسافر دیوا كرام وعزت ایتمكده بولنمش ایدی . اوكله اذانی اوقوندی . جامع شریفه كیدوب جمعه‌یی ادادن صكره نعمان افندی تربهٔ شریفه‌نك قپوسنی كشاد ایلدی . سائر زوار ایله امام اعظم حضرتلرینك مرقد مباركلرینی زیارته موفق اولدم .

بر مناره‌لی اولان بوجامع شریف غایت فرح وجسیمدر . سوقاغه ومیدانه ناظر اولان ایكی جهتنده یوكسك تیمور پرمقلقلرایله محاط بیوجك بر حولیسی وبوحولینك ایكی بیوك قپوسی واردر . تربهٔ شریفه جامعك اتصالنده وقپوسی جامع شریفك ایچنده‌در .

احبای قدیمه‌مدن وبغداد والیٔ اسبق نجیب پاشا مرحومك احفادندن اولوب بر مدتدر مصالح ذاتیه‌سنی تسویه ضمننده بغدادده بولنان نجیب بك او آرالق قارشومه چیقه‌رق بوكون بورایه مواصلتمی تخمین وحساب ایله استقباله كلدیكنی بیان ایلدی و كندوسیله برلكده بولنان بغداد دیون عمومیه ناظری بهجت بكله بزی كوروشدیردی . شو التفات ونوازشه بیان منت و نعمان افندی‌یه تشكرات مخصوصه‌می تكرار ایله وداع ایتدكدن صكره نجیب وبهجت بكلرله برعربه‌یه بینوب یارم ساعتده بغداده مواصلت واو كیجه بهجت بكك خانه‌سنده مسافرت ایلدم .

بغداد

(زورا) و (دار السلام) اسملری ویریلان بغداد شهرینك قسم اعظمی شطك صول یقه‌سنده قلعه ایچنده وقسم اصغری‌ده شطك صاغ جانبنده‌در . آره یرده دوبه‌لر اوزرنده یاپلمش براخشاب كوپری ایكی ساحلی یكدیگرینه ربط ایدر . شهرك صول یقه‌ده‌كی قسم اعظمنك اسمنه (رصافه) وصاغ یقه‌ده‌كی قسمنه (كرخ) دیرلر . رصافه‌ده ایكی بلدیه دائره‌سی واردر . كرخ اوچنجی دائرهٔ بلدیه اعتبار اولنور . بغدادك

قلعه‌سی مملکتك توسعنه مانع اولیور دیو بوندن یکرمی بش اوتوز سنه مقدم هدم ایدلمش و الیوم قلعه‌نك تملریله برج شکلنده بر ایکی قپوسی قالمشدر .

دیاربکر قلعه‌سی مملکتك توسعنه مانع اولیور دیو وقتیله قلعه خارجنه بر حکومت قوناغی انشا اولنمش ایکن مملکت ینه اسکی حالنده قالمش وبالاخره حکومت دائره‌سی محل قدیمنه نقل وارجاع ایدلمش اولدیغی بالاده بالمناسبه حکایه اولنمشیدی. بغداد قلعه‌سنك ده هدمی اوتوز سنه اولدیغی حالده بو تدبیر شهرك توسعنه خدمت ایتمدکدن بشقه اهالی میانه عشائرك اسکی زمانلرکبی قولایلقله مملکته هجوم وتسلط ایده‌بیله‌جکی قپورقوسنی القا ایلمش و کرچه بو قورقو یه الیوم محل یوغیسه‌ده شطك فیضاننده شهرك آرقه جهتنی استیلا ایدن صولرك مملکته کیرمسنه مقدملری قلعه مانع ایکن بونك هدمندن طولایی بو تهلکه‌یه بر قپو آچلمشدر . بر مملکتك توسعی اهالیسنك تکثرینه واهالینك تکثری‌ده تجارت وصناعتك وجودینه متوقفدر . بو اسباب ثروته مالك اولان بر شهر مطلقا توسع ایدر وقلعه ایچنده بولنمسی توسعنه اصلا مانع اولماز .

بغداده نهراً کلنور ایکن شهرك (رصافه) دنیلان قسم اعظمنده وشط اوزرنده اولا ایران شاهی ناصرالدین شاه مرحومك ١٢٨٨ تاریخنده بغداده سیاحتلری هنکامنده اقامتلرینه مخصوص اولمق اوزره انشا ایدلمش اولان (نجیبیه) قصری وثانیاً مکتب صنایع وثالثاً حکومت قوناغی ایله مشیریت دائره‌سی ورابعاً قشلهٔ همایون وخامساً عسکری مکتب اعدادیسی ومتعاقباً ایکی ساحلی یکدیکرینه ربط ایدن کوپری وکوپرینك آلت طرفنده کمرك دائره‌سی وبصره و بغداد بیننده آمد وشد ایدن عثمانلی ادارهٔ نهریه‌سیله (لنج) دیدکلری انکلیز قومپانیه‌سنك واپورلری ودها آشاغی طوغری بر طاقم ساحلخانه‌لرله قهوه خانه‌لر مشاهده اولنور . شطك صول یقه‌سنده و (کرخ) دینلان قسمنده اولا بر محله ومتعاقباً حکومت قوناغنك قارشوسنه مصادف غربا خسته‌خانه‌سنك ابنیهٔ جسیمه‌سی [١] وترسانه دائره‌سی وکوپریدن آشاغی خورمالقلر ایچنده محلات کورینور .

---

[١] بو بنانك جسامتنه ودرونده هیچ بر دفعه اون بش یکرمیدن زیاده مریض بولنمدیغنه مبنی مؤخراً یعنی مصطفی عاصم پاشانك والیلکی هنکامنده امام اعظم قپوسی خارجنه بر بلدیه خسته خانه‌سی انشا اولنه‌رق مذکور غربا خسته‌خانه‌سی مکتبه تحویل ایدلمشدر .

نهر بويی شهر يدی كيلومترو قدردر. مملكتك آلت واوست طرفلری ايكی ساحل بويی ساعتلرجه امتدادايدر خورما باغچه‌لريدر. بوخورمالقلردن بشقه شهرك جوار وداخلنده بر چوق پورتقال باغچه‌لری‌ده واردر. ليمون و پورتقال آغاجلری چيچك آچديغی زمان باغچه‌لرك آره‌سندن كچر ايكن غايت لطيف چيچك قوقوسی انسانی تفريح ايدر .

بغداده (بنم كلديكم كبی) اعظميه‌دن برآكانوردايكن خورمالقلر آره‌سندن مرور ايدن طريق ايله كيديلوب مملكته امام اعظم قپوسندن كيريلوركه بو قپومنهدم قلعه‌نك بقاياسندندر . قپودن ايچرو كيريلنجه ايكی طرفلی صره ايله برچوق قهوه خانه‌لردن صكره (ميدان شرقی) دنيلان محله كلنور . بوراده اولا كوزه چارپان قبه ومناره‌سی رنك آميز كاشيدن معمول بيوك وظريف احمد پاشا جامع شريفی ايله صاغ طرفده طوپخانه دائره‌سنك قپوسيدر . آندن صكره شهرك چارسو و محلاتنه كيريلور . بالاده تعداد اولنان اماكن اميريه و سائره‌دن يالكز حكومت قوناغيله مشيريت دائره‌سی عتيق اخشاب بنا اولوب قصورلری طوغله‌دن ياپلمش كاركيردر .

بغداد شهرينك سكنهٔ موجوده‌سی يوز بيك راده‌سنده‌در . قسم اعظمی اسلام و آلتی بيك خانه قدری يهودی وبر قسمی‌ده كلدانی وقتولكدر . بونلردن بشقه بغدادده يرلشوب اختيار اقامت ايتمش تجار و موقتاً كلوب كيدر زوار اوله‌رق خيلوجه ايرانی موجوددر . اهالينك صنف ومذهبنه كوره البسه و قيافتلری يكديكرينی فارق بر حالده‌در . مثلا اشراف وخاندانك كندی ايراد وعقاريله تعيش ايدنلری عنتری وجبه ومشلح اكتسا ايدرلر وبعضيسنك باشنده صاريق وبعضيسنده فس واردر وحكومت ايشلرنده مستخدم اولنلری استانبولليلر كبی ستره و پانطلون كيرلر . ايكنجی صنف خلق ينه بونلر كبی عنتری ومشلح كيمكله برابر باشلرينه صاری ايپك كفيه صارارلر . عمله طاقمی ايسه يالكز چتاريدن عنتری ايله بياض ومائی وياخود قيرمزی شطرنج طوقونمش ايپكدن كفيه قوللانولرلر . بغدادده عنترينك اسمی (زبون) در . يهوديلر كذلك زبون و مشلح كيرلر ايسه‌ده باشلرينه قنديللی يازمه‌سی كبی بياض بز اوزرينه يازمه‌دن صاريق صارارلر وخرستيانلر زبون ومشلح ايله باشلرينه فس كيرلر . اسلام قادينلری سوقاقده كنارلری قلابدان ويا ايپكدن صو ايشلنمش زمينی دوز چارشف و سياه قيلدن

معمول بچه وقونجی یوکسك صاری چدیك ایله پاپوش قوللانورلر . یهودی قاریلری لاجورد وبیاض اینجه شطرنجلی طوقونمش وکناری صاری تلدن بر صو ایشلنمش چارشف و سیاه قیلدن بچه ایله یالکز صاری پاپوش استعمال ایدرلر و خرستیان قاریلری اسلام قادینلری کبی چارشف قوللانورلر ایسه‌ده یوزلری بعضاً آچیق و بعضاً بچه یرینه سیاه غاز و یاخود تولدن اینجه بر مندیل ایله مستوردر . آیاقلرینه علی الاکثر پوتین وغالوش کیرلر .

عموم اهالینك استعمال ایلدیکی لسان عربجه‌در، ایچلرنده ترکجه سویلیانلرده چوقدر. فقط عربجه‌لرینه خیلوجه الفاظ اجنبیه قاریشمشدر. مثلا (یواش ، درد، خوش ، چاریك) کبی ترکی وفارسی کلماتدن بشقه انکلیزجه قدح دیمك اولان (غلاس) کلمه‌سی بیله مستعملدر. ترکجه کلماتدن افعال ترتیب ایدوك (مچمر) چموزلی (ومچرك) چوروك (ویچالش) چالیشوردیرلر .

بغدادك خانه‌لری صاری رنکلی طوغله‌دن یاپلمش بنالردر . مملکتده کیرج اولمدیغندن دیوارلری قاره ساقز وکولدن مرکب بر خرج ایله انشا ایدرلرکه خراسان وکیرچلی خرج کبی متین ومحکم اولور . یالکز اوطه ایچلرینك دیوارلرینی صیوامق ایچون لزومی اولان کیرچ فرات نهری اوزرنده واقع (هیت) نام محلدن کلور . مع هذا بوطرز خرج ایله یاپیلان ابنیه اغنیا خانه‌لریدر . قصورلری عادی چامور خرج ایله انشا ایدلمکده‌درکه قیشك شدتلی یغمورلرندن هرسنه بر چوق دیوارلر منهدم اولور . خانه‌لرك رسم وشکلی استانبولجه بیلدیکمز طرزده دکلدر . ابنیه مربع بر حولینك ایکی یاخود اوچ جهتنده واقع وبعضاً جهات اربعه‌سی محیط اوله‌رق بوحولی‌یه ناظردر. بر قاتنده صیجاقده اوطورمغه مخصوص (سرداب)لر اولدیغندن بنانك اوطه‌لری ایکنجی قات اعتبار اولنور . بو اوطه‌لرك اوکنده دائرا مادار بر کزتی واردرکه اسمنه (طرامه) دیرلر . خانه‌لرك اوچنجی قاتی یوقدر . صندوق اوطه‌سی یرینه استعمال اولنمق اوزره اوطه‌لرك آره‌سنده و (کفشکان) اسمنده موصانده‌ره کبی برر صغیر آصمه اوطه بولنور . یاز کیجه‌لری طاملرده یاتلدیغنه بناءً طاملرك اوزری طپراق ویا طوغله دوشه‌لیدر . خانه‌لرده ماء جاری اولمیوب قویولر واردر. فقط ایچمك ایچون صویی شطدن سقالر کتورر .

آندن بشقه برنجی دائرهٔ بلدیه‌نك اداره‌سنده برصو ماكنه‌سی واردركه بعض محله‌لره بوریلرله شط صویی ویرر .

بغدادك سوقاقلری كاملاً قالدیرمسزدر . قوراق هواده توزدن ویاغشده چاموردن كچلمز . قالدیرم یاپیله‌مامسی مملكتده طاش بولنمامسندن ناشیدر . حتی حماملرك قورنه‌لریله دوشمه‌سی طاشسزلقدن طولایی قاره ساقزدن یاپلمشدر . مزارلره بیله طوغله‌دن صندوقه شكلنده بر ر كنبد انشا ایدرلر . موصلده وهیتده طاش وار ایسه‌ده اوورالردن بغداده طاش جلبیله سوقاقلره قالدیرم یاپمق خاطره كلمامكده‌در . سوقاقلرك یاغلی وسیاه طپراغی یغمور یاغنجه غایت جیویق بر چامور اولوركه انسان وحیوان مطلقا قایار دوشر .

مملكتده لغم اولمدیغیچون كرك خانه‌لرده وكرك سوقاقلرده لغمه بدل (بلوعه) دیدكلری قویولر بولنور . اكر یغمور زیاده یاغار ایسه بلوعه‌لر طولار ، سوقاقلر كول حالنی كسب ایدر . بر ده بلوعه‌لرك آغزلرینه بر ر دلیكلی طوغله وضع ایدرلركه بالطبع طاش قدر طیانه‌میوب آزوقتده قیریلور ویاخود آغزلری ككشلنور . بناءً علیه یایان وآتلو مارین وعابرین ایچون پك زیاده تهلكه‌لیدر .

بغدادده صو طاشیان سقالرده سوقاقلرك مضرات ومزعجاتندن معدوددر . بوسقالرك كچی طلومندن بر ر بیوك قربالریله بر ر مركبلری واردر . مملكتك شط كنارینه منتهی (شریعه) دیدكلری سوقاقلرك اغزنده بوقربالری شطدن طولدیروب مركبك اوزرینه وضع ایدرلر . مركبلرك بیلدیكمز طرزده سمرلری واپالری یوقدر . سقالر مركبلرك یانی صره قربانی طوته‌رق یوررلر . مملكتده ایسه برایكی جاده‌دن بشقه سوقاقلرك كافه‌سی بر آتلی بیله كچه‌مز درجه‌ده طاردر . بناءً علیه بوطار سوقاقلرده سقالرك چامورلی وایصلاق قربالری خلقك اوستنه باشنه سورتوب كیرلتور . آندن ماعدا قربالرك چوغی دلیك دشیك اولدیغنه مبنی انسان بونلره سورنمسه بیله دایكلرندن فسقیه كبی فشقران صو ایله ایصلانور .

سوقاقلرك طارلغندن طولایی بغدادده عربه مستعمل دكلدر . هركسك قدرتنه كوره خانه‌سنده برقاچ حیوانی بولنور . كرا ایله طوتمق ایچون آت وباركیر یوقدر . كرا حیواناتی كاملاً بیاض مركبلردر . بونلری یوروتمك ایچون مركبجیلر دكنك

وقامچی استعمال ایتمزلر . یالکز مرکبلرك آردی صره قوشه‌رق (نخی!) دیو خرلارلر. مرکبلر بوخرلدی‌یی ایشتدکجه قامچیلانمشدن زیاده یوررلر . سوقاقلرك قالدیرمسزلغندن ناشی حیوانلرك ایاقلرینك سسی ایشیدلمدیکی جهتله خلقی خبردار ایتمك اوزره مرکبلرك بوغازلرنده چنغراقلر آصیلی اولدیغی کبی مرکبجیلرده (بالك!) دیو فریاد ایدرلر .

بغدادده احمال واثقال نقلی‌ده بومرکبلره مخصوصدر . آندن بشقه رواندز وکرکوك اهالیسندن حماللق ایدن کردلر واردر . کرك مرکبلرك وکرك حماللرك سمرلری ایپسز صاپسز دوز برشیدر. دنك باغلو اشیای تجاریه‌یی برر دانه مرکبك اوستنه وضع ایدرك سقا قربالری کبی بریانندن واکر یوك بیوك ایسه‌ایکی یانندن آدملر طوتوب کوتوررلر. حماللرك اکثرنده سمره بدل برر چول ویاخود مشلح واردر . نقل ایده‌جکلری شیئی بونك ایچنه وضع ایدوب بوغچه یاپه‌رق باشلرینه ربط ایله آرقه‌لرینه آصارلر. بوحماللرك باشلرنده‌کی قوت شایان حیرتدر. اللی آلتمش قیه‌ثقلتنده‌کی یوکلری بو صورتله کوتوررلر. حماللر باشلرینه برر قالپاق وآرقه‌لرینه عجم ستریسی بچمنده دیزلرینه‌قدر عبادن برشی کیرلر. طونلری واباق‌قابلری یوقدر. بعضاً سوقاق باشلرنده‌اوزانوب یاتارلر . مشین رنکنده کیرلی بجاقلرینك کورونشی سوقاقده کلوب کچنلر ایچون خیلو چیرکین ومستکره بر منظره‌در . بالاده ذکر اولنان سقالرده بوقیافتده‌درلر . هله‌طونسزلق یالکز حماللرله سقالره مخصوص دکلدر . اهالینك اشاغی طاقمی‌ده طون کیمز .

شط اوزرنده بریقه‌دن دیکر یقه‌یه وساحل بویی قریه‌لره کیدوب کلمك اوزره (قوفه) یاخود کوفه اسمنده تکنه کبی مدور بر نوع قایق واردر . بو قوفه‌لر طبق جامه‌شوی سپتی رسمنده خورما داللرندن اعمال اولنه‌رق اوزرلری زفتلنور . مدور اولمق حسبیله باشی قیچی یوقدر . برویا ایکی قوفه‌جی اللرنده کورك کبی برر تخته پارچه‌سیله صوبی ایکی طرفه تحریك ایدرك قوفه‌یی یوریتورلر. واپورلرله ترسانه‌نك فلکه‌لرندن ماعدا شط اوزرنده اهالینك صندال وقایق یرینه استعمال ایلدکلری یالکز بوقوفه‌لردر .

بغدادك کرخ قسمندن امام موسی الکاظم حضرتلرینك مدفون بولندقلری

کاظمیه قصبه‌سنه قدر آلتی کیلو مترولق مسافه‌ده بر (ترامو‌ای) خطی واردر . بوخط یکرمی بش سنه مقدم حصه‌لی برشرکت تشکیلیله انشا ایدلمش والیوم ایشلمکده بولنمشدر . زوار ایرانیه‌نك زیارت موسملرنده کلیتلو تمتع ایدر .

بغدادك اسکی طرزده یاپلمش دکانلری سوقاغك زمیندن خیلوجه یوکسك اولدیغندن هردکانك اوکنده طوانه مربوط بر زنجیر ایله اوجنده بر حلقه واردرکه دکان صاحبلری بوحلقه‌یی طوته‌رق اینوب چیقارلر . بقال ومناو کبی اصناف صاتدقلری مالك مدح وثناسنه دائر دکانلرنده دائما غزل طرزنده شیلر اوقویه‌رق مشتری دعوت ایدرلر .

دیاربکرده قیه‌نك بشیوز درهم وحسنکیفده آلتی یوز قرق درهم اولدیغنی کورمشیدك . شط بویی اشاغی طوغری اینـدکجه قیه بیومکده ایدی . بغدادده بر قیه‌یی بیـك درهم بولدق . تام قیه‌یه (قیه) وربع قیه‌یه (وقیه) دیرلر . درتیوز درهملك قیه‌نك آدی استانبول قیه‌سیدر .

بغدادك اوزان واکیالی متنوعدر . مالك جنس ونوعنه کوره وزنی تخالف ایدر . آقچـه حسـابلری‌ده تحفدر . بر اونلق متالکه (قرش) یعنی غروش ویکرمیلك متالکه (قمری) وقرق پاره‌یه (اربع قروش) دیرلر . مملکته یکی کلان بر یولجی بالطبع اون پاره‌یه غروش دیدکلرینی بیـلـه‌میه‌جکی جهتله قیمت اشیایی وهلةً پك غالی ظن ایدر . حتی بویاکلشلقدن خدمتجیمزك بری استفاده ایله برایکی آیاق مطبخ مصرفنی بزدن درت قات اوله‌رق آلمشدر .

بغدادك محلاتنده استانبول کبی مستقلاً بکجیلر یوقدر . بلدیه طرفندن کیجه‌لری سوقاقلرده یاقیلان فنارلری تنظیف واشعاله مأمور اولانلر بکجیلك خدمتنی ایفا ایدرلر . بوبکجیلر متعدد اولمغله هرسوقاغك باشنده ویکدیکرینك سسنی ایشیده‌جك مسـافه‌ده اوطوروب اویقو اویومدقلری آکلاشلمق اوزره آره صره (یا الله!) دیو ندا ایدرلر .

اسکیلر آلیجیلق بورادده یهودیلره مخصوصدر . شوفرق ایله‌که بغدادك یهودیلری (اسکیلر الایم) نداسنه بدل (بیع!) دیوباغررلر .

هریرده اولدیغی کبی بومملکتده‌ده پك چوق سوقاق کوپکلری واردر . بو

کوپکلر صیجاقلرده اولو کبی سوقاغك اورته‌سنه سریلوب یاتارلر. سوقاقلردن کچر ایکن سقا مرکبلرینه چارپماموق وکوپکلره باصماموق ایچون انسان طوغری یوریمکه مقتدر اوله‌مز. بو بیچاره حیوانلرك بغدادده حاللری پك پریشان ومرحمته‌شایاندر. استانبولده هیچ اولمازسه محلات عتیقه‌ده کوشه‌باشلرنده برر یالاق ایله صو بولنور. بغدادده اویله شی یوقدر. حرارتدن وصوسزلقدن تلف اولورلر. قهوه‌لردن دوکیلان نارکیله صولرینه کمیك یغماسی کبی هجوم ایدرلر. بعض سوقاقلر بلدیه طرفندن سقالر معرفتیله صولاندیرلدیغی جهتله اوسوقاقلرك کوپکلری بوندن استفاده ایتمکده‌ایسه‌لرده بغدادك کوپکلرنده‌ده سینورغوغاسی اولدیغندن صولانمیان سوقاقلرك کوپکلری بوندن محرومدرلر.

بغدادده یازلری پك چوق لکلك بولنور. بو حیوان هر یرده اولدیغی کبی یازلری کلوب قیشلری دها صیجاق یرلره کیدر. بونلرك زمان ورودنده بش اون یکرمیسی بردن کچر ایکن چوجقلر (وقع) دیو بر آغزدن باغرمغه باشلارلر. (وقع) یره دوشمك معناسنی مفید اولدیغی معلومدر. بوفریادی ایشیدنجه لکلکلر موازنه‌لرینی غائب ایدرك ایچلرندن برقاچی مطلقا یره دوشرکه حقیقةً غرائبدندر.

بغدادك عقربی ایله زنبور دیدکلری اشك آریلرینك یکدیکرندن فرقی یوقدر. ایکیسنك‌ده صوقدیغی یر یکرمی دررت ساعت پك شدید وجع ویرر. لکن مهلك دکلدرلر.

عادی توتون بوصیجاق مملکتلرده قوریوب باروت کبی سردلشدیکی جهتله ایچلمز وذاتاً اکیلوب بیچلمز. بورالرده سلیمانیه وکرکوك طرفلرنده حصوله کلان و(شاغور) دنیلان بر نوع توتون استعمال اولنور. اهالی توتوندن زیاده نارکیله ایچرلر. حتی قاریلر عموماً نارکیله استعمال ایدرلر. یکدیکرینی زیارته وحمامه وبر مسیره‌یه کیدرلر ایکن نارکیله‌لرینی برابر طاشورلر. نارکیله لوله‌لرینی بیله سوقاقلرده عرب قاریلری صاتار. نارکیله هندستان جوزندن معمول (غلیان) دیدکلری نوعدن عبارتدر.

—

بغداده مواصلتمك ایلك کیجه‌سنی بالاده ذکر اولندیغی وجهله بهجت بکك

خانه‌سنده کچوردکدن صکره ایرتسی تشرین اولك بشنجی کونی شهرك آلت باشنده (باب‌الشرقی) جهتنده خورما وپورتقال باغچه‌لری ایچنده رزوق عبود نام ذاتك خالی کوشکنی استیجار ایدرك اورایه نقل ایلدم . بعده ولایت والیسی تقی‌الدین پاشا وآلتنجی اردو مشیری هدایت پاشا ومرکز متصرفی ناظم بك (١) ودها سائر مأمورین ایله ملاقات اولندی . تقی‌الدین پاشا علم وفضل ایله برابر شدت ذکا صاحبی برپیر روشن ضمیر وهدایت پاشا غایت همتلی وحمیتلی برمشیر غیرت سمیردر.

والی پاشا مملکتك اوسط باشنده واقع اولوب بالاده ذکری کچن (نجیبیه) قصرنده اقامت ایدیور ایدی . اورایه کیتمك ایچون طوپخانه‌دن مرور ایدر ایکن طوپخانه‌نك قپوسی اوکنده مخصوصاً انشا ایدلمش واطرافی طوپ رسمنده ایاقلره مربوط زنجیرلرله پرمقلق چویرلمش یارم آرشون ارتفاعنده بر سد اوزرنده عتیق طونج طوپلردن برطوپ کوردم . بوطوپ جنتمکان سلطان مراد رابعك بغدادی حین فتحنده قوللاندیغی محاصره طوپلرندن ایمش . انجق اطرافنده‌کی پرمقلق طرزنده موضوع زنجیرك اوزرنده برچوق ستمه باغلری بولنمسی نظر دقت وتعجبمی جلب ایلدی . یانمده بولنان ذاتدن سببنی صوردم . خلقك بوطوپی تقدیس ایله زیارتنه کلوب مناجات وحتی بعض قادینلرك یکی طوغان چوجقلرینی بورایه کتوره‌رك طوپك آغزندن ایچری صوقوب اطرافنی طواف ایله طول عمری ایچون دعا ایتدکلرینی بیلدیردی !

بغدادده برمدت اقامت مجبوریتنده بولنانلر مطلقا بنه‌جك برحیوانه محتاجدرلر. بناءً علیه بن ده برآت تدارك ایتمك ایستدیکم حالده کوزل دینه‌جك برعرب آتی بولمق قابل اولمدی . واقعا اهالیدن کوزل آت صاحبی اولمقله مشتهر بولنانلرك آخورلرنده اصیل وفقط چکین بر طاقم قصراقلرله برقاچ آت وطای بولنور ایسه‌ده بغدادك جسامت وشهرتنه نسبتله هیچ مشابهه‌سنده‌در . بوحیوان ندرتنك سبب وعلتنی صوردم :

« کوزل آت بولنمامسنه هندستانه حیوان سوق واخراجنك ممنوعیتی

[١] وان والیسی سابق ناظم پاشادر

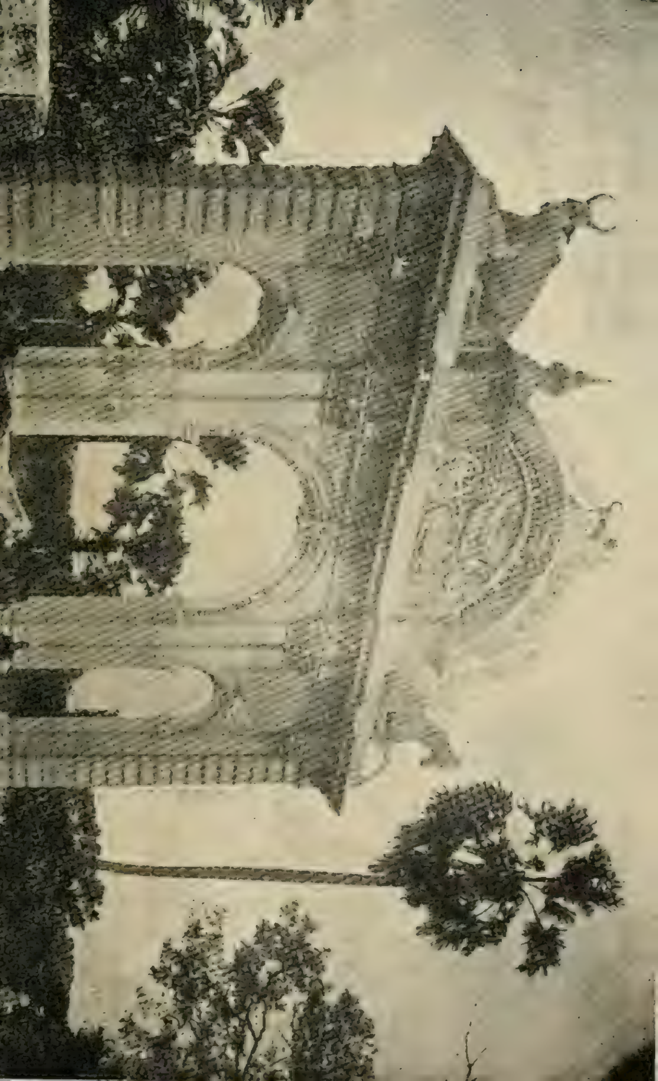

سبب اولمشدر . چونکه وقتیله بوتجارتله اشتغال ایدر بر طاقم زنکین جانبازلر وار ایدی . بونلرك کرخ جهتنده متعدد وجسیم آخورلری اولوب هرسنه شمر عشیرتنك کتوردیکی یوزلرجه حیوانانی اشترا ایدرك اوآخورلرده حفظ وتربیه ایلرلر ایدی . مملکتده آت اشتراسنه طالب اولنلر بوآخورلره مراجعتله بکندکلرینی سچوب آلورلر وحیوان صاتمق استیانلرده ینه بو آخور صاحبلرینه صاتارلر ایدی . الحاصل بغدادك کرخ جهتی جسیم بر آت بازاری ایدی . هندستانه حیوان اخراجی ممنوعیتی بوزنکین جانبازلرك معاملاتنی یالکز مملکت داخلنده آلم صاتمه حصر وقصر ایتدی. بوایسه ادارهلرینه کافی اولمدیغندن اللرندهکی حیوانلری صاتهرق دفع ایلدکدن صکره آرتق شمرلیلردن حیوان اشترا ایتمز اولدیلر. شمرلیلرده یتشدیردکاری آت وطایلری قولایلقله فروخت ایده بیلهجك بر بازار بولهمدقلرندن ناشی بردها بغداده کلیتلو حیوان کتورمدیلر . هله بر روایته کوره عشائر ایچنده طوغان حیوانلرك عربلر یالکز دیشیلرینی حفظ ایدوب ارککلرینی اتلافه باشلامشلر ایمش . واقعا بدویلر اصیل اولان قصراقلرندن ایکی منفعت بکلرلر. بری بو قصراقلرك کونلرجه الغار کیتمکه متحمل اولمسی ودیکری بونلردن حاصل اولان طایلری صاتوب استفاده ایلمسیدر . قصراقلرندن بشقه آت بسلمزلر. طایلری صاتهمینجه بسلمك کلفتندن قورتلمق ایچون تلف ایلدکلری روایتی صحیح اولسه کرکدر . معهذا بوممنوعیت حیوان اخراج ایدلمامسی مقصدینه خدمت ایدیورمی ؟ خیر . ینه بعض آدملر چوللره کیدوب عربانده بوله بیلدکلری آت وطایلری یوق بهاسنه اشترا ایدرك ایران حدودندن ایچری نقلدن صکره (محمره)دن واپورلرهارکاباً هندستانه کوتورمکدهدرلر . شوحالدن اکلاشیلهجغی وجهله مملکت بومسئلهده اوچ درلو خساردیده اولیور . برنجیسی عربانك اولکی کبی جنس حیوان یتشدیرمك خصوصنه اعتنا اهتمامسی وایکنجیسی کرخك جسیم ومشهور آت بازارنده ایدیلان معاملهٔ بیع وشرانك تعطیلی یوزندن برصنف خلقك امرمعیشتنه خلل کلمسی واوچنجیسی حکومتك استحصال ایلدیکی کلیتلو رسومك ضایع اولمسیدر . »

جوابنی آلدم وبر آرالق کرخ جهتندهکی معطل آخورلری کیدوب کورهرك جسامت وکثرتلرینه نظراً فیالحقیقهشوممنوعیتله اهمیتلی برداد وستدهخلل کتورلمش

اولدیغنی اکلادم . مؤخراً هندستانه حیوان نقلی ایچون بعض قیود وشروط ایله مأذونیت ویرلمش ایسه‌ده‌زنکین جانبازلر اووقت آخورلرینی طاغتمش وسرمایه‌لرینی بشقه معامله‌ٔ تجاریه‌یه حصر ایلمش اولدقلرندن او مهم آت بازارینی یکیدن جانلاندیرمق ایچه وقته محتاجدر .

کوزل آت تدارك ایده بیلمکدن امیدمی کسه‌رك برباغز (عنزه) آتی بولدم آلدم. عنزه حیوانلری‌ده غایت کوزلدر . فقط صغیر قطعه‌ده اولورلر .

کاظمیه

تشرین اولك یدنجی‌بازار ایرتسی کونی‌عشر محرم ایدی . ایرانیلرك امام‌موسی الکاظم حضرتلرینك تربهٔ شریفه‌لری‌صحنه‌سنده اجرا ایلدکلری ماتمی کورمك‌اوزره بعض ذوات ایله برابر (کاظمیه) قصبه‌سنه کیتدك . حضرت امامك مرقد مبارکلری جامعك درونده‌در . هم تربه وهم‌ده جامع شریف اولان بوبنای جسیم ایله‌درت عدد مناره‌سی مربع‌الشکل غایت‌واسع ومرمر دوشه‌لی برحولینك اورته‌سنده‌واقع اولوب عرب وعجم‌صنایع معماریه‌سنی حاوی‌ودرون وبیرونی فوق‌العاده مزیندر . حولینك درت‌طرفی زوار وخدمه وسائره‌نك اقامتلرینه مخصوص اوطه‌لرله‌محاطدر. تربه‌نك یوکسك وجسیم اولان اورته قبه‌سنك اوزری ومناره‌لرك تپه‌لری آلتون قاپلامه‌لی طوغله‌دندر . بوقبه‌نك جوانب اربعه‌سی صغیرقبه‌لرله متعدد انجه دیرکلر اوزرنده سچاقدر . کرك دیرکلر وکرك سچاقلرك طوانی ایله قبه‌لرك درونی نیجه بیك انجه تخته وآینه پارچه‌لریله ایشلنمشدر . مناره شرفه‌لرینك اوزرنده دائراً مادار انجه ومذهب دیرکلرله سچاق واردر . اوکیجه کاظمیه قصبه‌سنده قاله‌رق ماتمی سیر ایتدك . رسم وآیین ماتمه اشتراك ایدن شیعی‌المذهب عربلرله قاریلرینك کثرتی شایان تعجب راده‌ده ایدی .

نفس بغدادده مشهور زیارتکاه اوله‌رق شیخ عبدالقادر کیلانی حضرتلرینك ومنهدم قلعه داخلنده ومحلات خارجنده شیخ عمرسهروردی وقارشو یقه‌ده شیخ معروف کرخی حضرتلرینك وبونلردن بشقه امام احمد حنبلی وشیخ شبلی وسریٔ

سقطی وسید ابوالحسن علی کبی برچوق مظنۀ کرامك وهارون الرشیدك زوجه‌سی ست زبیده‌نك تربه‌لری واردر. بوزیارتکاهلرك الڭ مزین ومعموری شیخ عبدالقادر کیلانی حضرتلرینك مرقد وجامع شریفلریدر . پك زیاده اولان اوقاف وعقارندن بشقه هندلی وبخارالی زوار طرفلرندن کلیتلو آقچه وهدیه‌لر کتوریلور .

اقبال الدوله

هندستان برنسلرندن اولوب اللی سنه‌دنبرو بغداده هجرتله اختیار اقامت ایتمش اولان مشهور (اقبال الدوله) یی کورمك بغداد سیاحتی تفرعاتندن اولمغله برکون مرکز متصرفی ناظم بك ودفتردار حسن رضا افندی ایله برابر بوذاتك شط اوزرنده و (باب الشرقی) جوارنده واقع ساحلخانه‌سنه کیدرك کندوسیله ملاقات ایلدم . یتمش یاشنی تجاوز ایتمش براختیار ایدی . بونکله برابر قوهٔ فکریه‌سی یرنده غایت خوش صحبت ولطائف کو ایدی . ثروتنه بر حد ودرجه تعیینی ممکن اولمدیغی ومخزنده صندوقلر طولوسی نقود ومجوهراتندن ماعدا انکلتره بانقه‌سنده یکرمی بش میلیون لیراسی بولندیغی حالده خست ودناءتنك درجه‌سی‌ده اونسبتده قابل تعریف دکل ایدی . زیرا اللی سنه‌دنبرو کندوسنه وطن ثانی اتخاذ ایلدیکی بغدادده خیر وحسناته دائر بر آقچه صرف ایتدیکنی بیلن یوقدر . حالبوکه متصرف اولدیغی کلیتلو املاکی یوزندن شونی بونی ازعاج قصدیله آچدیغی دعوالردن طولانی اووقاتلره وشوکا بوکا برچوق پاره وهدیه‌لر ویرمسنه خستی مانع اولمز ایدی . باخصوص بر میراث یدینك طالقاوغنه ایده‌بیله‌جکی خام تکالیف قبیلندن بر مناسبتسزلك اجرا ایتدیرمك ایچون اوچ بش یوزلیرا بردن صرف ایلدیکی چوق اولور ایدی . خانه‌سی متعدد جاریه‌لرله مملو اولوب هیچ برینی سوقاغه چیقارمز وهیچ کیمسه‌نك حرمیله کوروشدیرمز ایدی . برمدت صکره بن‌دها بغدادده ایکن بلاوارث وفات ایتدی . کندوسی انکلیز تبعه‌سندن اولمغله بالطبع ترکه‌سنه انکلیز قونسلوسخانه‌سی وضع ید ایلدی .

بغدادك اطرافيله بعض ملحقاتی

بيك اوچيوز برسنه‌سی تشرين ثانيسنك اوزيدنجی بازار كونی كربلايه متوجهاً بغداددن حركت ايلدم. كرخ جهتنده برساعت ايلروده (خر) ديدكلری محلده فيضان زمانلری برصو حاصل اولوب شطه جريان ايدر. بوصويك اوزرنده دوبه‌دن برصغير كوپری واردر كه بلديه طرفندن بر ملتزمه ويريلور. ملتزم ده كچن يولجيلردن تعرفه‌سی وجهله بر مروريه رسمی آلور. فيضان موسمی اولمامق حسبيله دره قوريمش وكوپرينك دوبه‌لری بركناره چكلمش ايدی. بالطبع دره‌نك قوريمش اولان يتاغندن كچدك. اوبر طرفده بولنان ملتزمك آدملری يانمزه كلوب كوپری پاره‌سی استديلر. دره‌نك صوسزلغندن ناشی يرندن قالديرلمش اولان بر كوپرينك اوزرندن كچميان يولجيلردن كوپری پاره‌سی آلنمسی غرائبدن ايدی.

اوچ ساعت ايلروده (ازاد خان) اسمنده بر خان خرابه‌سنه وبر ساعت صكره (محموديه) ناحيه‌سی مركزينه واصل اوله‌رق براز استراحت وقهوه آلتی ايتدكدن صكره اوچ ساعت دها ايلروده (اسكندريه) خانه كلوب كيجه اوراده قالدق. اثنای راهده بسيط وخالی اولان زمينك بعض محللرنده بيوجك كول كبی صولر كورونمكده وحتی كولك اورته‌سنده يوكسك يرلرك اطه كبی صوده عكسی مشاهده اولنمقده ايدی. مكر بو كورينان كوللر چوللره مخصوص (سراب) دنيلان عكس ضيادن عبارت ايمش. تقرب ايدلدكجه خيال كبی محو اولدی.

بو موسم چول طريقيله حجدن عودت زمانی اولديغنه بناءً يول اوزرنده وخانلرده عرب وعجم وكردوتاتار وهندلی وبخارالی اقوام مختلفه‌دن مركب ومتعدد حجاج قافله‌لرينه تصادف ايتمكده ايدك. بو حجاج يولده كيدر ايكن هر قافله‌نك رئيسی وياخود شيخی طرفندن ويريلان اشارت اوزرينه بش اون دقيقه‌ده بر كره جهر ايله براغزدن صلواة شريفه كتورمكده ايديلر.

او كيجه بزمله برابر (اسكندريه) خاننده قالمش اولان بر طاقم قاره باباقلی حاجيلرك غريب بر طرزده نماز قيلمقده اولدقلرينی مشاهده ايلدم. شويله‌كه: خلك حوليسی اورته‌سنده بر سدك اوزرنده اقشام نمازی قيلار ايكن اللرينی ايكی يانلرينه صاليويردرك اطرافه باقمقده وحتی صو طاشيان سقايه قربه‌سنی فلان محله بوشالتمسنی اللريله ارائه ايتمك وياخود رفيقلرندن برينه يركوسترمك

کبی اشارتلر ایلمکده ایدیلر . بویله اطرافنه باقه‌رق ورموز واشارت ایدرك امور دنیویه ایله مشغول اولنلری هنوز نمازه شروع ایتمامشلر ظن ایدیور ایدم . متعاقباً رکوع وسجوده واردقلرینی کورنجه نمازده اولدقلرینی آکلادم .

مسیب

ایرتسی کونی علی السحر اسکندریه خانندن حرکتله ایکی ساعتده مسیبه مواصلت ایلدك . (مسیب) کربلا سنجاغنه تابع وفرات اوزرنده واقع بر ناحیه مرکزیدر. مملکت فراتك صول یقه‌سنده ایسه‌ده قارشو طرفده‌ده بر محله‌سی وایکی ساحل بیننده امثالی کبی دوبه اوزرینه یاپلمش اخشاب کوپریسی واردر . فرات اوزرنده آغاجدن معمول مختلف جسامتده و یلکن کورك استعمال ایدر قایقلر کوریلور. بو قایقلرك بیوکلرینه (طراده) وکوچکلرینه (ساقیه) دیرلر . بغداده‌کی قوفه‌لردن فرات نهرنده‌ده بولنور ایسه‌ده آزدر. فراتك ایکی ساحلی دجله کبی بر طاقم قریه‌لر وخورمالقلرایله معموردر . بغداد ایله مسیب آره‌سنده‌کی چولده یالکز (خر) و (محمودیه) ایله (مسیب) ك اطرافی مزروع و قصور اراضی خالیدر . بین النهرین بواراضیٔ خالیه‌نك وقتیله هر جهتی مزروع اولدیغی آثاری موجود ومشهود بولنان جسیم قناللردن آکلاشیلیور. بو قناللر الیوم قوم‌ایله طولوب متروك قالمشدر . مسیبده براز استراحتدن صکره کوپریدن قارشو یقه‌یه کچرك اوچ ساعت ایلروده بر خان خرابه‌سنده قهوه آلتی ایتدك و ایکی ساعت دها یول کیدرك بش ساعتده (کربلا) یه واصل اولدق .

کربلا

(کربلا) سکنه‌سنك همان کافه‌سی شیعی المذهب وقسم‌اعظمی ایرانیلردن مرکبدر. بونلردن بشقه هر سنه ایراندن کلیتلو زوار کلور کیدر . اون بش یکرمی سنه مقدم مملکتك توسیعنه تشبث اوله‌رق محلات عتیقه‌نك خارجنه سوقاقلری واسع ومنتظم برمحله احداث وحکومت قوناغی بومحلهٔ جدیده‌نك منتهاسنه انشا ایدلمشدر. محلات عتیقه‌نك سوقاقلری بك‌طار اولدیغی کبی خانه‌لرینك سوقاغه ناظر پنجره‌لری یوقدر . مملکتك چارسوسی کارکیر کمرلی واصنافك چوغی ایرانلیدر . عادی

قهوه‌خانه‌لردن بشقه شهرك بر میدانده بعض کیمسه‌لر طوغله‌دن برقهوه اوجاغی انشا ایدرك اچیقده قهوه وچای صاتارلر . محلات عتیقه سوقاقلرینك طارلغندن بشقه نظافتدن محرومیتی نظر تأسفله کوریلور وتعفندن کچلمز . کربلایه (حسینیه) اسمنده جسیم بر قنال ایله فراتدن صو کلور وموسمنه کوره بوقنالده بیوك قایقلر ایشلر . کربلانك بو جهتنده اراضی مزروع ومعموردر وقنال بویی خورمالقلری بریچق ساعت قدر امتداد ایدر .

مواصلتمزك ایرتسی صالی کونی رئیس شهدا وسبط رسول کبریا (امام حسین) رضی الله عنه حضرتلریله (امام عباس) رضی الله عنه حضرتلرینك تربۀ شریفه‌لرینی زیارت ایلدم . امام حسین رضی الله عنه حضرتلرینك تربۀ شریفه‌لری امام موسی الکاظم حضرتلرینك بالاده تعریف اولنان تربه‌لرینك عینی ایسه‌ده اندن دها مکلفدر . مثلا قپولری کاملاً التون وکموش قاپلامه اوله‌رق اوزرلرنده قبارتمه آیات قرآنیه یازیلی کتابه‌لر وکموش چیویلرك باشلرنده عقیق یمانی وسائر ذیقیمت طاشلر واردر . تربه داخلنده غایت بیوك و مکلف آویزه‌لر وقبه‌نك اطرافنده التون وکموش لوحه‌لره یازلمش مرثیه‌لر معلقدر. دیوارلرك برقسمی(یشیم) دنیلان طاشدن وزمینی رنکلی مرمردندر . مرقد شریفك اوزرنده التون وکموشدن معمول قبه‌لی بر شبکه اولوب درونده‌کی صندوقه سیاه پوشیده‌لیدر. شبکه‌نك برقپوسی اولدیغندن کلیددار سید جواد افندی مرعی الخاطر اولان زواره بو قپویی آچه‌رق برلکده صندوقه‌نك یانینه دخول ایله دعا ایدر . سید جواد افندی بوفقیره‌ده ابراز حرمت ورعایتله اوبولده زیارت شرفنه نائلیتمه دلالت ایتدی وایام ماتمده شبکه وصندوقه‌نك اوزرینه وضعی معتاد اولان سیاه اورتودن تبرکاً بر پارچه اهدا ایلدی . تربۀ شریفه‌نك قبه‌سیله مناره‌لرینك علملرنده دائمی صورتده برر سیاه سنجاق معلقدر. تربۀ شریفه درونده بر چوق آخوندلر وعظ ایدر وزوارك کیمسی بلند آواز ایله مرثیه اوقور وکیمسی بکا وفریاد ایلر . واقعا اثنای زیارتده وقعۀ جکر سوز کربلا خاطره کلوبده متأثر ودلخون اولمامق قابل دکلدر . تربه‌نك حوالیسی دیدیکمز صحنه‌ده برطاقم کهربا وعقیق ونجف طاشلری صاتیجی وتسبیحجی دکانلری واردر. بر چوق عرب قاریلری‌ده خورما یپراغندن یاپلمش حصیر یلپازه‌لر صاتارلر .

شیعیلرک کربلایه کلیتلو جنازه نقل ودفن ایلدکلری معلومدر . بناءً علیه صحنه‌نك درت طرفنده‌کی اوطه‌لرك بك چوغنده هند وایران پرنسلرینك مزارلری واردر . آحاد جنازه‌لری قیل چوال صاریلی تابوتلر ایچنده کلور وصحنه‌نك آلتنده مغاره‌لر اولدیغندن بو جنازه‌لر اولا تربه درونه کتوریله‌رك مرقد شریفك اطرافنده طولاشدیرلدقدن صکره او مغاره‌لره وضع اولنور . مغاره‌لر هر نه قدر واسع وجسیم ایسه‌ده هر سنه کتوریلان جنازه‌لرك کثرتنه مبنی اوچ بش سنه‌ده برکره تخلیه‌سنه لزوم کوریلور واخراج ایدیلان کمیکلر حطب یرینه کلخنلرده یاقلمق اوزره حماملر طرفندن صاتون آلنور ایمش .

امام عباس رضی الله عنه حضرتلرینك تربهٔ سعادتلری دیکرلرینك رسمنده ایسه‌ده التونو کموش ایله مصنوع اولمیوب متنوع چیچك رسملریله مزین وملون کاشی دنیلان ایران کاری طوغله‌دندر .

تشرین ثانینك یکرمنجی چهارشنبه صباحی سوقاقده برکورلتی ایشیده‌رك اویاندم. مسافر اولدیغم خانه‌نك سوقاغه ناظر پنجره‌سی اولمیوب فقط بالقون کبی بر یره آچیلور قپوسی وار ایدی . بو قپویی آچه‌رق سوقاغه باقدم. قرق اللی قدر بدوی عربلر اللرنده تفنك وقلنج وقلقان ایله (مفاعلن فعولن) وزننده برعباره‌یی تکرار ایدرك وجمناستیق آدیم طرزنده طوردقلری یرده صچرار کبی یوریه‌رك کتمکده ایدیلر. اوکلرنده حیوان اوزرنده الی مزراقلی برده شیخلری وار ایدی. بوشیخ بعضاً آتك باشنی چکوب طوردقجه عربلرده طورمقده ایسه‌لرده طوردقلری مدتجه کاه ایلرویه وکاه کیرویه توجه وحرکت ایدرك صچرامه‌نك وسویلدکلری عباره‌نك اصول وآهنکنی بوزمامقده ایدیلر . بونلر چکوب کیتدکدن صکره دیکر فرقه عربلر عینی طرزده صچرایوب باغراراق طاقم طاقم مرور ایتدیلر . بونمایشك نه اولدیغنی وبوعربلرك بویله فرقه فرقه نره‌دن کلوب نره‌یه کیتدکلرینی خانه صاحبندن سؤال ایلدم . « مشاهیر شجعان عربدن (حر) نام ذاتك شهر جوارنده واقع تربه‌سنك بوکون زیارت کونیدر . اطرافده‌کی قبائل عرب بویله طاقم طاقم زیارتنه کیدرلر . عربلرك سویلدکلری عباره شیخلرینك شهرتی ویاخود مدح وثناسی مشعردر . شو صورتله شیخلرینك شهرت ومدحنی ذکر ایدرك صچرامه‌لرینه بین العرب

(حوسه) تعبیر اولنور . شنلك وزيارت ودوكون كبی شیلرده بووجهله اعلان مسرت ایلمك عادتلری اقتضاسندندر » دیدی .

رزازه وشفاثیه

اوكون ساعت آلتی راده‌لرنده حكومتدن درت ضبطیه ودیون عمومیه اداره‌سندن برقاچ قوجی الەرق شامیه چولنده واقع (شفاثیه) مملحه‌سنی كورمك اوزره كربلادن حركت ایلدم . اوچبچق ساعت ایلروده (رزازه) اسمنده‌قامشدن یاپلش یوز قدر خانەیی حاوی بر عرب قریه‌سنه كلدك . بوراسی (عنزه) عشیرتی مشایخندن (فهد) نام ذاتك چفتلكی ومقر اقامتیدر . كندوسنه حكومت سنیه جانبندن بكلك عنوانی ویرلمشدر . فهد بك برالشام طرفلرنده ایمش . ماجد اسمنده بروكیلی بزی استقبال ایدرك اوكیجه اوراده مهمان ایلدی .

قبائل بدویه‌نك بر شیخی بولندیغی كبی هر قبیله متعدد فرقه‌لره منقسم اولەرق هرفرقه‌نك‌ده(عجید)تسمیه اولنوربررئیسی‌واردر. (شلفه) دیدكلری‌قصه مزراغی استعماله مقتدر اولنلر (عجید) اولور .

بدویلر بیننده تشریفات یوقدر . شیخلرینی ساده‌جه‌كندو اسملریله (فلان)دیو چاغریرلر . یالكز الفاظ تعظیمیه‌دن اولمق اوزره (یامحفوظ) دیو خطاب ایدرلر وشیخلری افراد عربدن برینی چاغردقده اوعرب (عونك) دیو جواب ویرر .

(منتفك) عشیرتنك عربلری جیم حرفنی یاكبی تلفظ ایدرلر . بونلر (یوق) معناسنه‌اولان (لا) ادات نفیینی اصلا قوللانمزلر . هیچ برشی ایچون یوق دییوب (سن صاغ اول) ویاخود (عمرك اوزون اولسون) كبی تعبیرلرله یوق معناسنی افاده ایدرلر .

(رزازه) ده‌اقشام اوزری اطرافی تماشا ایله استراحت ایتمكده ایكن كویك خارجنده برقاچ عربك بردوەنك آردی صره قوشمقده ودوه‌یه تقرب ایتدكجه اللرنده‌كی دكنكلرله باشنه اورمقده اولدقلرینی كوروب ماجدن سببنی صوردم . « بودوه حج اولمش » جوابنی ویردی . حج اولمەنك تعریفنی رجا ایتدم . « دوه حج اولنجه بولندیغی محلی وارقداشلرینی ترك ایدرك فرار وبشقه بر قافله‌یه التحاق

ایلر . باغلامقله ضبط اولنمز . ایشته بویله باشنه اوره اوره سرسم ایدرلر . اوتق گیده‌مز » دیدی . حاجی دوه‌سنی بیلور ایدم . دوه حاجیسنی ده بوراده اوگرندم ! . .

گیجه درونده یاتدیغم قامش صریفه‌نك طواندن یوزمه کوزمه بوق کبی بر نوع اینجه توزلرله صو داملەلری دوکلمکده ایدی . اویقو اویومق قابل اولەمدی . شفقدن پك چوق اول قالقوب یولمزه گیتمك اوزره ارقداشلریمی اویاندیردم . ضبطیه‌لرمز شفاثیه‌نك یولنی بیلمیورلر ایمش . یولی کوسترمك اوزره کویدن (نصاب) اسمنده برعرب ویردیلر .

ماجد ایله اقشامدن طوز قچاقچیلرینه دائر مباحثه ایلدیکمز صره‌ده کندی عشیرتنك بویله نامشروع ایشلرده بولنمدیغنی وحتی شفاثیه مملحه‌سنك نره‌ده اولدیغنی بیلمدکلرینی سویلمش ودها غریبی اثبات مدعا ایچون بزه یدیردیکی یمکاره طوز قویمامش ایکن ایرتسی کونی رفاقتمزه ویردیکی عربه شفاثیه یولنی کندوسنك تعریف وارائه ایتمسی طوغریسی عربلرك ذکاوت فطریه‌لریله نسبت قبول ایتمز تناقضدن وعادتا احمقلقدن ایدی .

رزازه‌دن حرکت ایتدك . دلیلمز اولان نصاب آلتمش بش یاشنده اوزون بویلی وخفیف اللحیه برعرب ایدی . پیاده اوله‌رق اوکمزه دوشدی . اورته‌لق هنوز آغارمامش وهوا شدتلی صغوق ورطوبتلی ایدی . شفاثیه مملحه‌سی جسیم بر کول اولمغله اورادن حاصل اولان دومان قراکلغه انضمام ایدرك اون آدیم ایلروسی کوروٚنمز اولدیغی حالده نصاب یولی شاشیرمدی . اوچ ساعت بو حالده کیتدك . بعده کونش طوغدی ودومان یواش یواش یوکسلوب برچاریك ایلروده مملحه بیوك بر دکز کبی کوروندی .

مملحه‌یی معاینه‌دن صکره ساعت آلتی بچقده اورادن حرکتله اوچ ساعتده رزازه‌یه‌وبر ساعت استراحتدن صکره اذان وقتی کربلایه عودت ومواصلت ایلدم .

—

امام حسین رضی الله تعالی عنه حضرتلرینك تربهٔ سعادتلرینه هند وایراندن کلیتلو ذیقیمت اشیا ومجوهرات اهدا وارسال اولندیغی معلومدر . بونلر تربه داخلنده

واقع خزینه اوطه‌سنده محفوظدر . تشرین ثانینك یکرمی ایکنجی جمعه کونی بغداده عودت ایچون کربلادن حرکت ایتمزدن اول خزینه‌نك کورلمسی ممکن ایسه ارائه‌سنی رجا ایله کلیددار سید جواد افندی‌یه خبر کوندردم . موافقت ایلمکله ساعت بشده سید جواد افندینك تربهٔ شریفه صحنه‌سنده‌کی اوطه‌سنه کیتدم . اوکه دوشرك اولا صحنه‌ده واقع اوطه‌لردن برینك قپوسنی آچوب « ایشته بوراده قالیچه‌لر محفوظدر » دیدی . ایچری کیردم ایسه‌ده اوطه قرانلق اولمغله قالیچه‌لرك طوپ طوپ رافلرده طوردیغنی تخمین ایله اکلادم. فقط برشی کوره‌مدم . اورادن چیقوب تربهٔ شریفه‌نك ایچنه کیردك . بوراده‌ده جسیم مفتاحلرله وکمال مشکلات ایله بر قپو آچه‌رق بر قرانلق اوطه‌نك دها ایچنه داخل اولدق . بر کنارده ایکی بیوك تخته صندوق طوریور ایدی . « ایشته بونلر کاملاً آلتون وکموش ومجوهرات ایله مملودر . اوزرلری‌ده بغداد اوقاف محاسبه‌جیسیله بنم طرفمدن مشترکاً مهرلیدر . » دیدی ! دیکر آچیق برصندوق دها ارائه ایدرك « بونده‌ده بعض صرمه ایشلمه‌لی والتون علملی بیراق وسائر اسباب تزیینات ایله شبکه‌نك پرده‌لری واردر » دیو اهمیتسز برقاچ پارچه شی کوسترنجه بلا اختیار کولمکه باشلادم . بن ایسه مشاهده ایده‌جکم کوزل شیلرك شایان ذکر اولملرینی قید واشارت ایچون اله بر جزؤدان ایله بر قورشون قلمی آلمشیدم . کویا صندوقلرك برنده اولوب اولمدیغنی تحقیقه کلمشم کبی آدمجکز اختیار زحمتله بکا برقاچ قپالو صندوق کوستریور ایدی !

بو وسیله ایله تربهٔ شریفه‌یی برده‌ها زیارت شرفنه نائل اولدقدن صکره خیمه‌کاه حضرت امامی‌ده زیارتله سید جواد افندی‌یه وداع ایدرك ساعت آلتیده کربلادن حرکت واون برده مسیبك قارشوبقه‌سنده‌کی محله‌ده واقع بکتاشی تکیه‌سنه اینوب کیجه اوراده بیتوتت ایلدم . ایرتسی صباحی ساعت برده حرکتله اون ایکی ساعتده بغداده مواصلت اولندی .

طاق کسری

سلمان پاك رضی الله عنه حضرتلرینك تربهٔ شریفه‌لریله مشهور (طاق کسری) یعنی قدیم آملوك ساسانیه‌نك مرکز اداره‌سی اولان (مداین) خرابه‌سی بغداددن آلتی ساعت اشاغی دجله اوزرنده‌در . کوروب زیارت ایتمك اوزره ایکی ارقداشله

کانون اولك يدنجی جمعه ايرتسی آقشامی (لنج) قومپانيه‌سنك بصره‌يه كيدن بر وابورينه راكباً كيجه ساعت درتده بغداددن حركت ايلدك. حسب الموسم دجله‌نك صولری آز ايدی . بر بچق ساعت قدر يول كيتدكدن صكره (غراره) دنيلان محل پيشكاهنده وابور قومه اوطوردی .

برعارضه‌يه اوغرامقسزين طوغری كيدلسه طاق كسرايه كيجه ساعت اونده واريله‌جق ايدی. ساعت اون ايكيده صباح اولديغی جهتله ايكی ساعت قدر خالی چولده قراكلقده و آيازده بكله‌مك لازم كلديكندن يولده نه قدر كجيكلسه او قدر ايشمزه كله‌جك وحتی وابورده براز اويقو كسديرمك بيله ممكن اوله‌جق ايدی. بناءً عليه وابورك اوطورمسنه ممنون اولدم. لكن وابوری قورتارمق ايچون اطرافه آتدقلری تيمورلرله زنجيرلرك وطائفه‌لرك كورلتيسندن كوزمی قپامق ممكن اولمدی . برساعت صكره قومدن قورتلدق وساعت اون برده طاق كسری پيشكاهنه واصل اولدق . بورايه وابور اوغرامز ايكن قپودانی بالخاصه طوروب بزی قره‌يه چيقاره‌جغنی وعد ايلمسی اوزرينه وابوره بنمشيدك. كندوسی غايت نازك و مكرم بر آدم ايدی. برچوق عزت واكرام ايلمكله برابر وعدی وجهله طاق كسرانك اوكنده طوردی وفلكه‌سيله بزی قره‌يه چيقاردی .

دجله‌نك صول يقه‌سنده بولنان بومحل هر نه قدر خالی چولدن عبارت ايسه‌ده ناحيه مركزی اعتبار اولنه‌رق برده مدير بولنديرلمقده‌در . صباحه دها ايكی ساعت وقت اولمغله برابر روزكار سردجه اسمكده ايدی. براز ايلروده كورينان مدير قوناغنه قدر كيدوب قپويی آچديرارق اوراده بارندق وطلوع شمسدن صكره سلمان پاك حضرتلرينك تربه‌سيله ايوان كسرايی زيارت ايلدك .

تربه‌عادی وخراب بركلبه‌دن عبارت ايدی . ايوان كسری طوغله‌دن ياپلمش غايت جسيم بربنادر، وسطنده يتمش بش قدم ارتفاعنده وقرق قدم عرضنده برطاق واردركه درت ساعتلك مسافه‌دن كورينور. ديوارلرك (صندال)ديدكلری رايحه‌لی آغاجدن معمول حطيللری اليوم آبنوس حالنی كسب ايتمشدر . ولادت پر ميمنت حضرت بنويده چاتلامش اولان محلی باقی ومشهوددر. بو ايوانك اطرافنده (مداين) خرابه‌لرينك آثاری موجود ايدی. خرابه‌لر ميانه‌نده (موزايق) ايشلدكلری صغير ورنكلی طاش پارچه‌لری بولدم .

طاق کسرادن براً عودت ایتمك اوزره بغداددن حین حرکتمزده حیوانلرمزله قهوه آلتیمزی اصمارلامشیدق . ساعت درتده کلدیلر . بعد الطعام یدی بچقده حرکت ایلدك . ایکی بچق ساعت ایلروده دجله‌یه منصب اولان انهار جسیمه‌دن (دیاله) نهرینی قایقلرله کچوب غروب شمس ایله برابر بغداده واصل اولدق .

—

صیجاق مملکتلرده وباخصوص بغدادده غروب شمس غایت لطیف وشایان تماشادر . اقشام اوستی ساعت اون بردن یارمه قدر بر بچق ساعت مدتده افق غربی بیك درلو الوان واشکال دلفریب پیدا ایدر وافقده کورینان خورما اغاجلری مختلف رنکده اطلس قماش حالنی کسب ایدن وجه سما اوزرینه سوزنی ایشلنمش ظن اولنور وبعد الغروب افقك ضیاسی فجر شمالی طرزنده بتون کوك یوزینه برلطیف رنك ویرر .

فخامه

بغدادده مشرف اولوب بك چوق نوازش و التفاتی کوردیکم کاظم پاشا بغدادك اوست طرفنده ایکی ساعت مسافه‌ده واقع (فخامه) نام محلده بر چفتلکه متصرفدر . آره صره اورایه کیدرك بر قاچ هفته اقامت ایدر . احباسندن بعضلریله بوفقیری فخامه‌یه دعوت ایتمکله کانون اولك یکرمی یدنجی کونی ایلك دفعه‌اوله‌رق عزیمت وایکی کیجه قالوب عودت ایلدم . اعشار ناظری عزیز افندی ودفتردار حسن رضا افندی ومکتوبجی رأفت بك وحله متصرف سابقی رشید پاشا ونجیب وبهجت وعزیز بکلر وبیکباشی رائف افندی وصندوق امین سابقی عبدالله افندی اوراده ایدیلر . کچوردیکمز لطیف زمانك یاد دائمیسی باقیدر .

حله

بیك اوچ یوز ایکی سنهٔ رومیه‌سی مارتنك برنجی جمعه ایرتسی کونی (حله) یه متوجهاً بغداددن حرکت ایلدم . حله طریقی کربلایه کیدر ایکن کچدیکم مسیب طریقی ایسه‌ده مسیبه وارمقسزین (اسکندریه) خانندن صول جهته آیریلور .

آقشامی اسکندریه خانه مواصلتله کیجه ینه اوراده قالدم . بودفعه یاندیغم

اوطه‌ده يراسه قوشلرى طولو ايدى . سكز اون دانه‌سى بردن اوطه‌نك ايچنده طولاشوب يوزمه كوزمه چارپمغه باشلاديلر. بونلرى اوطه‌دن طيشارى دفع ايله كيروب چيقدقلرى دليكلره غزته ويز پارچه‌لرى طيقاينجه‌يه قدر باشمه حال كلدى . يراسه بلاسنه نهايت ويردكدن صكره ياتدم ايسه‌ده بو حوالى مارت بدايتنده مايس كبى صيجاق اولمغله برطاقم موزيات وحشرات اياقلانديغندن بنانك ايچندن قوربغه ويلان سسلرى كلمكه وديوارلرده مختلف النوع سياه بوجكلر كزمكه باشلادى. الحاصل سفينهٔ نوحه مشابه اولان بواوطه‌ده اويقو اويومق قابل اولمدى. ايرتسى كونى اورادن حركتله اوچ ساعت كيتدكدن صكره يول اوزرنده چادر آلتنده قهوه آلتى ايدوب ايكى ساعت دها ايلروده (محاول) خانته كله‌رك بر از استراحت ايلدم . اسكندريه خانندن محاول خاننه قدر بش ومحاولدن حله‌يه قدرده اوچ ساعتلك مسافه‌در .

برمديرلك مركزى اولان (محاول) جاده‌دن بر ساعت ايچروده صول طرفده قالور. محاول خانندن حله‌يه كيدر ايكن (بابل) خرابه‌سى طريقك صاغ جهتنده‌در. حله‌يه كيرمزدن اول بو خرابه‌يى كورمك اوزره او جهته توجه ايلدم ايسه ده اراضئ مزروعه‌يى اسقا ايدن خرقلردن كچمك قابل اولمدى. ينه جاده‌يه رجعت ايدرك ايكندى‌دن صكره حله‌يه واصل اولدم ،

(حله) فرات نهرى اوزرنده مهم بر متصرفلقدر. حله شهرى [١] نهرك ايكى ساحلنه منقسم اولمغله اره يرده امثالى كبى اخشاب كوپرى واردر . بر قاچ سنه‌دن برو فراتك صوى اوست طرفده يعنى مسيبك بر آز اشاغيسنده (هنديه) و (كوفه) طرفلرينه كيدن قناله توجه ايدرك يتاغنى دكيشديرمسندن طولانى حله‌نك اوكندن كچن اصل يتاغنده پك آز صو قالديغندن پك چوق خورماقلر قوريمغه يوز طوتمش واهالى هجرت تشبثنده بولنمش ايكن صوى اسكى يتاغنه ارجاع ايچون حكومت سنيه جانبندن آلتمش بيك ليرا صرفيله برسده انشاسنه تشبث اولنمشدر .

(١) مقدما متصرفلق مركزى ايديسه‌ده صكره‌دن (ديوانيه) قصبه‌سى مركز اتخاذ اولنمشدر.

بابل

حله‌یه مواصلتمك ایرتسی كونی ساعت آلتیده لوا محاسبه‌جیسی سلیمان افندی رفاقتیله (بابل) خرابه‌سنی كزمكه كیتدك . بوجسیم خرابه‌نك بیوك طوغله‌لردن یاپلمش بر ایكی دیواری الیوم قائماً موجوددر . جوار قرا وقصباتده انشا اولنان بنالر بوخرابه‌دن چیقاریلان طوغله‌لرله یاپلمقده‌در . خرابه میاننده بر ایكی نوع قوم وطاش قرنتیلرندن بالتركیب طوكدیرلمش مربع الشكل ابنیه‌طاشلریله قرمزی‌صماقیدن بر ارسلان هیكلی وار ایدی . آندن بشقه میدانده برشی كوره‌مدك .

اورادن چیقوب‌خرابه‌جوارنده وفرات‌اوزرنده (برنون) اسمنده برقریه‌ده‌حله اشرافندن‌علی‌چلبی نامذاتك‌باغچه‌سنده برازاستراحت‌وطعام‌ایتدكدن‌صكره بر(ساقیه)یه راكباً بریچق ساعتده حله‌یه كلدك . فرات بویی ایكی ساحلده بیوجك ومعمور كویلر واردر وحتی (تواریح) و (جمجمه) اسمنده‌كی كویلر برقصبه كبی جسیمدر .

كفل وكوفه

مارتك دردنجی صالی كونی حله‌دن (نجف اشرف) زیارتنه حركت ایدرك بش ساعتده (ذوالكفل) علیه‌السلامك تربه‌سی بولنمسندن طولایی (كفل) تسمیه اولنان قریه‌یه كلدم . كفل كوچك بركوی ایسه‌ده ذوالكفل علیه‌السلامك‌تربه‌سی یهودیلرك بیوك برزیارتكاهیدر . بغداد ملت موسویه‌سی‌متمولاتندن اولوب‌متصرف اولدیغی كلیتلو اراضینك زراعتیله اشتغال ایچون بوراده اختیار اقامت ایتمش اولان صالح دانیال افندینك خانه‌سنده برساعت قدر استراحت وتربۀ شریفه ایله حضر علیه‌السلامك مقامنی وآثار عربدن برجامع شریف خرابه‌سنی زیارت ایتدكدن صكره معونه جسامتنده بر(طراده) یه راكباً و (كوفه) یه متوجهاً كفلدن حركت ایلدم . كفل‌قریه‌سی‌اصل‌صویك كچدیكی قنالدن اوزاق ایسه‌ده بالاده ذكراولندیغی اوزره فرات صویی هندیه جهتنه تحویل مجرا ایتدیكندن طولایی بورادن كچن‌قناله صیغمیوب اطرافنی استیلا ایلمش وبناءً علیه كفل ایله كوفه بیننده عادتا جسیم

كوللر وآطه‌لر حاصل اولمشدر . اقدینك شدتی حسبیله بربچق ساعتده کوفه‌یه واردق . صویك یوزی نجف اشرف زیارتنه کیدن قاری ارکك بر چوق عرب زوارك راکب اولدقلری قایقلرله مملو ایدی .

کوفه الیوم برقاچ دکان ایله بش اون قامش خانه‌لی بر خورمالقدن عبارتدر . نجف اشرفك اسکله‌سی اولدیغندن اوراده زوار ایچون دائما برقاچ حیوان بولنور .

اسکله‌دن بر چاریك ایلروده اصحاب کرامدن بعضیلرینك مرقد شریفلریله امام علی کرم‌الله وجهه ورضی‌الله عنه حضرتلرینك خانهٔ سعادتلری وحضرت فاطمه رضی‌الله عنهانك اکمك طبخ ایلدکاری تنور وامام حسن وامام‌حسین رضی‌الله‌عنهما حضراتنك تحصیل علم ایلدکاری مکتب کبی آثار واماکن مبروکه‌یی حاوی اولان محلی زیارتدن صکره بر بچق ساعتده (نجف اشرف)ه مواصلت ایلدم .

نجف

مملکت جسیمجه وسور ایله محاط اولوب خارجدن مشهد حضرت علی کرم‌الله وجهه‌نك آلتون قبه‌سی کورینور . کربلایه تابع قائممقاملق مرکزیدر .

کوفه ایله نجف بیننده‌کی چولك مسافه‌سی جزؤی اولدیغی حالده وقتیله عربانك زواره تسلطنه مبنی هر اون دقیقه‌لك مسافه‌یه برر قله انشا اولنه‌رق عسکر اقامه ایدیلورایمش . الیوم‌اسایش وامنیت برکمال اولدیغی‌جهتله اورالردن عسکر قالدیرلمش وقله‌لر مشرف خراب اولمشدر . مملکتك خارجی عمارتدن خالی چولدر . زمینی مرتفع اولمغله‌فراتدن استفاده ممکن‌اوله‌مدیغندن زراعت‌وفلاحت ایدیله‌مامکده‌در. قلعه داخلی کاملاً بیوت واماکن اولوب باغ وباغچه یوقدر .

اوکیجه دیون عمومیه مأموری عباس افندینك خانه‌سنده بیتوتت وایرته‌سی چهارشنبه کونی علی‌الصباح مشهد حضرت امامی زیارت ایلدم . تربه وصحنه امام حسین رضی‌الله عنه حضرتلرینك تربهٔ شریفه‌لرینك رسم وطرزنده اولمقله برابر خارج دیوارلرینك اوزرنده مینالی لوحه‌لر واردر. داخل تربه‌ده حجره‌لردن برینك درونده ایران شاهلرندن محمد شاه قاچار ایله زوجه‌سی مدفوندر . بومزارلرك اوستنده یکپاره بالغامی طاشلر موضوع وبوطاشلرك اوزری قبارتمه رسم ویازیلرله

مصنع صورتده منقوشدر . كربلا كبى نجفده‌ده ايراندن جنازه كتوريلوب دفن ايديلور. تربه وصحنه‌نك درونى ومملكتك هرطرفى عرب زوارى ايله مملو ايدى . چارسو وپازارى براز طولاشدم وصحنه‌ده‌كى سركيلردن بر ايكى (نجف طاشى) تسبيح اشترا ايلديكم صره‌ده بوطاشك معدنى بوراده اولميوب هندستاندن كلديكنى اوكرندم . بعده اوكله طعامى ايدرك كوفه‌يه ايندم .

صالح دانيال افندى بنى آلمق اوزره كندى طراده‌سنى كوفه‌يه كوندره‌جكنى وعد ايلمشيدى . اسكله‌ده‌كى قيقلر ميانده منتظمجه برطراده كوره‌رك مائى رنكندن دانيال افندينك قايغى اولديغنى اكلايوب راكب و اقشام اوستى كفله واصل اولدم . دانيال افندى بزى خانه‌سنده مسافر ايتدى وذوالكفل عليه‌السلامك متوليسى حاجى ضرب نام ذات طعامه دعوتله اكرام ايلدى. ايرتسى پنجشنبه كونى كفلدن حركتله بش ساعتده حله‌يه مواصلت وبراز استراحتله قهوه آلتى ايتدكدن صكره اقشامى محاول خانته كله‌رك كيجه اوراده بيتوتت وايرتسى جمعه كونى محاولدن طوغريجه بغداده عودت ايلدم .

بغداده مدت اقامتمده يرلولردن ملاقاة ايديلان ذوات صره‌سنده نقيب الاشراف قائممقامى سيد سلمان وبرادرلرى عبدالرحمن افنديلره جميل زاده محمد افندى وبرادرى مصطفى افندى ومخدومى عيسى افندى وحيدرى زاده درويش افندى ومفتىء بغداد زهاوى محمد افندى وآلوسى زاده شاكر افندى و پاچه‌جى زاده عبدالرحمن افندى وربيعى زاده محمد بك وبصره متصرف اسبقى سليمان بك وبابان خاندانندن حسين بك ودفترى زاده اسماعيل افندى ودها سائر بك چوق ذوات طرفلرندن كوستريلان التفات ومحبتك متشكرومنتداريم.

درسعادتلى اولوب كوزلكلى رشيد پاشا مرحومك بغداد واليلكى هنكامندنبرو عراق قطعه‌سنده خدمات مختلفه‌ده بولنه‌رق بغداده اختيار اقامت ايتمش اولان بصره متصرف اسبقى يحيى نزهت افندى الله طوغديغم بر بابا دوستى اولديغندن كندوسيله تشرف وملاقاة ايديشمه پك زياده ممنون اولدم.

بغدادده زراعت وتجارت وصناعت

عراق اراضیسی برطاقم مقاطعاته منقسم اولوب هرمقاطعه‌نك اسم مخصوصیله مسمی برر جسیم قنالی واردر . قنالدن اراضی‌یی اسقا ایچون متعدد انهار صغیره تشعب ایدر . بونهرلره (خرق) دیرلر .
بالاده بالمناسبه ذکر اولندیغی اوزره چولك هر طرفنده قوم ایله طولمش پك چوق قناللر واردر. بو قناللرك حفر وکشادیله مقاطعه‌لرك اعماری ایچون جانب حکومتدن بالمزایده طالبنه فروخت واحاله‌اولنمقده ایسه‌ده مقاطعه‌لری اعمار ایتمك عمله‌واهالی‌یه محتاج ومتوقف‌اولوب خطهٔ عراقیه‌نك ایسه وسعتنه نسبتله سکنه‌سی پك جزؤیدر.
الیوم معمور اولان مقاطعات‌واراضی برقاچ زنکینك‌مالی وفلاحلر بوزنکینلرك اراضیسنده اجرت اوله‌رق محصولك بر قسم جزؤیسنه مقابل چالیشور چفتجیدر. چفتجیلرك اللرینه کچن شی قوت لایموت تعیشلرینه بیله کافی اولمدیغندن فضله برشی قزانه‌رق طپراق صاتون آلوبده ایچنده یاشادقلری ملکه جداً مربوط اوله‌میورلر . ذاتاً خدمتنده بولندقلری اغالرك طپراغنده خیمه ویاخود صریفه‌دیدکلری حصیردن معمول خانه‌لرده مسکون اولدقلرینه بناء باشلری صیقیلنجه خیمه وصریفه‌لرینی طوپلایوب سهولتله شورایه بورایه طاغیلیورلر . بناء علیه عراق قطعه‌سنده تکثیر نفوس واهالی شو حال ایله ممکن دکلدر .
ارضك قوهٔ انباتیه‌سنه کلنجه بر بغدای دانه‌سندن سکسان طقسان دانه آلنور. حال بویله ایکن خارجه ذخیره سوقیله تجارت ایدن یوق کبیدر .
دیاربکر وموصل ولایتلری ده خارجه ذخیره تجارتندن محرومدر . بو مملکتلرده ذخیره تجارتی فضلهٔ محصولی در انبار ایدرك جوار بر یرده قحط وغلا ظهورنده اورایه سوق ایله قیمتنك بر قاچ مثلنه صاتمغه منحصردر . واقعا دیاربکر ایله موصلك بحره اولان بعد مسافه‌لرینه نظراً ذخیره تجارتی جوار مملکتلرك احتیاجنه حصر ایتملرینه دیه‌جك یوغیسه‌ده بغداد وبصره سیر سفائندن مستفید ولایتلردن ایکن ارضك شو قوهٔ انباتیه‌سیله برابر مملکتك

اخراجاته مساعد بولنمسندن استفادهاولنهمامسی طوغریسی بادئ تأسفدر. بصرهنك باشلوجه محصولی خورمادر . بو یوزدن مملکته سنوی یوز اللی بیك لیرادن زیاده اقچه کیردیکی حالده خورما اخراجاتی بیله اجنبی تاجرلر معرفتیله وقوع بولور . اکر اوروپا و آمریقادن مخصوص واپورلر کلوبده خورما المسهلر یرلو اهالی مالنی صاتمهنك یولنی بیلهمیهرك چوریتور .

عراقك محصولات ارضیهسی اوهصره چکرکه بلاسنهاوغرار . چکرکه ظهورنده حکومت طوپلاتمقده قصور ایتمامکده ایسهده بونك کلیاً امحاسی براقدیغی تخملری اتلافه منوط اولوب تخم براقدیغی یرلری بولمق ایسه چولك وسعتی حسبیله امکانك خارجندهدر . بونکله برابر چکرکه آفتنه اوغرایان سنهلرك محصولی بیله اهالینك احتیاجنه کفایت ایدوب آرتار .

وقتیله دجله وفرات بینندهکی (مزو پوتامی) دنیلان اراضی تماماً مزروع ایکن بونهرلرك فیضانندن حصوله کلان صولر اراضیئی سقی وارروا ایچون قناللره کیدر ایمش . الیوم نهرلردن صو آلان قناللر اك جزؤی اولمغله صولر بالطبع یتاقلرینه صیغمیوب طاشمقده واشاغیلره طوغرییك چوق کوللر وبطاقلقلر حصوله کتورمکدهدر .

بوطغیان میاهك ساحلهکی قرا وقصباته وخصوصیله بغداد شهرینه هر سنه کلیتلو ضرر وخساری اولیور . بغدادك صودن محافظهسی ساحل بوینی انشا ایدلمش اولانسدهلرك متانته منوطاولوب بوسدهلرایسه طپراق ییغندیسندن عبارت اولمغله بهرسنه تحکیم وترصینی ایچون کلیتلواقچهلر صرف اولنور . اویله ایکن ینه صو زیاده طغیان ایدنجه سدهلری ییقار ویاخود سدهلردن ایلرو اوزاق بر نقطهدن چولی باصوب ارقه طرفدن مملکتی قوشاتور .

صولرك مالاً ایراث ایلدیکی شو خساری صحت عمومیهجهده بیوك برتهلکه تعقیب ایتمکدهدر . شویلهکه طغیاندن صکره صونك چکلدیکی اراضیده بالق وقوربغه کبی بر چوق حیوانات قالدیغندن یونلر بالطبع تلف اولهرق حرارت شمسك تأثیریله تعفن ایتمکده وهر وقت سستمه حصوله کتوردکدن ماعدا بعضاً وبا وقولرا کبی علل ساریه ظهورینهده باعث اولمقدهدر .

فیضانك مزروعاته نفع وخدمتی یالکز اراضی‌یی اسقا واروا ایلمسندن عبارت اولمیوب اصل ترلالره براقدیغی (دهله) دنیلان چاموروندەدر . شویله‌که زراعت زمانی چفتجیلر غایت خفیف وصغیر بر صبان ایله طپراغی جزؤی تحریك ایدرك تخم صاچارلر . تخملر عادتا طپراغك یوزنده طورر کیدر . فیضانك کتوردیکی (دهله) تخملرك اوزرینی اورتر .

عراقك محصولات ارضیه‌سندن قاون قارپوز پانجار خیار قباق بامیه شالغام ولوبیا کبی شیلر پك جسیم ومبذول اولور وبطاقلقلرك کثرتی حسبیله کلیتلو پرنج یتشدیریلور .

بغدادك صناعت جهتی باشلوجه منسوجاته منحصر کیدر . بویوزدن پك چوق کشی تعیش وبرطاقم تاجر حجازه وممالك سائره‌یه بغداد منسوجاتی ارسالیله تجارت ایدر . بومنسوجات ایپك چارشف ، کفیه ، عبا ، ججیم ، آبانی وایپلك آلاجه‌سیدر . بونکله‌برابر ایپك‌وپموق هندستاندن کلمسه چولحه‌لرك اللری بوکرنده قالور . منسوجات صرفیاتنك کثرت واهمیتنه‌نظراً ایپلك فابریقه‌لرینه احتیاج قوی وار ایکن بویله برفابریقه تأسیسنه کیمسه طرفندن تشبث اولنمامسی شایان تقیحدر . زیرا بومثللو احتیاجات ایچون باشلوجه شرکتلر تشکیلنه مقتدر بغدادده خیلو سرمایه صاحبلری واردر . خصوصیله بوفابریقه‌لرك کلیتلو تمتع ایده‌جکنه شبهه ایستمز . چونکه ایپك وپموق کبی لزومی اولان خام اشیایی یتشدیرمکه عراقك اقلیم وارضی پك مساعد اولدقدن بشقه (صلاحیه) و (هیت) طرفلرنده کلیتلو کمور معدنلری‌ده موجوددر . نه چاره‌که بزده هرشی کوره‌نك اولدیغندن کورلمامش بر شیئك تأسیس واحداثنه کیمسه کیریشمك ایستمز .

بغداد منسوجاتنك الك کوزللرندن اولان‌چاتمه وخراسان قطیفه‌سی دوشمه‌لکلر آرتق یاپیلمز حاله کلمشدر . وقتیله بوشیلری اعمال وفروخت ایدنلره مخصوص اولان خانی کورمکه کیتدم . خانك یوزقدر موجود اوطه ودکانلرندن طوپی سکز اون دانه‌سی آچیق وقصورلری قپالی ایدی . بوآچیق اولان دکانلرده دخی چاتمه وقطیفه‌دن اثر یوغیدی . برایکی دانه‌سنده ایپلکدن معمول دوشمه‌لك بوله‌بیلدم . دیکرلرنده ایسه هند وچین قماشلری صاتیلیور ایدی . چاتمه وقطیفه یاپان کیمسه یوقیدر دیو صوردم ده شمدی بویله شیلر یاپامیور . الیوم چاتمه وقطیفه اعمال

ایدیجی برکشی برحیاتدر اما مسن اولدیغی ایچون دکان و دستکاهنی قپادی خانه‌سنده اقامت ایتمکده‌در » دیدیلر . طوغریسی چوق تأسف ایتدم .

منسوجاتدن ماعدا دری وسختیان اعمالی وسراجلق وقیومجیلق وتیمورجیلک کبی ممالک محروسه‌نک هرجهتنده بولنان صنایع بوراده‌ده وارایسه‌ده سائر یرلرده کوریلنلردن فرقلی‌دکلدر . آت تجارتی بالاده ذکر اولندی . قویون واینك کبی حیوانات مبذولدر. قویونلرسنه‌نك هرموسمنده یاورولار.

میوه محصولنه کلنجه اڭ باشلوسی خورمادر . خورمانك اللیمشدن زیاده‌انواع مختلفه‌سی واردر. بعض نوعلری قوریدیلوبده صاقلانه‌مز. تازه ایکن اکل وصرف اولنور. بونوع خورمالر وازجمله (حصطاوی) و (سکری) و (مختوم) دنیلان جنسلری فوق العاده لطیف ونازکدر . پورتقال ولیمون چوقجه اولور ایسه‌ده موسمی مرور ایتدکدن‌صکره بولنمز . اوزوم‌یوق کیبدر . بغداده تابع (خراسان) قضاسی داخلنده (خالص) قطعه‌سنده پارمق اوزومی جنسندن کوروننی غایت کوزل ودانه‌لری بیوك (دس‌العنز) اسمنده بر اوزوم اولور لکن صویی ولذتی یوقدر . خراسان‌قضاسی‌بغدادك میوه‌باغچه‌سی صاییلور . ینه بوقضایه تابع (شهربان) ناحیه‌سنده حاصل‌اولان نارامثالی نامشهود دینه‌جك صورتده غایت بیوك‌ولذیذدر .

« بغداده مخصوص احوال وعادات »

بغدادده قيشلری يغمور ياغار قارياغماز . فقط خارق‌العاده اون بش يگرمی سنه‌ده بركره قار ياغديغی‌ده اولور ايمش. اوچيوز ايكی سنه‌سی كانون ثانيسنك اون دردنجی چهارشنبه صباحی ايكی ساعت قدر قوش باشی قار ياغدی ودجله نهری دياربكردن جرزه يه قدر انجماد ايلدی .

بغدادك ايلك بهاری مارت ديمكدر. نيسانده بردن بره صيجاقلر باصار. نيسانك اواسطنه طوغری اوتوز سكز درجه‌يه قدر حرارت اولور. يازكيجه‌لری بنا آلتنده ياتمق قابل اولمديغی كبی كوندزلری‌ده بنا ايچنده اوطوريله‌مز. صباحلری ساعت‌اوچه دڭده قدر اوطه‌لرك اوكنده‌كی(طرامه)دنيلان كزنتی‌محلی ايله خانه حوليسنك كولكه اولان جهتنده آچيقده واوكله‌دن ايكندی‌يه قدر خانه‌لرك برقاتنده واقع سردابلرده اوطوريلور. ايكنديدن صكره ينه آچيقده كولكه اولان يرلرده باريڭيلور واقشام اوستی طاملره چيقيلوب كيجه اوراده ياتيلور . كوندزلری سردابلرك ايچنی وخانه حوليسنی وطرامه‌لری متمادياً قوغه‌لرله صولارلر و سردابلرك پنجره‌لريله طرامه ديركلرينك آره‌سنه (آغول) قورلر. (آغول) خورما داللرندن ياپلمش ايكی پارچه چارچوبه‌نك آره‌سنه وضع اولنان‌دوه ديكنی نوعندن براوتك‌اسميدر. بوچارچوبه‌لر (پاراوانه) وياخود تخته‌پرده كبی روزكاراسن جهته قونلديغندن صولاندقچه بوندن كچن روزكارك‌حرارتی زائل اولور . اغوللردن ماعدا سردابلرده هوانك جريانه مخصوص (بادكير) دنيلان اوجاقلر و طوانه معلق (پانقه) تعبير اولنور جسيم يلپازه‌لر واردر . سردابك خارجنده بر خدمتجی بويلپازه‌يه مربوط اولان ايپك اوجنی چكرك تحريك ايلر. برده‌خورما يپراقلرندن معمول حصير يلپازه‌لر مبذولدر. زيارته كلان ذواته قهوه وسيغاره‌دن اول برر يلپازه ويريلور.

بغدادده صويی‌غايت سرين طوتار برنوع طپراقدن دستی‌وبارداق اعمال‌ايدرلر . دستيلره (تونكه) وبارداقلره (شربه) دينور . بونلر كوندزلری سردابلرده (زنبور) ديدكاری چقورلره واقشامدن صكره طاملرده ديوارلرك اوستنه وضع

اولنورکه زنبورده رطوبتك وطامده اقشامدن صکره اسن سرین روزکارك تأثیریله
صوبی بوزکبی صغوتور. دجله‌نك صوبی‌سوزکچ طاشلردن کچورلدکدن صکره‌بك لذیذ
وخفیف برصودر. برده بلدیه‌نك تحت اداره‌سنده واپور ماکنه‌سیله ایشلدیلور
بربوز فابریقه‌سی واردرکه حصوله کتوردیکی بوز شدت حرارت قرق‌سکز و اللی
درجه‌یه واردیغی زمانلرده وباخصوص یاز رمضانلرنده‌بغدادده بولنانلره طوغریسی
حیاة تازه ویرر.

کیجه‌لری طاملرده قاریوله‌لرله آچیقده یاتیلور. ایلك بهارده دجله‌یه قریب
اولان‌وباغچه‌لر آره‌سنده بولنان‌خانه‌لرده سینك وبوجك‌کبی موزیاتك انواعی طاملرده
فنارلرك ضیاسنه ملیونلرله هجوم ایدرك انسانی راحتسز ایدرلر. بناءً علیه بوموز-
یاتك ظهور ودوام ایلدیکی مدتده غروبدن اول طعام ایتمك وفنارلرك آیدینلغندن
اوزاق اوطورمق وقاریوله‌لره جیبنلك قویمق مجبوریتی واردر. یازك حرارتی بو
حیوانانی یشناتمدیغندن صیجاقلر زیاده‌لشنجه محو وتلف اولورلر. اندن صکره
طاملرده اوطوروب یاتمق کسب لطافت ایدر. زیرا کیجه‌لری دائما سرین روزکار
اسمکله برابر سماده نجومك وخصوصیله مهتابك وطاملرده یانان فنارلرك کورونشی
غایت لطیفدر. کوندزلری حرارتدن چکیلان صیقندی اونوتیلور.

وقتیله پولتیقه مدیریتیله‌ایکی سنه قدر بغدادده بولنمش اولان موزهٔ همایون
مدیری حمدی‌بك افندی بغدادك صیجاغنی تعریف ایچون «بو مملکتده یازلری
(رافادان)یمورطه اکل اولنه‌مز. چونکه یمورطه طاوقدن‌چیقار چیقمز(حاضرلوپ)
اولور» دیر. واقعا بغدادده یازلری دائمی صورتده قرق‌درتدن قرق‌سکز درجه‌یه
قدر صیجاق اولور. تموز ایچنده اللی درجه‌یه قدر چیقدیغی‌ده واقعدر. بونکله
برابر موسم صیفده اصلا رطوبت اولمدیغندن ناشی هیچ اضطراب ویرمز. حمام
صیجاغی اوتوز آلتی درجه اعتبار اولنور ایکن انسانی بوکالتورکه سببی رطوبتدر.

بغدادك عقربی حزیرانده ظهور ایدوب تشرین اوله قدر بولنور. بوحیوان
کوندزلری کورنمز. یالکز قراکلق باصنجه میدانه چیقار. خانه‌لرك سردابلریله
حوللرنده وسوقاقلرده کزر وبعضاً اوطه‌لره کیرر. طاملرده کورنمسی بك نادردر.
اوزری طپراق دوشه‌لی طاملرده بعضاً ظهور ایدر ایسه‌ده طوغله دوشه‌لی اولان
طاملرده یوقدر. بوحیوان غرائبدن اوله‌رق عادی بیاض تخته‌دن معمول کره‌وتلره

اصلاچیقمز . کیجه‌لری سوقاقلرده طپراق اوستنده یاتان بکجیلرك عقربدن تحاشی ایتاملری عجیبدر . بسبللی بو آدملرك دریلری و آیاقلرینك ناصورلری تخته کبی سرتلشمش اولدیغیچون یاعقرب صوقه‌میور ویاخود کندیلری عقربك صوقدیغنی حس ایتمیور .

بغدادك ولیمه جمعیتلری غرائب عاداتندندر . عوام دوکونلرنده کلینك یوز یازیسی کوننده برکون اول کوه‌کینك خانه‌سنه جهازی نقل اولنور . اشیای منقوله‌نك اوکنده قلایلی باقردن بیوك برصو کوکمی کیدر . عرب قاریلری خانه‌لرینك محتاج اولدیغی صویی شطدن باقر کوکملرله کندولری طاشیدقلریچون بو کوکم جهازك اجزای مهمه‌سندن معدوددر . ایرتسی پنجشنبه کونی یکرمی اوتوز قدر قادین کلینی اورته‌لرینه آلوب یایان یوریه‌رك کوه‌کینك خانه‌سنه کیدرلر . یولده کیدر ایکن ایکی قادین کلینك قولتقلرینه کیرر وبرقیز چوجق کلینك اوکنده بر آینه طوته‌رق ترس یورر . کلین هم یورر همده متمادیاً بو آینه‌یه باقار . اك اوکده ایکی کشی باشلرنده بورنجکه صاریلی بر صغیر چکمجه کوتورر . بوچکمجه‌لرك جهاز ایله کوندرلیوبده کلین ایله برلکده کتمسی اقچه وادوات زینت چکمجه‌لری اولدیغی ایچون ایمش .

اغنیا طاقمنك کلینلری بوطرزده سوقاقلرده کزدیرلمز . کوه‌کینك خانه‌سنه کوتورلدکدن صکره اوراده یوزلری یازیلور . بونك سببی ده مملکتده کلینی نقل ایچون عربه بولنمامسیدر . [بغداده مواصلتمده اعظمیه قصبه‌سندن شهره قدر عربه ایله کلدیکمز بالاده بیان اولنمشیدی . بوعربه بردانه و (اومنیبوس) طرزنده اولوب اعظمیه ایله بغداد بیننده زواری نقل ایچون برعربه شرکتی تشکیل ایدلمك اوزره هدایت پاشا طرفندن نمونه اوله‌رق جلب ایدلمشدر . داخل مملکتده آندن بشقه کرا عربه‌سی یوقدر .] فقط بالعکس کوه‌کیلر آلای ایله کیجه سوقاقلرده کزدیریلور . بو آلایه (زفه) دیرلرکه بر وبعضاً ایکی طاقم چالغی وطبل وسورنا ورقاصلر ایله برچوق فانوس وفنار ومشعله‌لردن وباخصوص اسکی اصولده مومرله دونادلمش طبله‌لردن مرکبدر .

خرستیان دوکونلری ده تحفدر . کلین آلاجغی کیجه کوه‌کی طاقمی کلینك خانه‌سنده طوپلانوب ایکی طرف شرقی وبسته‌لرله اویرا طرزنده مکالمه وپازارلق ایدرلر وکلینی کیجه کوتوررلر .

بغدادده برقاچ درلوساز وچالغی بولنور . برنجیسی عوامك رغبت ایتدیكی طبل وسورنادر. بیراملرد وياخود بر(زفه) جمعیتنده سوقاقلرده طولاشور ایكن بوطبل وسورناجیلر مأمورین و خاندانذن ذوات معروفه‌نك خانه‌لری اوكنده طوروب «چوره یانم باغ اولسون فلان اغا صاغ اولسون» دیو تركچه بربیتی تكرار تكرار سویلیه‌رك بخشش ایسترلر. ایكنجیسی سنطور ورباب و (دومبوق) یعنی ضربوقه‌دن مركب انجه‌سازدر . لكن تغنی‌ایدنلرك سسلری پك فنا اولدقدن بشقه حایقرر كبی باغیررلر. اوچنجیسی‌ده یهودی جماعتنك اطفال فقرادن مركب تشكیل‌ایتمش‌اولدقلری بر باندوموسیقه‌در .

بغدادده صیجاق موسمده جنازه‌لری كیجه دفن ایدرلر . هنوز تأهل ایتمامش كنجلرله باكره‌لرك جنازه‌لرینك اوكنده دف وقدوم چالارلر وقاریلر قبرستانه قدر كیدرلر . جنازه وقوعبولان خانه‌لرده قادینلر بیننده برهفته ماتم رسمی اجرا اولنور . بورسم اجرنله طوتیلان برطاقم اغلایجی قاریلرك وفات ایدن آدمك مدح وثناسنی آهی طرزنده اوقویوب فریاد ایتملرندن وتجمع ایدن قوكشو قادینلرینك كوكسلرینه اوراروق (هلهله) دیدكاری (لولولولو !) دیو باغیرملرندن عبارتدر . اغلایجی قاریلر آهیلری وقت وقت اوقودقلرندن اره‌یرده قهوه وشربت وناركیله‌لر ایچیلور وكوله‌رك اكلنه‌رك مصاحبت اولنور . هرسنه رمضان شریفك برنجی كیجه‌سی اوسنه ایچنده جنازه‌سی وقوع بولانلرك خانه‌لرنده بوماتم رسمی اجرا ایدیلور .

صفر آینك صوك چهارشنبه‌سی عموم بغداد اهالیسنك تعطیل وشنلك كونیدر . اسمنه (چنبر سوری) دیرلر . اوكون دوائر حكومتده بیله برلولردن كیمسه بولنمز . اسلام وخرستیان هركس خارج شهره وباغچه‌لره چیقوب عیش وعشرت ایدرلر . بوكا (چنبر سوری) دیو معناسز براسم طاقلمش اولمسنك سبب وحكمتنی اكلایه‌مدم وهركیمه صوردم ایسه معقول برجواب آله‌مدم .

بغدادده بالیقاریا طرزنده بالدیری چپلاقلره (ابوجاسم) دیرلر . قاف حرفی جیم كبی تلفظ ایدلدیكنه مبنی ابوقاسمدن غلط اولدیغی آكلاشیلور ایسه‌ده بواسمك بالیقاریا لكینان طوسونلره ویرلمسنك سبب ومعناسی (چنبر سوری) كبی مجهولدر .

ایراندن کلان زوار میاننده بر طاقم اطبا ایله فال باقیجیلر واردر . فالجیلر (قوال! فتاح فال!) دیو باغروب کزرلر. بونلرك بر مضرتی اولمدیغیچون اجرای صنعت ایلملرینه دیه‌جك یوغیسه‌ده طبیب کچینان جهلانك آرقه‌لرنده بعض اجزای طبیه‌یی حاوی برر چکمجه ایله (الحکیم!) دیو باغرارق سوقاقلرده طولاشمدینه مساعده اولنمسنه تعجب ایلدم .

«هندستان طریقیله درسعادته عودت»

دیون عمومیه‌جه اولان مأموریتمك لغوندن صکره بر مدت بغداده اقامت ایدرك مصطفی عاصم پاشانك والیلکی هنكامنده دوائر بلدیه امورینه نظارت وترامواى ایله امنیت صندوقنك حسابلرینی رؤیت ومعطل حکمنی آلمش اولان مکتب صنایعی یکیدن اصلاح واحیا ایلمك کبی جانب ولایتدن تودیع اولنان بعض موقت خدمتلرله وقت کچورمکده ایکن باارادهٔ سنیه خرجراه اعطاسیله درسعادته دعوت اولندم . حسب‌الموسم بحراً عزیمت ایتمك قره‌یولنه مرجح کورندی . زیرا ایلولدن صکره بو حوالیده شدتلی یغمورلر یاغار . بناءً علیه حلبه قدر (فرات) بویی یکرمی بش کونلك مسافه‌ده کیجه‌لری چادر التنده یاته‌رق قره یولجیلغی ایتمك قولاى بر شی دکلدر . دکز طریقی ایسه بالعکس بوموسمده پك راحتدر . چونکه بحر محیط هندیده یازلری حزیران ابتداسندن ایلوله قدر (براصات) دیدکلری شدید روزکارلر اسرك بیوك فورطنه‌لر ظهور ایدر ایسه‌ده ایلولدن صکره (براصات) نهایت بولور وبتون قیش دکز غایت لطیف ورا کداولور.

اشیامی مزاد ایدرك آدملرمه اذن ویروب بیك اوچ یوز درت سنه‌سی تشرین اولنك یدنجی جمعه صباحی (لنج) قومپانیه‌سنك بروابورینه راکباً وبصره‌یه متوجهاً بغداددن حرکت ایلدم . اراضئ سنیه‌جه برموقت مأموریتله بغداده کلوب اوارالق ایشنی اکمال ایدرك درسعادته عودت ایتمك اوزره بولنان ارکان حرب قائمقاملرندن عارف بك‌ده بوطریقی ترجیح ایلدیکنه مبنی برهمشهری یولارقداشی تصادفنه ممنون اولدم .

بغداده تام اوچ سنه‌یه بالغ اولان مدت اقامتمده پك چوق ذواتك مظهر توجه والتفاتی اولدیغمدن بو فقیر ایله وداع ایچون اشراف واعیان ومأموریندن واپوره کلان ذواتك کثرتی طوغریسی غرور وافتخارمی موجب اولدی .

دجله صوینك بو موسمده آزلغی حسبیله واپور پك چوق یرده اوطوره قالقه اقشامه قدر انجق (ایوان کسری) پیشکاهنه کله‌بیلدی. اوراده کیجه‌لدك .

ایرتسی کونی (عزیزیه) اوکنه قدر کیده‌بیلدك . دها ایرتسی کونی واپور بر قوملغه اوطوردی . اقشامه قدر تخلیصیله اشتغال اولندیغندن (بغیله) نام محلدن ایلرو کیده‌مدك. دردنجی کونی التی ساعت قدر صیغ بریری کچمکه صو اشدقدن صکره آرتق هیچ بریرده طوروب اوطورمقسزین ساعت اون بچق راده‌لرنده (کوة الاماره) یه کلدك . بوراسی بغداده تابع بر قائممقاملق مرکزیدر . اذاندن صکره کوة الاماره‌دن حرکت ایلدك . ایرتسی اقشامی بصره‌یه تابع متصرفلق مرکزی اولان (عماره) یه اوغرادق ودها ایرتسی تشرین اولك اون ایکنجی وبغداددن حرکتمزك آلتنجی کونی اوکله وقتی فرات ایله دجله‌نك برلشدیکی (قورنه) نام محله کله‌رك اذاندن صکره بصره‌یه واصل اولدق .

—

بصره

بوقاریده بالمناسبه حکایه اولندیغی اوزره فرات ایله دجله‌نك برلشدیکی (قورنه) دن اعتباراً بحر فارس دنیلان بصره کورفزینه قدر نهر کرکی کبی کسب جسامت ایدر واسمی (شط العرب) در شط العربده جزر ومد اولور. جزر ومد هر کون ایکی دفعه وقوع بولور ایسه‌ده آی باشلریله بدرده یعنی هر اون بش کونده بر زیاده‌جه اوله‌رق بیوك دکز واپورلرینك بصره‌یه قدر کلوب کیتملرینه مساعددر. آنك ایچون بیوك واپورلر بصره‌دن یالکز اون بش کونده بر حرکت ایدرلر . بز بصره‌یه کلور ایکن جزر وار ایدی . شطك اوزرنده برطاقم اطه‌لرله بالق صیدینه مخصوص قامشدن یاپلمش آغیللر میدانده ایکن یارم ساعت ظرفنده صویوکسلوب جمله‌سی غائب اولدی ونهر عادتا دکز شکلنی آلدی .

بصره شهری شط العربك ساحلنده دکلدر . برچاریك قدر داخلده وصاغ طرفده‌در . شط العرب اوزرنده رسومات وبحریه دائره‌لریله تجار مغازه‌لری وواپور اجنته خانه‌لری وقونسلوسخانه‌لر واردر . بورایه (عشار) دیرلر . رسومات دائره‌سنك اوکندن ایچرویه طوغری بصره شهرینه قدر برقنال کیدر وایکی طرفی بعض ابنیه وباغچه‌لرله معموردر . بوقنالدن باغچه‌لره برچوق (خرق) لر انشعاب ایدر . جزر ومد بالطبع قنالده‌ده حکمنی اجرا ایلر ایسه‌ده فرات نهرنده کوردیکم

(ساقیه) نوعندن قایقلرك آمد وشد ایتمسنه مانع دکلدر . بو قایقلره بوراده (بلم) دیرلر و فراتده‌کیلره نسبتله منتظمجه‌در . درونلرنده دوشمه و اوزرلرنده تنته بولنور . بصره‌لولر اهل ذوق اولدقلرندن کوزل هوالرده قاری ارکك بلملره طوله‌رق بتون کیجه صباحه قدر چالغی وچغانه ایله نهرده کزوب اکلنورلر .

خورما محصولی زماننده بصره‌دن طوغریجه سویشه کیدن یوك واپورلری بولنور ایسه‌ده منتظماً ایشلیان واپورلر یوقدر . منتظم پوسته (بریتیش اینديا) نام انکلیز قومپانیه‌سنك هر اون بش کونده بر بصره‌دن هندستانه ایشلیان واپورلرینه مخصوصدر . بناء علیه هندستانه واورادن بحر سفیده کیدن واپورلردن بریله سویشه عزیمت ایتمك مجبوریتنده ایدم . بصره‌یه وصولمزك ایرتسی کونی بغداددن کلدیکمز واپورك قپودانی موسیو (قله‌منس) ك دلالتیله (بریتیش اینديا) قومپانیه‌سنك آجنته خانه‌سنه کیدرك اوچ کون صکره (پوروليا) اسمنده بر واپورك بومبایه متوجهاً بصره‌دن حرکت ایده‌جکنی تحقیق ایلدم وبصره‌دن بومبایه مع طعام ایکی یوز (روپیه) یعنی اون بش لیرا بدلی اولان برنجی قاره بیلتنی ینه موسیو قله‌منسك همتیله آلتمش یدی (روپیه) نقصانیله یوز اوتوز اوچ (روپیه)یه آلدم .

بصره والیسی فریق شعبان پاشا (عشار) ده بر ساحلخانه‌ده اقامت ایدیور ایدی . بصره‌دن حرکتمز کوننه قدر اوچ کون بزی خانه‌سنده مهمان ایلدی . هواسی وخامتیله مشهور اولان نفس بصره‌یه نسبتله (عشار) ك هواسی لطیف ایسه‌ده نصلسه اهالی طرفندن هنوز رغبت اولنمدیغندن بالاده ذکر اولنان دوائر ایله تجار مغازه‌لری وآجنته و قونسلوسخانه‌لردن بشقه بوراده بیوت و اماکن پك آزدر .

بصره‌ده بولندیغم اوچ کون ظرفنده شهری کزدم . هرنه قدر مرکز ولایت ایسه‌ده اون بیك قدر نفوسلی صیجاغی ورطوبتی زیاده وسوقاقلری وابنیه‌سی غیر منتظم کوچك بر مملکتدر . فقط کلیتلو خورمالقلری واردرکه بو یوزدن باشلوجه تجارت وقوع بولمقده‌در . مملکتك وخامت هواسیله رطوبتندن طولایی یازکیجه‌لری بغداد کبی خانه طاملرنده اچیقده یاتیله‌ماز . ستمه‌سیده مشهوردر .

سواحل عماندن بصره‌یه کلیتلو یلکن سفائنی کلور . بو سفینه‌لرك شکلی اسکی

رسملرده کوریلان قالیونلر کبیدر . بونلرك سکزر اونر چفته بیوك صندللری واردر وکورکلرینك اوجی بربر آینه‌سی مثللو مدوردر. کورك چکرایکن طائفه‌لرندن بری معتادیاً عربجه غایت لطیف ومؤثر برغزل اوقور .

بصره کورفزی

تشرین اولك اون بشنجی جمعه ایرتسی کونی علی السحر (پوروليا) واپوریله بصره‌دن حرکت ایلدك . ایکی ساعت آشاغیده ایرانك (قارون) نهرینك شط العربه منصب اولدیغی محلده واقع (محمره) یه تقربزده ساحلدن ایکی طوپ آتلدی . پوسته واپورلری کلور ایکن اهالی‌یی خبردار ایتمك اوزره بو صورتله طوپ آتمق اوراجه عادت ایمش . محمره‌ده واپور اوچ ساعت‌قدر یوك آلدقدن‌صکره حرکتله بش ساعتده شط‌العربك منتهاسنده واقع (فاو) نام محلك اوکندن کچرك دکزه چیقدق .

(فاو) شط‌العربك آغزنده‌وصاغ طرفده‌خالی‌وبسیط‌برقوملقدن‌عبارت‌ایسه‌ده نهرك مدخلنه حاکم اولمغله اوراده بر طاقم استحکامات مهمه وبرده تلغرافخانه انشا ایدلمشدر. (فاو) دن صکره صاغ طرفده (کویت) لیمانی واردرکه سفائن ایچون مهم وجسیم برملجادر. دها ایلروسی برچوق اطه‌لری حاوی (بحرین) کورفزیدر. نجد قطعه‌سنك (عجیر) و (قطیف) اسکله‌لری بوکورفزده‌در.

ساعت اونه طوغری شطك صاری رنکلی صولرندن قورتیله‌رق لطیف هوا ایله دکزده یولمزه دوام ایتدك .. هوا غایت صیجاق اولدیغیچون کیجه قماره‌ده یاتیله‌میور ایدی . یتاقلرمزی کوکرته‌ده (قاپورطو) لرك اوزرینه سردیلر . آچیقده یاتدق .

بندر ابوشیر

تشرین اولك اون آلتنجی بازار صباحی صول طرفده ایران سواحلنك طاغلری کوروندی . ساعت بر بچقده (بندرابوشیر) ه کلدك . مملکت یوکسك

طاغلرك اتكنده ودكزه طوغرى چيقمش نيم جزيره كبى بر محلده‌در . واپورمز ساحلدن خيلوجه اوزاقـده تيمور آتدى .

بوراده ايران دولتنك بر بكلك واپورينى كوردك . يوك واپورلرى شكلنده ايكى ديركلى بر ساج واپورو اسمى‌ده (پرســه پوليس) در .

شهرى كزمك اوزره عارف بك ايله برابر قرهيه چيقـدق . بندر ابو شـير سو قاقلرى طـار و اكرى بوكرى كوچك بر مملكت ايســه‌ده ايرانك محصولات ومعمولات داخليه‌سنه باشلوجه اسكله‌ومخرجدر . چارسو وبازارنده اعلا اوزوم و آيوا ونار كبى شيرازدن كلان ميوه‌لردن بشقه شايان ذكر وبيان برشى بوغيدى .

واپوره عودت ايچون صنداله بينمك اوزره ايكن قارشومزه بر آدم چيقه‌رق بزدن سكزر تومن پساپورط اقچه‌سى استدى . پساپورطلرمزى ارائه ايلدك ايسه‌ده طانيمدى . ايران تذكره‌سى آلمه‌مز لزومنى بيان ايله اولقدار اقچـه طلبنده اصرار ايلديكنـدن مملكتك تذكره مأمورينى بولوب‌ده مرام آكلاتمغه مجبور اولدق . تذكره مأمورى حاجى محمد ابراهيم خان اسمنده و عقلى باشنده بر آدم ايدى . اسكله مأمورينك شو مناسـبتسزلكندن طولايى بيان معذرتله بزه چاى و ناركيله اكرام ايلدى وشايد واپورك اوغرايه‌جغى ديكر ايران مملكتلرنده چيقه‌جق اولور ايسه‌ك ينه بويله برمعامله‌يه دوچار اولمامق ايچون المزه آچيق برمكتوب ويردى . كندوسنه بيان منت و تشـكرله واپوره عودت ايلدك .

واپورمز ايرتسى كونى‌ده بندر ابو شيرده اقشامه قدر يوك آلدقدن صـكره اذان وقتى اورادن حركت ايتدى وبرساعت ايلروده انكليزلرك ايران صولرينـه مأمور اولان دونماسنك بولنـديغى محلده بالتوقف امراى بحريه‌دن (بره‌كن‌بورى) اسمنده برذاتى آله‌رق ينـه يولنه دوام ايلدى . بو ذات مسكت ليمانده بولنـان (تورقواز) اسمنده برانكليز حرب سفينه‌سنك قوماندانى ايمش . بر قاچ لسان بيلور كبار ونازك طورلى بر آدم ايدى . كندوسيله مسكته قدر واپور ارقداشلغى ايتدك ومسكت ايله او جوارده‌كى عربانك احوالنه دائر بو فقيره بعض معلومات نافعه ويردى .

لینجه

ایرتسی تشرین اولك اون سکزنجی صالی کونی هیچ بر یره اوغرامقسزین یولمزه دوام ایلدك . صول طرفمزده متمادیاً ایران سواحلنك طاغلری کورنمکده ایدی . (شیخ شمل) اسمنده بر آطه‌نك اوکندن کچدك . دها ایرتسی چهارشنبه صباحی ساعت یارمده ایرانك (لینجه) نام شهرینه کلدك . اوزاقدن بیوك و کوزل بر مملکت کبی کورینه‌یوردی ایدی . قره‌یه چیقدم . بوراسنکده بندر ابوشیر کبی عادی کوچك بر شهر خرابه‌زار اولدیغنی کوردم .

لینجه‌نك قادینلری سیاه چارشفله تستر ایتدکاری کبی غرائبدن اوله‌رق یوزلرینه بالولرده قادینلرك استعمال ایتدکاری (لو) دینلان سیاه قطیفه ماسکه‌نك عینی یوزلك طاقیورلر . عجبا بو نوع ماسکه‌یی بونلر اوروپالولردنمی آلمش ؟ یوقسه بو یوزلك اوروپایه بورادنمی کیتمش ؟

بندر عباس

ساعت بش بچقده لینجه‌دن حرکتله ایرتسی پنجشنبه صباحی ایرکنجه‌یینه ایرانك (بندر عباس) نام شهری پیشگاهنده طوردق . بومملکتده دیکرلرینك عینی ایدی . فقط بوراده هندستانك (بانیان) دیدکاری بت پرستلرندن پك چوق تاجر اولوب کندولرینه مخصوص بر چارسوده اخذ واعطا ایدیورلر .

شهری طولاشدقدن صکره واپوره عودت ایدرایکن اسکله باشنده‌ینه تذکره سؤالیله سکز تومن طلبی مناسبتسزلکی وقوع بولدی ایسه‌ده بندر ابوشیر تذکره مأمورینك ویرمش اولدیغی آچیق مکتوب ایشمزه‌یارادی . مشکلاتسزجه‌قورتلدق . پساپورط دنیلان شیئك بریولجی قره‌یه چیقار ایکن آرانلمسی لازم‌کلدیکی حالده‌بورالرده مملکته کیرنلردن صورلیوبده واپوره عودتلری صره‌ده آرانلمسی غرائبدندر .

ساعت آلتی بچقده بندر عباسدن حرکت ایلدك . براز ایلروده اوچ یوز سنه‌اول سطوت ومکنتلریله بو حوالی‌یی تهدیدوضبط ایدن پورتکیزلرك مرکزتجارتی اولان مشهور (هرمز) اطه‌سنك اوکندن کچدك . بواطه‌ بصره کورفزینك

بوغازینی تشکیل ایدرکه آدن صکره بحر عمانه چیقیلور . الیوم خالی وغیر مسکوندر . هرمز بوغازنده (رأس مسندم) اسمنده‌کی برونذن ایلروسی عمان قطعه‌سنه عائد بیوجك بر قویدر . قویك درونده بر چوق اوفق تفك اطه‌لر واردر . بورالرده اینجو صیداولنور . بوغازدن بحر عمانه چیقیجه‌ارتق صول طرفده‌کی ساحل غائب اولوب صاغ طرفده عربستان سواحلی کورمکه باشلادی . ایرتسی تشرین اولك یکرمی برنجی جمعه کونی اوکله وقتی (مسکت)ه واصل اولدق .

مسکت

مسکت شهری قلعه ایچنده ودکز کنارنده‌ایسه‌ده ایکی طرفی ساحل بویی بوکسك وصرپ قیالرله محاطدر . بوقیالرك اوزرنده پورتکیزلرك زمان استیلاسندن قلعه استحکاملر کورینور . مسکتده تجارت کاملاً بالاده ذکر ایتدیکمز (بانیان) دیدکلری هندبت پرستلرینك الده‌در . مسکت چول عربانك بازار محلی اولدیغندن ایچرولردن پك چوق عربان کلوب آلش ویرش ایدرلر . بوعربلر دائماً مسلح کزر . سلاحلری‌ده برر دوز قلیج ایله برر تفك وبرده اکری خنجردن عبارتدر . شهرك سوقاقلری غایت طار واکری بوکری وخانه ودکانلری غیرمنتظمدر . ارقه جهتده بر مقدار دوزلکدن صکره طاغلرله آغاجلق ویشللك واردر .

مسکت امیری (فیصل بن ترکی) نك اقامتکاهی ساحلده اوچ قاتلی بیوجك بر خانه‌در وطامنك اوزرینه دوز قیرمزی بر سنجاق کشیده اولنمشدر . ینه ساحل بویی اجنبی تاجرلرك وآمریقا قونسلوسنك منتظم بنالری واردر .

مملکتك الك باشلو محصولات واخراجاتی خورمادر . حلواسی‌ده مشهور اولدیغندن تنکه قوطیلر ایچنده کلیتلو حلوا اخراجاتی اولیور . بویله کسب شهرت ایتمش حلوا البته ایو برشیدر دیو آلوب یدم . عادتا غازیلر حلواسی نوعندن لذتسز برشی اولدیغنی کورورك تعجب ایلدم . مسکت خورماسی سیاه رنکده وغایت لذیذدر . بوزلقسزین آمریقایه قدر نقل اولنیور . امیرك لیمانده بری « سلطانی » ودیکری «سلام» نامنده ایکی واپوری طوریور ایدی .

بندر ابوشیردن بروبرلکده سیاحت ایتدیکمز موسیو (برهکن بوری) نك دعوتی

اوزرینه مسکته مواصلتمزکونی عارف بکله برابر (تورقواز) قوروتنی کیدوب کزدك . مسکتده تجارت ایدن هندیلرك کثرتنه بنی عربلرك تسلطندن محافظه ایچون هندستان دونتماسندن اره صره بویله بر بکلك سفینه کلهرك برمدت بوراده طورر ایمش . واپورمزه عودتله اقشام طعامی ایتدکدن صکره کیجه موسیو (برهکن بوری) برفلکه کوندروب تکرار بزی سفینه سنه دعوت ایلدی قالقوب کیتدك . سفینه نك داخلی بیرافلر و خارجی فنارلر ایله دوناتمش و کوکرته اوزرنده بر تیاترو صحنه سی ترتیب ایدلمش ایدی . (آسپیران) دیدکاری برطاقم کنج و تویسز ضابط ملازملری قاری قیافتنه کیرهرك وارکك (رولر) یی ده سائر ضابطان اجرا ایدرك مکمل ایکی قومدیا اوینادیلر و موسیقه ایله برده (قونسر) اجرا ایتدیلر . متعاقباً قوماندانك صالوننده ترتیب اولنمش یکرمی کشیلك برسفره ده مأکولات و مشروبات نفیسه ایله (صوپه) یعنی کیجه طعامی ایتدك . قومدیا اوینایان ضابطان تیاترو قیافتلریله سفره یه اوطوردیلر . صالونك ترتیبات و تنویراتی و اطعمه نك نزاکت و نفاستیله موسیقه نك حلاوتی بحر عمانده مسکت قیالرینك اوکنده بولندیغمزی بزه اونوتدیردی . بویله یرلرده بومثللو آثار مدنیته تصادف ایتمك طوغریسی خوشه کیدیور . خصوصیله مسکت کبی غیر مدنی بر مملکتده تیاترو و قونسر کورهرك نادر و نازك مأکولات و مشروبات ایله (صوپه) ایتمك خاطر و خیاله کلور شیلردن اولمدیغی مثللو امثالیده سبق ایتمامش اولسه کرکدر .

ایرتسی کونی تکرار شهره چیقه رق براز طولاشدیغم صره ده امیرك خانه سنك آچیق طوران قپوسندن ایچرو باقمقده ایکن قپوجیلق ایدن برعرب «حولی درونده حیوانات وحشیه واردر کورمك ایسترسه کز بیورکز» دیو دعوت ایتدی و بن قپودن ایچری کیرنجه قپویی قپادی . الطراقه باقه رق نه کوره یم ؟ حولینك بر کوشه سنده باغسز ، زنجیرسز بر دیشی ارسلان یاتیور و کوزلرینی اوزرمه دیکه رك قورقنج قورقنج باقیور ! حیوانی کورر کورمز قپویه طوغری فیرلادم ایسه ده عرب بر الیله قپویی طوتوب دیکر النی «بخشش» دیو اوزاتدی . عربك یوزینه برقاچ پاره آته رق قپویی آچدیروب کندمی سوقاغه آتدم و قپونك قارشوسنده کی دکان صاحبلرینك بکا باقه رق تبسم ایتملرندن بوبولده بخشش ویرنلرك برنجیسی بن اولمدیغمی ده آکلادم .

واپوره عودتمده (تورقواز) ك ضابطانی زیارتمزه کلدیلر . برلکده

اوکلە طعامی ایتدك وبعدالطعام قوماندان (برەکن بوری) دە کلکله جملەسیلە وداع وساعت اون بچقده هندستانك (سند) قطعەسنك اك مهم شهری اولان (کراچی)یە متوجهاً مسقطدن حرکت ایلدك . ایکی کون ایکی کیجه قره کورمکسزین بحر محیط هندی‌یی قارشـو یقەیە کچوب تشرین اولك یکرمی بشنجی صالی کونی علی‌السحر کراچی لیمانه داخل اولدق .

کراچی

کراچینك لیمانی غایت جسیم ومهمدر . واپورك طوردیغی نقطەدن بر یلکن قایغی ایلە بر چاریکده کمرکه جوار بیوك اسکلەیە چیقدق . شهر اسکلەدن اوزقدر . اسکلە اعتبار اولنان ریختمك جسامتی ونقاط مختلفەسنده متعدد واپورلرك یوك آلوب ویرملری وتیمور یولی قطارلرینك آمدوشدی شایان تماشا ایدی . کراچی کوندن کونه کسب جسامت وتوسع ایتمکده اولدیغندەبنی اسکلە ایلە شهر بیننده یکی یاپلمش جسیم وعالی بنالری وغایت واسع ومنتظم جادەلری حاوی اولان بر محلۀ جدیدەدن مرور ایدرك عربە ایلە یارم ساعتده شهره واصل اولدق . شهر محلۀ جدیدەدن دها منتظم ایدی . قسم اعظمندەکی خانەلر صیفیه طرزنده کاملاً باغچەلر ایچنده ویکدیکرندن فاصلەلی اولدیغندن ایکی یوز بیك نفوسی حاوی بولنان بو مملکت بر ایکی قات دها زیاده نفوسی جامع کبی واسع کورینەیوردی .

سلطنت سنیەنك فخری شهبندرلك خدمتنی ایفا ایتمکده اولان کراچی معتبرانندن حسن علی بهادر نام ذاتك خانەسنه کیتدك . علی بهادر بزه پك زیاده اکرام وعزتدن صکره اقشام طعامنه دعوت ایلدی . یول رفیقم عارف بکله برابر مملکتك شایان تماشا اولان یرلرینی وباخصوص بانیانلرك معبد کبیرلرینی کزوب طولاشدقدن صکره ساعت اون رادەلرنده تکرار حسن علی بهادرله برلشدك . بزی عربەسنه آلەرق مملکتك باغچەسنه وکندی همت وغیرتیلە وجوده کلمش اولان جسیم بر مدرسۀ اسلامیەیە کوتوروب کزدیردی وخانەسنده مکمل طعامدن صکره کیجه ینه کندو عربەسیلە ومخدوملرندن بریلك رفاقتیلە اسکلەیە کوندردی . حسن علی بهادرك خانەسندن اسکلەیەقدر یارم ساعت امتدادایدن اوکوزل وواسع جادەلرك غزلریله اسکلەده یوك تحمیل واخراج ایلیان واپورلرك الکتریق ضیالری شهر

آیین کبی مملکتی تنویر ایتمش ایدی . اسکله‌دن برفلکه‌یه راکباً واپورمزه کلوب کیجه لیمانده یاندق .

فورطنه

ایرتسی تشرین اولك یکرمی‌التنجی چهارشنبه کونی بزمله ملاقاة ایچون واپوره کلان حسن علی‌بهادرله وداعدن صکره اوکله‌وقتی لیماندن حرکت ایلدك . کراچیدن بومبایه واپورله قرق سکز ساعتدر . لیماندن چیقار چیقمز باشلامش اولان فورطنه کیتدکجه کسب اشتداد ایدرك کیجه او درجه‌یه کلدی‌که واپورده طعام ایتمك شویله طورسون طاغلر کبی قالقوبده واپورك اوزرینه دوکیلان طالغه‌لردن کوکرته‌ده طوره بیلمك ویارم مترو ارتفاعنده‌طولمش‌اولان صودن قماره‌یه کیدبده یاته‌بیلمك امکانك خارجنده ایدی . برمشلحه صارینوب قماره‌نك نردبان ایاقلرینك اوزرنده پارمقلغه طوتونه‌رق اوطوردم قالدم . نردبان باشی کوشك کبی محفوظ بر یر ایدیسه‌ده واپوره دوکیلان طالغه‌لر بوکوشکك قپوسندن ایچری هجوم ایلدکجه (دوش) کبی اوزرمدن وباشمدن کچرك اشاغی‌یه آقمقده ایدی . قماره‌مك درونه کیرمش اولان صویك ایچنده یول صندوقمك یوزدیکنی اولدیغم یردن کوریور ایدم . واپورده بصره ومحمره‌دن تحمیل ایدلمش یوز قدر آت وار ایدی . شدتلی طالغه‌لر بوبیچاره حیوانلردن آره‌صره برایکیسنی آلوب دکزه کوتوردیکی نردبانك نجره‌سندن مشاهده‌ایلدکجه طالغه‌لر نردبان کوشکنی‌ده بنمله برابر آلوب کوتوره‌جك دیو فوق‌العاده برخوف وخشیت ایچنده ایدم .

قماره‌ده‌کی یتاقلرك باش اوجلرنده منظاردن معمول برر جان قورتاران کوملکی آصیلی ایدی . «دکزه دوشن بیلانه صاریلور» قبیلندن اوله‌رق بوکوملکلردن بردانه‌سنی کیمك استدیکم حالده قماره‌ده‌کی صولرك ایچنده یوارلانوب بوغلمق تهلکه‌سی اوکوملکی آلمغه مانع اولدیغندن بسبتون حیاتدن امیدمی کسدم . واپور غرق اولور ایسه منظار کوملکله دکزك اوسنده قالانلری بحر محیط هندی کبی عظیم وجسیم بر دکزده عجبا کیم کوروبده قورتاره‌جق ایدی ! اویله دهشتلی

واميدسز بر حال انجنده بوراسنی تعقل وتخطر ایده‌جك اقتدار یوغیدی .

اوکیجه وایرتسی پنجشنبه کونی ایله کیجه‌سی بوحالده کچدی . دها ایرتسی جمعه کونی شدتلی بریغمور کلوب هوایی ودکزك طالغه‌لرینی برآز تعدیل وتسکین ایلدی ایسه‌ده ینه واپور درونده مشی وحرکت قابل دکل ایدی . بو فورطنه ایله کیجه یاریسندن اولجه بومبای لیماننك فنارلری کورندی وبر ساعت صکره لیماننك آغزنده بکلیان بر واپورك دلالتیله ایچرو کیره‌بیلدك . بوکون اوکله وقتی بومبایه مواصلت ایده‌جك ایکن فورطنه‌دن طولایی قرق سکز ساعتلك مسافه‌یی آلتمش ساعتده قطع ایتمش اولدق . بوموسمده بحر محیط هندیده بویله شدید برفورطنه‌نك ظهوری وباخصوص تمام روز قاسمه تصادف ایلمسی خارق العاده وغرائبدن ایدی . (درونده سکز یوز یولجی ایله کراچیدن حرکت ایدن بر واپورك بوفورطنه‌ده غرق ونابدید اولدیغی مؤخراً بومبایده خبر آلنمشدر .)

بومبای

بومبای لیماننك اغزی طار اولدیغی حالده ایچروسی غایت واسع وطولانی بر کول کیبیدر . بوکولك اورته‌سنده بیوجك بر ایکی آطه واردر . لیماننك اغزینی ارائه ایدن فنار ثانیه‌ده بر کوز کبی اچیلور قپانور بیاض رنکده‌در . فقط واپورلر ایچری کیرر ایکن رنکنی دکشدیره‌رك قرمزی اولور . بومبای شهری لیمانه کیریلنجه صول طرفده دکزه طوغری چیقمش نیم جزیره کبی بر بروندن اعتباراً لیمانك بوینجه برصرت اوزرنده‌در . لیماننك صاغ جهتی کویلردن عبارتدر .

کیجه واپوردن بر فلکه‌یه راکباً (آپولوبندر) اسمنده‌کی اسکله‌یه چیقوب اسکله‌دن اون دقیقه ایلروده وینه اواسمده بر اوتله اینَدم وفورطنه‌نك باعث اولدیغی اوچ کونلك خاجان ایله اویقوسزلغه مبنی قارنمك آچلغنه بقمیوب همان یاتدم وایرتسی کونی اوکله وقتنه قدر اویودم . یول رفیقم عارف بك عتبات عالیات زیارتندن عودت ایدن هندیلردن واپورده ربط رابطهٔ الفت ایلمش اولدیغی برذاتك خانه‌سنده مسافر اولدی . اوکله‌دن صکره سلطنت سنیه‌نك بومبای

باش شهبندری اسماعیل بکك (مالابارهیل) دنیلان وبومبایك برنوع صیفیه‌سی اعتبار اولنان محلده واقع خانه‌سنه کیدرك کندوسیله کوروشدم .

بومبایدن بحر سفیده کیدن واپور اکسك دکل ایسه‌ده چکدیکم فورطنه‌نك دهشتیله آرتق اولور اولمز واپوره بینوبده بحر محیط هندی‌یی بر قطعه‌دن اوبر قطعه‌یه کچمکه جسارت ایده‌مدم . باخصوص بورایه قدر کلوبده هندستانك شایان تماشا اولان شیلرینی کورمکسزین واصول وعاداتنه کسب وقوف ایتمکسزین عزیمت معقول دکل ایدی . (په‌ننسولر) قومپانیه‌سنك برهفته صکره حرکت ایده‌جکی خبر ویریلان جسیم برواپورینه انتظاراً بومبایده توقف ایتمکی ترجیح ایلدم .

واپورده فورطنه اثناسنده صو ایچنده قالمش اولان صندوقمی آچه‌رق رطوبت جذب ایدن بعض اشیایی قوروتمق ایچون اوتلده‌کی اوطه‌مه سردیکم صره‌ده باش شهبندر اسماعیل بکك دلیل وترجمان کبی خدمتمده بولنمق اوزره توصیه ایتمش اولدیغی بغدادلی (اسمنی درخاطر ایده‌مدیکم) بر آدم بو اشیا میاننده بولنان ایپکلی بر ایران سجاده‌سنی کوروب «بوراده انکلیزلر بوسجاده‌یه خیلو پاره‌ویررلر اکر صاتمق ایسترسه‌کز بعضیلرینه کوستره‌یم» دیدی . سجاده‌یی درت لیرایه آلمشیدم . ترجمانك قرق اللی لیرایه طوغری صاتیله بیله‌جکنی سویلمسنه طمع ایدرك کندوسنه تسلیم ایلدم . سجاده شوراده بوراده طولاشه‌رق بومبایدن حرکتم کوننه قدر عودت ایتمدی ویوم حرکتمده ضایع اولدی جوابی آلندی ! دعوایه نزاعه وقت یوق . اسماعیل بك‌ده بوایشدن پك‌زیاده محجوب اولدیغیچون اختیار سکوته مجبور اولدم اما طوغریسی شو طولاندیریجیلغك آجیسنی حالا اونوته‌مدم .

—

بومبای شهری الیوم سکز یوز بیك نفوسی جامع بر بلدهٔ جسیمه‌در . اقسام مختلفه‌یه منقسم اولان اهالیسی (اسلام) و (پارسی) و (بانیان) و (هندو) در . بونلردن بشقه بر صنفده پورتکیزلر واردر .

اسلام

مسلمانلر مذاهب مختلفهٔ اسلامیه‌ده‌درلر . قیافتلری بر بیاض طون و کوملک ایله اوزرنده صیقمه بچمنده بر یلکدن و باشلرنده بر طاقیه و یاخود صاریقدن عبارتدر . زنکینلرك کیدکاری یلکلرك اوکاریله طاقیه‌لری صرمه‌لو طوقومه قماشدندر . خانه‌لری طار سوقاقلرده دردر بشر قات و یکدیکرینه ملاصق یاپلمش اخشاب بنالردر . بر خانه‌ده بعضاً برقاچ عائله بردن اقامت ایدر . بوخانه‌لرك آلت قاتنك سوقاق جهتی دیرك اوستنده وقسماً ایچری طوغری چکلمش اولدیغندن قپولرینك اوکلرنده بر سد کبی آچیقلق وهر قاتده بویدن بویه بالقونلر واردر . اهالئ اسلامیه بیوك وکوچك هر نوع تجارتده بولنورلر واصنافلق ایدرلر . برقاچ جامع ومسجد شریفلری اولوب بونلردن بعضلری بیوجك ومصنعدر .

پارسیلر

(پارسیلر) بوندن اوچ بچق درت عصر اول ایراندن هجرتله بوحوالی‌یه کلمش اولان آتش پرستلردر . معبدلرنده‌کی آتشدن بشقه کونشه‌ده تاپارلر . هر اقشام غروب وقتی ساحل بحره اینه‌رك شمسه قارشو سجده ایدرلر ودکز صوبی ایله یوزلرینی ییقارلر . معبدلرنده‌کی آتش کویا هجرت ایتدکاری زمان ایرانده ترك ایلدکاری معبددن آلوب هیچ اطفا ایتمکسزین برلکده کتوردکاری آتش ایمش . موتالرینی مزاره دفن ایتمزلر . بالاده ذکر اولنان (مالاباره‌یل) نام محلده واقع معبدلرینك باغچه‌سنده مدور الشکل سقفسز قله‌لرك ایچنه جنازه‌لرینی براقوب قارتال قوشلرینه یدیررلر . خاصةً کیدوب تماشا ایلدم . قله‌لرك اوزرنده برچوق قارتاللر طورور . مزارجیلر نعشی ایچری براقوب چکلدکاری انده قارتاللر قله‌نك درونته هجوم ایدرك برقاچ دقیقه‌ده ایشلرینی بتوروب ینه یرلرینه چیقارلر . متعاقباً مزارجیلر کمیکاری طوپلایوب احراق ایدرك کولنی تعلقاتی استرسه ویررلر واستمزسه یا دکزه آتارلر ویاخود هوایه صاوررلر .

بومبایك اك زنکین بانکرلری پارسیلردر . بانقه‌لرله امور صرافیه بونلرك یدنده‌در . محله وخانه‌لری تماميله اوروپا طرزنده وباغچه‌لر ایچنده‌در . قیافتلری‌ده

اوروپالیلر کبی ایسه‌ده باشلرینه سیاه روغنلیدن اوزونجه قالپاق کیرلر . بوقالپاق شمس سپرسز سیلندرشابقه‌یه بکزر . وجه وسیمالری بیاض وایرانیلره مشابهدر . غایت ذکی وچالیشقاندرلر . چوجقلرینی لونده‌یه قدر کوندروب تربیه ایتمکده اولدقلرندن دوائر حکومتك همان کافه‌سنده مستخدمدرلر .

بانیانلر

بانیانلر مختلف الاشکال اصنامه عبادت ایدن بت پرستلردر . بیوك معبدلرندن ماعدا محلاتده دکان کبی سوقاغه آچیق کوچك کوچك برچوق معبدلری واردر . کیجه‌لری بومعبدلری تنویر ایدوك قاریلر برطرفده وارکلر دیکر طرفده اوطوروب ایچلرندن بعضیسی قیام و (آرمونیفلوت) دنیلان ال پیانوسیله آهنك ایدرك تغنی ایلر . صنملر غایت چرکین شکلده وچوغی حیوان رسمنده‌در . بانیانلرك کافه‌سی بویا ایله آلنلرینك اورته‌سنه بعضاً فندق حجمنده قرمزی وبعضاً ایکی اوچ الف شکلنده صاری وبیاض رنکلرده برر اشارت وضع ایدرلرکه منسوب اولدقلری مذاهب مختلفه‌یی ارائه ایدیجی علامتلر ایمش . تنلرینك رنکی اسمردر . بونلر برونجك چارشف نوعندن آیاقلرینه قدر اوزون وککیش برکوملك کیرلر . کوملکك اوك اتکنی بجاقلرینك آره‌سندن آرقه طرفه آله‌رق قوشاقلرینه ایلیشدیرمکله تستر ایدوب آرتق بشقه طون کیمزلر . آرقه‌لرنده برر صیقمه یلك واردر . بعضاً یلکك اوستنه بیاض ویاخود قرمزی رنکده خروانی کبی برقماشه صارینورلر . باشلرنده فرنك قادینلرینك قوللاندقلری (قابوت) دنیلان شاپقه بچمنده غایت صغیر مثالث ویامدور قرمزی رنکده برر سرپوش واردر . بعضیسی ده صاریق صارار .

بانیانلر صباحلین خانه‌لرندن چیقدقده یول اوزرنده براینکك بولیله یوزلرینی پیقامدقچه مغازه ودکانلرینی آچوبده صنعت وتجارتلرینه شروع ایتمزلر . بناءً علیه هرصباح بانیان محله‌لرینك سوقاقلرنده بوینوزلری قرمزی رنکه بویالی اینکلر کزدیررلر وبواینکلرك بول ایلمسنه انتظاراً اطرافده برچوق آدم طولاشور .

بانیانلر تناسخ ارواحه قائل اوله‌رق فوت اولنلرك مطلقا برحیوان قالبنده واشخاص مقدسه‌نك اینك شکلنده تکرار دنیایه کلدکلرینه معتقددرلر . اینك واوکوزلره

حرمتلرینك سببی بوایمش . حتی عملدن ساقط اولان حیواناته مخصوص (پینجرا-پول) اسمنده بومبایده بر دارالحیوانات واردرکه مسن وعمل مانده حیوانلری صاحبلری بورایه براقوب فوت طبیعیلرینه قدر اعاشه ایدرلر .

بانیانلر هرنوع تجارتله مشغولدرلر . ممالك اجنبیه یه کیدوبده تجارت ایدن بت پرستلر بونلردر . تجارت ایچون ممالك سائره یه واوزاق یرلره عزیمت ایلمك استیان بانیانلر مملکتلرندن چیقار ایکن (براهمان) دیدکلری پاپاسلرینك نزدینه کیدرك نه مقدار اقچه قزانمق نیتیله چیقدقلرینی بیان ایله دفتر مخصوصنه قید ایتدیررلر ایمش . اومقدار اقچه یی قزاندقجه وطنلرینه عودت ایده میورلر . عیاللرینی ده برلکده کوتوره میورلر . شاید مدت غیبوبتلری امتداد ایدوبده عودتلرنده زوجه لرینی برقاچ چوجق دنیایه کتورمش بولورلر ایسه بونلری قبوله وکندی اولادی طانیمغه مجبور ایمشلر .

بانیانلر اولولرینی تابوته قویمیوب دوز بر تخته اوزرینه یاتوررلر واوزرینه تولدن بر اورتو اورته رك درت کشی اوموزلرینه آلوب کوتورر . بونلرك مزارلقلری یوقدر . برکونده وقوع بولان جنازه لری برمحل مخصوصده جمع ایله کیجه احراق ایدرلر . براهمانلرندن آلدیغم بر رخصت تذکره سیله بر کیجه بانیانلرك جنازه احراق ایلملرینی کورمکه کیتدم . جوانب اربعه سی دیوار ایله محاط برحولی درونده برقاچ حطب کومه سی یاپوب نعشلری بونلرك آره لرینه یاتوردقدن واوزرلرینه براز (پترول) دوکدکدن صکره آتش ویریورلر . متعاقباً مزارجیلر اللرینه ضربوقه نوعندن برر دف ایله (کمی تیمورلرینك زنجیرلری کبی سس چیقارر) زیللر آله رق آتش نهایت بولنجیه قدر چالیورلر . جنازه لرك احراقنده اقربا وتعلقاتندن کیمسه بولنمیور . یالکز برقاچ مزارجی بوخدمتی ایفا ایدیور . حولی درونده یانان نعشلرك مائی رنکلی علولرندن بشقه اورته لغی تنویر ایده جك فنار وقندیل یوقدر . تنلری قهوه رنکنده والبسه لری قرمزی رنکده اولان مزارجیلرك کریه قوقولی بومائی علولر ایچنده زبانی کبی کورونشلری وچالدقلری دف وزیللرك مدهش سسلری طوغریسی توکلرمی اوپرتدی . حطب کومه لریله نعشلر کاملاً کول اولدقدن صکره انسان قفالرینك تفنك آتیلور کبی پاتلامغه باشلامه سی بسبتون حیرت وخشیتمی آرتدیردی . اوکیجه سیکرلرم طوتدی . صباحه قدر اویقو اویویه مدم .

بوندن التی سنه مقدم بانیانلردن وفات ایدنلرك برحیات بولنان زوجه لرینی ده

برلكده ياقمق عادتلرى اقتضاسندن ايكن انكليزلرك شديداً منع ايتمسى اوزرينه بو وحشيلكدن واز كچمشلر ايسه‌ده متعصبلر وباخصوص براهمانلر بو ممنوعيتدن اصلا ممنون دكل ايمش . اليوم انكليز مأمورينى بولنميان كويلرده وصحرا يرلرده زوجلرى فوت اولان قاريلرى ينه صورت خفيه‌ده ياقدقلرى مرويدر .

بانيانلرك معبود درجه‌سنده مقدس برصنف براهمانلرى دها واردركه بونلرك معبدلرده برخدمتى يوقدر. يالكز كندى عالمنده كوزل يشار آدملردر. زنكينلرك كيسهٔ ثروتلرندن استدكلرى قدر اقچه آلوب صرف ايتمك وديلدكلرى خانه‌لره كيره‌رك ارزو ايتدكلرى قادينلرله دوشوب قالقمق كبى عجيب امتياز وصلاحيتله مالكدرلر. اوقادينلرك زوجلرى بوندن توحش ايتمكدن ماعدا بويله برشرفه نائليتلرندن طولانى محله‌لرى اچنده كندولرينه غبطه ايدن قونو قوكشويه قارشـو فخر ايدر وبراهمانك مقارنتندن حاصل اولان چوجق براهمان اوله‌رق عينى حقوق وامتيازى احراز ايلر ايمش !

هندولر

هندو دنيلان جنس قهوه رنكنده وساچلرى زنجى ساچى كبى قيويرجق اولوب بانيانلر مثللو اصنامه طاپارلر وموتالرينى ياقارلر . بونلرك لباسلرى ستر عورته مخصوص اوله‌رق بجاقلرينك آره‌سندن كچوروب بللرينه باغلادقلرى بر بز پارچه‌سندن عبارتدر . قاريلرينك البسه‌سى‌ده ستر عورت ايده‌جك قدر غايت قصه و قرمزى رنكده برطون ايله ممه‌لرينى اورته‌جك درجه‌ده قولسز بريلكدر . بنـاء عليه قو-للريله بجاقلرى وبللرى آچيقدر . هنـدولر چفتجى وعمله طاقمندن اولدقلرندن خدمات شاقه وسفليه ايله اشتغال وتعيش ايدرلر . ديوارجيلك وحماللق هندو قار-يلرينه مخصوص كبيدر .

پورتكيزلر

پورتكيزلرك بو حواليه استيلا ايلدكلرى زماندن قالمه هندستانده بر طاقم پورتكيزلر واردركه بونلر بيلديكمز پورتكيزلر رنكنده واوروپاليلر قيافتنده اوله‌رق خدمتجيلك وبربرلك واوتللرده سفره‌جيلق ووابورلرده قماروتلق ايدرلر .

کرك پارسی وکرك بانیان قاریلرینك البسه‌لری برطرزده‌در. بونلردن برقسمی اعلا هند قماشلرندن یاپلمش شلوار واوزرینه دیزلرینه قدر اینجه برکوملك وکوملكك اوزرینه بعضاً قصه بر خرقه کیرلر واکثری صول اوموزلری خارجده قاله‌رق صاغ اوموزلرندن آتیلوب بللرینی اورتر اعلا بر قماشه بورینورلر . بر طاقمی ده شلوار ایله اینجه کوملکدن صکره ممه‌لرینك آلتنه قدر قصه وکوکسلری آچیق قولسز بریلك کیر . آیاقلری چپلاقدر واینجه کوملکلری بللرینك کورلمسنه مانع دکلدر . آیاقلرینك باش پرمقلرینه برر یوزك واویناق یرلرینه خلخال وبازولرینه یعنی قوللرینك اوموزلرینه یقین قسمنه بیلزك طاقارلر . بعضاً ده شفاف اینجه تولاره بورینورلر .

بومبایده کلیتلو عربه وارایسه‌ده یرلولرك چوغی وباخصوص اغنیاسی تختر واندرله کزر. بوتختر واندری اوك و آرقه‌طرفلرینه مربوط برر صریق ایله ایکی کشی اوموزلرینه آلوب کوتورر. افقی اوزونلقده وعموداً آز یوکسکلکده جاملی برقوطی یه بکزر. ایچنده بولنان آدم اوزانوب یاتارکبی اوطورمغه مجبوردر . عوام طاقمی چفته اوکوز قوشولی ایکی تکرلکلی عادی عربه استعمال ایدرلر .

شهرك عتیق قسمی ساحلدن اوزاقجه ویوکسکده‌در. اورادن ساحله طوغری انکلیزلر طرفندن یاپیلان محلات جدیده غایت واسع سوقاقلر ومیدانلری وپك بیوك ومنتظم بنالری حاویدر. بوسوقاقلرده‌کی اغاجلر اواقلیمه مخصوص غایت ظریف ونادیده اشجاردر. دوائر حکومت ابنیه‌سنك جسامتی شایان حیرتدر . ازجمله بیوك تیمور یولی موقفنك بنای جسیمیله صنایع معماریه‌سی البته اوروپاده کوردیکم موقفلره فائق ایدی . ابنیهٔ امیریه‌دن بشقه جدید محلانده انشا اولنان قوناقلر واوتللرینه اونسبتده عالی ومنتظمدر . اوروپا اشیا وامتعه‌سی صاتارپك چوق مغازه‌لر بولندیغی مثللو برطاقمده چین معمولاتی مغازه‌لری واردرکه بونلرده صاتیلان اشیا فیئاتنك درسعادته نسبتله فوق ما یتصور اهون اولمسی جالب حیرت وتعجب ایدی .

انکلیزك بنا کرده‌سی اولان (فروت مارکت) نام بازار محلنده سبزه ومیوه‌یه متعلق نادر ونادیده شیلر کوریلور. ازجمله (موز)ك پنبه وصاری وبیاض رنکده انواع مختلفه‌سی اولدیغنی اوراده کوردم . (آمبا) اسمنده والما جسامتنده غایت بیوك چکردکلی هندستانه مخصوص برنوع میوه واردرکه تازه‌سی پك لطیف ولذیذ اولدیغی

کبی ترشیسی دەبك نفیس اولور . بوسبزه ومیوه بازارینك یاننده قوش وپاپاغان ومیمون کبی حیواناته مخصوص بربازار محلی دها واردر . بوراده رنك وشکلی کورلمامش ظریف ودلربا قوشلرك وپاپاغانلرك انواعی صاتیلور . بو ایکی بازار محلی محلات جدیدەنك منتهاسنده واقعدر . آندن صکره محلات عتیقەیه کیریلور . بوراده هندستان معمولات ومنسوجاتنك انواعی مشهوددر . کموش وآلتون اوانی غایت مصنع صورتده اعمال ایدیلور وغرائبدن اولەرق ترازونك برکوزینه آلتون وکموش اوانی ودیکر کوزینه مسکوکات قونیلوب اول صورتله وزن وفروخت اولنور یعنی کموش معمولات کموش سکه ایله والتون معمولات آلتون سکه ایله طارتیلوب معدنی بهاسنه صاتیلور . حالبوکه عیارجه فرقلری پك آزدر . ایشجیلکی ایله تجارتی نەدن چیقدیغنه بردرلو عقل ایردیرەمدم .

بومبایده (ویقتوریا غاردن) اسمنده برده حیوانات باغچەسی واردر . کیدوب کزدم وبواقلیمه مخصوص برطاقم حیوانات وحشیه ایله ییلانلرك انواعنی کوردم .

بزده (شربتلی) وفرانسزجەده (شارمور) دیدکلری آدملر بوملکتده پك چوقدر . بونلر برسپت ایچنده مختلف نوع وجسامتده ییلانلر کزدیروب خلقه تماشا ایتدیردیرلر برطاقم صنعت واویونلر اجرا ایدرلرکه حقیقةً مدهش وخارق العادەدر .

وقتیله بغداددن بومبایه هجرت ایتمش اولان (داود صاسون) اسمنده بریهودینك اثری اولەرق بومبایده برچوق ایپلك واقمشهٔ نفیسه فابریقەلری واردر . داود صاسون بوراده بویله پك چوق آثار عمران وجوده کتورمش اولدیغی جهتله انکلتره دولتی طرفندن شو خدمتی تقدیر اولنەرق برهیکل مجسمی موزەیه وضع ایدلمش وکندوسنه (سر) عنوانی ویرلمشدر . اولاد واحفادی الیوم بومبایك اك متمول معتبرانندندر .

بومبایده کارکیر ومنتظم تیاترو کورمدم . موجود اولان برایکی تیاترونك عادی باراقەدن اولمسنه تعجب ایتدم ایسەده اقلیمك حرارتی برچوق خلقك بنا ایچنده ساعتلرجه قپانوب قالمسنه مساعد اولمدیغندن نشأت ایلدیکنی اکلادم . بوتیاترولرده پارسی لسانی اوزره ملی اویونلر اجرا ایدیورلر . صحنه وپردەلریله صور اجرائیەسی (بسبللی انکلیزلردن استمثال ایتمشلر) طبق اوروپا تیاترولری طرزندەدر .

مملکتده عسکری موسیقەسندن بشقه موسیقه یوقدر . هندیلرك ملی سازلری زمانیجه ساز نوعندن طنبور وکمان ایله دف یرینه مستعمل برنوع ضربوقەدن عبارتدر .

بونلردن ماعدا اوروپادن كلمه (آرمونيفلوت) قوللانورلر . موسيقيلرينك پرده وآهنك ومقامى وصورت تغنيلرى تماميله تركستان وايران اصولنده‌در .

بانيانلردن رقاصه‌لرده‌واردر. بونلر چالغيجيلرك چالدقلرى شرقيلرى تغنى ايليه‌رك رقص ايدرلر. چنكيلرك اللرنده‌كى زيللره مقابل اياقلرينه اوفاق چنغراقلردن مركب برر خلخال طاقدقلرندن اوقودقلرى شرقيلرك معانى مفسر اولمق اوزره اللريله اشارت واياقلرنى يره اوردقجه چنغراقلردن حاصل اولان سسلرى سازك اصولنه آهنك ايدرلر.

هندستان اهاليسنك يمكلرى غايت بهارلى وبوبرلى شيلردر. لكن اقامت ايلديكم اوتلده اوروپا طعمه‌سى اكل ايتمكده ايدم. عارف بكك مهمان اولديغى هندلينك احباسندن وبومبايك اغنياى اسلامندن برذاتك دعوتى اوزرينه خانه‌سنده اكل ايتديكم اطعمه‌نك لذتيله برابر ايكى كون قدر چكديريكى معده راحتسزلكنى اونوتمم.

هنديلرك مسافرلره قهوه وچاى ايله برابر براكراملرى دها واردر. شويله‌كه برآصمه ياپراغنك ايچنه برقاچ نوع بهار ايله براز كيرچ قويوب نسخه شكلنده بوكدكدن صكره آچلمامق ايچون ياپراغك كنارينى برقرنفل دانه‌سيله چيويلرلر وبونى آغزلرنده برمدت ساقز كبى چكنديكدن صكره چيقاروب آتارلر . صاحب خانه بونك لوازمنى حاوى اولان برتبسى يى اوكمه سوردى ايسه‌ده بجره‌مديكمى كورنجه كندى اليله تهيئه ايدرك ويردى. فقط كرك ايچنده كيرچ بولنمسندن وكرك صاحب خانه‌نك اللريله ويجق ويجق اوغراشه‌رق تهيئه ايتمسندن استكراه ايدرك اغزمه آله‌مدم وبناءً عليه‌نه لذتده ونصل شى اولديغنى اوكرنه‌مدم .

بوممالكتده عمومه مخصوص فحشيات خانه‌لر شهرك بر محله‌سنده بيوك برجاده بوينى صره ايله برر قات دكان شكلنده بنالردر . بو بنالرك اوكارنده پيكه‌لر واردر . كيجه‌لرى آلقتكان بوپيكه‌لرده صندالية‌لر اوستنده اوطوروب عرض شيوه واندام وكلانه كچنه حرف اندازلقله افهام مرام ايدرلر . ايچلرنده هر جنس وملته منسوب قادينلر واردر. حتى عربستاندن كلمه برچوق يهودى قاريلرى بولنور.

بومبايده خارج بلده‌ده دوه‌لر كوريلور . كراچيده‌ده كورمشيدم . شمندوفر اولميان يرلردن يوك طاشورلر . بومبايه بش ساعت مسافه‌ده واقع (پونا) نام محل انكليز عساكرينك مقراقامتى وبومباى اغنياسنك صيفيه‌سيدر . بوراده فيللر طوپ عربه‌سى چكمك خدمتنده قوللانيليورلر .

—

بومبایدن سویشه

تشرین ثانینك دردنجی جمعه اقشامی (پهنسولر) قومپانیه‌سنك (آرقادی) اسمنده بیوك بر واپورینه راكباً الافرانغه ساعت بش بچقده بومبایدن حركت ایلدك. سویشه قدر مع طعام درت یوز روپیه یعنی اوچ بیك كسور غروش بیلت پاره‌سی ویردم. (پهنسولر) قومپانیه‌سی امتیازلی بر انكلیز شركتیدر. واپورلرینك چوغنده انكلتره امرای بحریه‌سی قوماندانلق ایدروبوبله امرای بحریه‌نك قوماندهسی تحتنده بولنان واپورلره مائی رنكده‌كی بكلك سنجاق كشیده اولنور. (آرقادی) آلتی بیك بشیوز دفتر طونیلاتوسی یعنی اون اوچ بیك طونیلاتو استیعابنده وبیك بش یوز بارگیر قوتنده درت یوز طائفه‌لی ودرت دیركلی جسیم بر واپور ایدی.

درونی كاملاً الكتریق ضیاسیله تنویر ایدیلیور. برنجی قماره واپورك اورته‌سنده وایكنجی قماره قیچ طرفنده‌در. صالونلرده انواع شكوفه وعادتا اشجار ایله منتظم باغچه‌وشادروانلر وواپورك درونده بر خسته‌خانه وبرپوسته‌خانه‌وبعض لوازم صاتیلور دكانلر ومتعدد حماملر وبربوز ماكینه‌سی وبرعبادتخانه وار ایدی.

بومبایدن عدنه قدر بیك آلتی یوز التمش ایكی میلدر. بومسافه‌یی سما ودریادن بشقه بر كورمكسزین حمد اولسون غایت راكد ولطیف هوا ایله درت بچق كونده قطع ایدرك تشرین ثانینك طقوزنجی چهارشنبه صباحی ایركنجه عدنه واصل اولدق. انكلیز یولجیلرندن بری بومبایدن حركتمزك ایكنجی كونی وفات ایلدیكندن واپورك معبدنده مراسم دینیه ایفا ایدیله‌رك جسدی بحره القا اولندی. آندن بشقه كدر ویره‌جك برشی وقوعه كلدی.

واپور درونسده بولنان درت یوزی متجاوز یولجیلردن یالكز عارف بكله بوفقیر عثمانلی وبری پورتكیز وقصوری كاملاً انكلیز ایدی و بونجه خلقك ایچنده بر انكلیزدن بشقه فرانسزجه بیان بولنمامسی غرائبدن ایدی. آره صره آنكله مصاحبت ایدرك قصور وقتمزی قاری اركك یولجیلرك كوكرته اوزرنده جمناستیق اجرا ایتمك‌وطوپ اوینامق وپیانو چالمق كبی اكلنجه‌لرینی تماشا ایله كچورمكده ایدك.

« عدن »

عدن سواحلی اشجار ونباتاتدن عاری طاغلق وطاشلقدر . دکزی صیغ اولمغله واپورلر ساحلدن اوزاق طورر . مملکت دکزدن کورنمز . بر ساعت ایچریدهدر . بر قایغه بینهرك قرهیه چیقدم. بورادهکی اماکن واپور آجنتهلریله اقطارمه ایدهجك یولجیلر ایچون برایکی اوتل وبرقاچ مغازه وکمور دپولرندن عبارتدر.

عدن وحوالیسنده بحکمة الله تعالی یدی سنهده بر یاغمور یاغدیغندن صو قاتی واردر. بناءً علیه نفس عدنده غایت جسیم ومتین صو صهرنجلری ویاغمور صولرینی طوپلایوبده بونلری املا ایچون طاغ ارهلرنده بر طاقم قنال وصو یوللری انشا ایدلمشدرکه جسامت ومتانتجه امثالی نامشهود آثار بدیعهدندر.

بوراده قایقجیلق ایدن عربلر (صومالی) دیدکلری سیاه رنکلی بربر اهالیسندندر . دکزجیلکده وکلان کچن یولجیلری برر صورتله طولاندرمقده مهارتلری پك زیادهدر . واپوردن قرهیه کیدوب کلمك ایچون بازارلق ایتدیکم قایقجیلر عدن اسکلهسندن واپوره عودت ایدر ایکن دکزك اورتهسنده طوروب مقرر اولان اجرتك ایکی مثلنی آلمدقجه واپوره یناشمدیلر .
بونلردن سکزر اونر یاشنده چرچپلاق چوجقلر مکیك شکلنده یکپاره اغاجدن اویمه کورکسز برر صغیر صندالره بینهرك واپورك یاننهکلوب دیلنجیلك ایدرلر وواپوردن یولجیلرك قصداً دکزه آتدقلری پارهیی بوچوجقلر بالق کبی صویه طالهرق دکزك دیبندن بولوب چیقاررلر .

عدندن حرکتله بحر احمره طوغری یوله دوام ایتدك و اوکلهدن صکره عدن ایله یمنك آرهسنده (اوبوخ) نام محل ایله قارشوسنده مدخلی (باب المندب) ه ناظر اولان (پریم) آطهسنك اوکندن مرور ایدرك (بحر احمر) ه داخل اولدق . صاغ جهتده یمن قطعهسنك جبال مرتفعهسی وصول طرفده افریقا سواحلی کورینیور ایدی . عدندن اثنای حرکتمزده هبوب ایتمکه باشلایان لدوس روزکاری کیتدکجه کسب شدت ایدرك اوکیجه وایرتسی کون واپورمزی صاللادی ایسهده دها ایرتسی جمعه کونی پویرازه تحول ایدوب اینجه یاغمورلی ساکن هواایله تشرین ثانینك اوناوچنجی بازار صباحی

يعنی عدندن حرکتمزدن درت بچق کون صکره سویشه مواصلت ایلدك . بومبای ایله سویشك بینی اوچبیك کسور میل بحریدر . سائر واپورلرله اون اوچ کونده قطع اولنان بومسافه‌یی راکب اولدیغمز (آرقادی) طقوز کونده قطع ایلدی .

—

سویش

سویش وقتیله مهمجه بر مملکت ایکن قنالك کشادندنبرو اسکی اهمیتنی ضایع ایلمشدر . واپورك طوردیغی یردن فلکه ایله مملکتك اسکله‌سنه بر ساعتده کلدك . شمندوفر بیلتمزی آلدقدن و بر لوقنطه‌ده قهوه آلتی ایتدکدن صکره شهری طولاشدق . پیسلکیله حماللرك ویولجیلره مسلط اولان دلیل وترجمان کبی حریفلرك (بخشش) دیو ایتدکلری رذالتدن وشمندوفر مأمورلرینك یولجیلری تحقیر ایدر برطاقم مسکین وتربیه‌سز آدملر اولمسندن بشقه دقته‌شایان برشی کوره‌مدك .

اوکله وقتی قطار حرکت ایلدی . صرتمده‌کی یازلق البسه‌یی تبدیله وقت بوله‌مدیغمدن مصره واصل اولنجه‌یه قدر صغوغك شدت تأثیرندن کرکی کبی مضطرب ومصر اقالیم حاره‌دن معدود ایکن بوموسمده بودرجه ده صغوق اولمسنه متعجب اولدم . تأثیر برودتله واغونك برکوشه‌سنه چکیلوب یاتمقده ایکن بش آلتی موقفدن صکره واصل اولدیغمز (زقازیق) استاسیوننده برطاقم عرب قاریلرینك واغونلرك اطرافنده طولاشه‌رق (یوسف افندی) دیو ندا ایتملری نظر دقتمی جلب ایلدی . بویله برچوق عرب قاریسنك واغونلرده آرادیغی یوسف افندی کیم اوله دیوباشمی قالدیروب پنجره‌دن باقدم . مکر (مانده‌لینه) صاتیورلرایمش . مصرده (مانده‌لینه)نك اسمی یوسف افندی اولدیغنی اکلادم .

اقشام اوستی یعنی سکز ساعتده (قاهره) یه واصل و(اوزبکیه) باغچه‌سی جوارنده (اوتل دوریان) ه نازل اولدق . صباحه‌قدر رعد وبرق ایله یاغمور یاغدیغندن بالطبع اوکیجه بر یره چیقه‌میوب اوتلده استراحت ایلدم .

قاهره

ایرتسی کونی چارسویه چیقه‌رق البسه‌یه متعلق محتاج اولدیغم شیلری تدارك ایتدکدن صکره مصر فوق العاده قومیسری غازی احمد مختار پاشا حضرتلرینك زیارتلرینه کیتدم . بوفقیری اوکله طعامنه آلیقویدیلر . بعده احبای قدیمه‌دن ایران کار پردازی حاجی میرزا نجفعلی خان ایله کوروشدم . نجفعلی خان اوتلدن اشیامزی جلب ایله بنی ورفیقم عارف بکی خانه‌سنده مسافر ایتدی . اوکون برلکده (جزیره) مسیره‌سنی ومصرك مشهور (بولاق) مطبعه‌سنی کیدوب کوردك . ایرتسی صالی کونی شهرك منتهاسنده ومرتفع بر محلده واقع (محمدعلی) و (ستزینب) جوامع شریفه‌سنی ومتعاقباً (کتابخانهٔ عمومی) ایله (موزه) یی ومملکتك دها سائر مواقع ومحلاتنی سیر ودور ودها ایرتسی چهارشنبه کونی مشهور (جامع ازهر) ایله (سلطان حسن) جامع شریفنی زیارت ایلدم .

مصرك محلات جدیده‌سنده تماميله اوروپا شهرلری طرزنده منتظم جاده‌لروعالی بنالر ودلنشین قوناقلر اولدیغی مثللو اسکی حالده قالان محلاتده‌ده طار وچامورلی سوقاقلر کوریلور . شوقدرکه بوسوقاقلرده بولنان ابنیه‌طرزعتیقده (موشارابی)دنیلان قفسلرله مزین ودلنشین خانه‌لردر . محمدعلی جامعی ایکی مناره‌لی غایت‌منتظم ومرمردن یاپلمش جسیم بر جامع شریفدر . موقعنك ارتفاعنه مبنی جامعك حولیسندن بتون مملکت‌ایله‌چول و(اهرام)لر و(نیل) کورینور . سائر آثار وابنیهٔ عتیقه‌دن‌اوله‌رق برایکی جامع شریف ایله خارج شهرده بولنان برقاچ تربه عربك اك کوزل صنایع معماریه سندندر. کتبخانه‌ایله موزه طوغریسی اك‌قیمتدار کتب نفیسه‌یی و آثارعتیقه‌یی‌حاویدر. جامع‌ازهر بناجه‌وصنعت معماریه‌جه‌حائز اهمیت دکل ایسه‌ده مصر علماسنك‌تدریس علوم ایتدکلری مدرسهٔ کبرادر . بوجامع شریف درونده متعدد مدرس ومعلم افندیلرله برقاچ یوز طلبهٔ علوم واردر . غرائبدن اوله‌رق بوراده مدرس‌افندیلرك تقریر ایتدکلری درسلری ضبط‌واشارت ایچون طلبهٔ علوم کاغد ویاخود (آردواز) دنیلان سیاه طاشدن یازی تخته‌لرینه بدل عادی تنکه پارچه‌لری استعمال ایدیورلر .

—

اسکندریه

تشرین ثانینك اون یدنجی پنجشنبه صباحی الافرانغه ساعت طقوزده قاهره‌دن حرکت ایدن شمندوفر قطاریله اوکله‌دن برساعت صکره اسکندریه‌یه کلدك . محمد علی پاشانك هیکل مجسمی مرکوز اولان میدان ایله اطرافنده‌کی ابنیه ومحلات تمامیله اوروپا طرزنده‌در . اسکندریه‌ده‌کی محکمهٔ مختلطه اعضاسندن وامرای مصریه‌دن اولوب کندوسیله معارفه‌وحقوق قدیمه‌م بولنان واصف عزمی پاشانك زیارتنه‌کیتدم ودعوتی اوزرینه اوکله‌وافشام طعاملرینی خانه‌سنده ایتدم .

ایرتسی جمعه کونی‌روسیه قومپانیاسنك (روسیه)اسمنده‌کی واپورینه راکباً اقشام اوزری اسکندریه‌دن‌حرکت ایلدك . اوکیجه وایرتسی کونی لطیف هوا ایله یولمزه دوام ایدرك تشرین ثانینك یکرمنجی بازار کونی اوکله وقتی (ساقز) جزیره‌سنه اوغرایوب اقشام اوزری اذاندن صکره ازمیر لیمانه واصل اولدق . وقت مساعد اولمدیغنه مبنی واپور (پراتیقه) آله‌مدیغندن اوکیجه واپورده یاتدق .

ایرتسی صباح برشدتلی یاغموروله واپوردن‌چیقوب اولوقت ولایت والیسی‌بولنان حسین رضا پاشا حضرتلرینك زیارتلرینه کیتدم . مشار الیه اشیامی واپوردن‌جلب ایله بوفقیری برقاچ کون‌دولتخانه‌لرنده مهمان‌ایلدیلر . یول رفیقم عارف بك‌کلدیکمز واپورله درسعادته کیتدیکندن ازمیرده کندوسندن مفارقت ایلدم .

رضاپاشا حضرتلری‌ازمیرده مدت‌اقامتمده ابرازایلدکلری التفات مهمان‌نوازی‌یه علاوةً تشرین ثانینك یکرمی آلتنجی جمعه ایرتسی کونی خدیویه قومپانیه‌سنك « شرقیه» نام واپورینه راکباً ودرسعادته متوجهاً ازمیردن حرکت ایلدیکم صره‌ده بوفقیری اسکله‌یه قدر تشییع ایتمکله‌ده تلطیف وممتدار بیوردیلر .

بیك اوچ یوزدرت سنه‌سی تشرین ثانیسنك یکرمی سکزنجی بازارایرتسی کونی علی السحر درسعادته واصل ودرت‌سنه‌در متحسر بولندیغم والده‌مه ملاقی اولدم .

انتها

UNIVERSITY OF TORONTO DUPL
3 1761 00396638 9

DS
48
.5
A45